

2 168.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 3207

WWW.BIBLIOTEKA

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 1 Година 51	РЕДАКЦИОНИ ОДБОР: Др. Ксенофон Шаховић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић УРЕДНИК: Слободан Ж. Видаковић	Јануар 1933 год.
---------------------	--	---------------------

Handwritten signature and date: 20/1/33

Јануар 1933

34 307/53

„Београдске општинске новине“ напуниле су 50 година свога излажења, стр.	7
Примена Грађевинског закона на уређење и изграђивање Београда (крај). — Инж. Јован И. Обрадовић, стр.	11
Београдски жељезнички чвор. — Инж. Ст. Ракочевић, стр.	22
О изградњи градских болница с обзиром на новије реформе. — Арх. Бранко Максимовић, стр.	26
Улога наших градова у електрификацији. (Предавање одржано на последњем конгресу Савеза градова Краљевине Југославије). — Инж. Јосип Михаиловић, претседник Општине града Скопља, стр.	32
Грађанска школа и њен значај. — Воја М. Гавриловић, стр.	39

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДА:

„Београдске општинске новине“ пре 50 година, стр.	41
„Природна лепота Београда и прилике за људску вештину“. — Никола Јовановић-Американац, стр.	42
Београд пре сто година (У спомен Ото Пирха, благородног пруског путописца Београда). стр.	45

КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНА ХРОНИКА:

Шта је Београдска општина учинила пред божићне празнике за своје најсиромашније становнике, стр.	51
--	----

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Изјава потпретседника О. г. Б. г. Витора Крстића о стању финансија Београдске општине, стр.	55
Поново су отпочели интензивни радови на подизању земунског моста, стр.	56
Цене хлеба у Београду повишене су са 0.50 динара по килограму, стр.	58
Нове периферијске пијаце у Београду, стр.	59
Акција за помоћ незапосленима у Београду у току зиме, стр.	59
ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:	
Скупштина београдских сокола, стр.	61
Слава Друштва за улепшавање предграђа Краљевића Томислава, стр.	64
Слава Првог београдског певачког друштва, стр.	64
ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:	
Педесет година рада Београдске задруге. (Свршетак). — Д-р Реља Аранитовић, стр.	65

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут месечно као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот Београда и једанпут недељно (сваког четвртка) као службени недељни лист Општине града Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара
за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Косовској бр. 39/1. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Слика на корицама: Поглед на изградњу Земунског моста из Фрушкогорске улице, са Малих Степеница, уметнички рад г. Балажа.

„Београдске Општинске Новине“ напуниле су 50 година свога излажења

„Један од најбољих европских комуналних часописа и комуналних европских едиција јесу „Београдске општинске новине“. — Др. Херман Вендел у своме напису о научном раду г. Слободана Ж. Видаковића у „Prager-Presse“ од 12-VIII 1932 год. — у рубрици Наука.

„Београдске општинске новине“, службени орган београдске општине, чине част Београду и својим чланцима и саветима, писаним од компетентних лица и научника, снажно помажу брзи развитак југословенске престонице“. — Др. Филип Илиев, адв., претставник и гл. секретар Софије, у органу Бугарског савеза градова — часопису Самоуправление од 1 новембра 1932 год. —

„... Ми смо имали раније Општинске новине, које нису претстављале ништа; данашње „Београдске општинске новине“ дају потпуну слику онога што се ради, као и шта треба да се ради у општини, и како треба решавати муниципална питања.

... Сматрамо за дужност да одамо признање уреднику наших новина (одобравање одборника) јер збиља г. Видаковић је успео да створи својим трудом један озбиљан лист, који утиче на решавање многих комуналних прилика Београда. Тај лист треба да читају сви грађани, па и општински чиновници, јер на крају крајева општинска политика се спроводи не само преко општинске управе него и преко општинских чиновника, и они требају да читају „Београдске општинске новине“, пре но што читају ма које друге.

„Београдске општинске новине“ имају јак утицај и њих треба ширити...“

(Из стенографских бележака седница Одбора О. г. Б. са X седнице 1930 г. — приликом буџетске дискусије о буџету за 1930 год.).

„Многобројни социјални проблеми Београда, изношени су у „Београдским општинским новинама“ савесно и мајсторски, и стручно испитани. Нови проблеми Београда, који су ту изношени и начини на које су третирани, заслужују признање целог Општинског одбора (једнодушно одобравање Одбора о. г. Б.). И оно што нарочито желимо да подвучемо, то је да „Београдске општ. новине“, овако одлично уређене, служе на част нама у целој држави и целом свету (одобравање одборника)... „Београдске општ. новине“, својом комуналном иницијативом и истицањем савремених проблема у комуналној политици, уџбеник су комуна у целој земљи... Код нас је државна политика млада, а комунална нарочито. Београдска општина треба да служи као пример осталим општинама и да комуне у целој држави васпитава у комуналној политици... „Београдске општинске новине“, због тога што немамо школа за комуналне послове, начином свога уређивања остају стваран уџбеник и стварна школа за комуналну политику свима општинама у целој држави... Најбоља репрезентација Београдске општине је у њеним „Београдским општинским новинама“.

(Из стенографских бележака седница Одбора О. г. Б., са седнице — приликом буџетске дискусије Одбора о буџету О. г. Б. за 1932 год.).

Навршило се педесет година од дана када је изашао први број органа Београда — „Београдских општинских новина“. За то пола века оне су тихо и савесно вршиле свој задатак важног инструмента комуналне политике Београдске општине.

Интересантно је, да је Београдска општина још пре педесет година, када је Београд имао једва 30.000 становника, покренула свој сопствени лист, који је од тога доба стално излазио и данас међу приватним листовима и часописима београдске штампе заузима почасно место доајена. У доба његове појаве, чак ни многи велики европски градови нису имали свој сопствени орган. Међутим, тадашња Општинска управа, под претседништвом вреднога Карабиберовића, осећала је да се једна престоничка општина не да ни замислити без свога сопственог листа.

Данас је то мишљење, које је пре педесет година било јерес и раскош, постало аксиома у културном свету и Европе и Америке.

Од 1882 год., када су први пут угледале света, за првих 45 година, „Београдске општинске новине“ биле су, са малим прекидима, стално у облику једног малог и искључиво службеног листа, нека врста комуналног билтена, слично швајцарском feuille d'avis, који је доносио службене вести, судска и одборска решења и огласе, који тангирају општинске економске интересе. У појединим крајним периодима свог излажења оне су, захваљујући својим агилним уредницима, правилно проширивале свој делокруг рада и програма. Тако је било н.пр. за време уредниковања г.г. поч. Драгољуба Стоиљковића, Ник. Јовановића, поч. др. Косте Јовановића, Крсте Цицварића, и др. а после рата г.г. Дим. Живаљевића, др. Драг. Јоксимовића и Б. Окановића.

Ван појединих крајних периода правилног разумевања комуналне политике, све остало време за последњих пет деценија било је доста слабо у погледу праве комуналне политике Београдске општине, нарочито када би се она упоређивала са комуналном политиком каква се води по великим и напредним европским муниципалитетима.

Природно, да су онда и „Београдске општинске новине“ — као комунални орган Београда, биле потпун рефлекс тог анемичног доба, које се мање више манифестовало из грађевинског подизања вароши, из калдрмисања и из најосновнијег санитарног надзора. Отуда, природно, и „Београдске оп-

штинске новине" нису могле да буду ништа више до комунални службени билтен, који је доносио нешто мало општинске јуриспруденције, персоналне вести и службене огласе.

Наша права комунална акција почиње тек почетком ове деценије. У први мах — тек у ембрију — па све јаче и јаче, и тек последњих година својим сигурним стремљењем иде ка своме правилном полету и пуној форми.

Тој пробуђеној комуналној акцији одговара и преуређење „Београдских општинских новина“ које постају од малог службеног органа — велики и репрезентативни комунално-социјални часопис Београда, који убрзо после свога преуређења стаје и садржином и својом естетском страном уређивања у први ред савремених ревија ове врсте.

„Београдске општинске новине“ у својој новој форми периодичног полумесечног и месечног часописа за комунално-социјални и привредни живот Београда, освојиле су у брзо опште признање и наше, и стране стручне јавности. У томе правцу, стручна су мишљења неподељена. У низу ласкавих похвала и признања — и од штампе и јавности и од стране наших најугледнијих научника — да поменемо високо ауторитативне судове г.г. проф. др. Драг. Аранђеловића, проф. др. Мил. Јовановића Батута, проф. др. М. Недељковића, проф. др. Богдана Поповића, Драгише Лапчевића, Душана С. Николајевића, Бранислава Нушића, Предрага Лукића, арх. Ђ. Бајаловића, Б. Крекића, др. Генчића, проф. Ј. Дравића, итд., који су одали пуно признање уређивању часописа Београда. Наша је јавност концизирала своје мишљење у овим лапидарним редовима, које је у своје време „Политика“ подвукла у своме стручном приказу:

„Овај ванредно уређени комунални часопис, расправљајући непрекидно сва животна питања београдске заједнице, постаје уистини све више сталан извор документације београдског живота свих облика, од социјално-комуналног до уметнички-позоришног, од културно-историјског до хигијенско-здравственог, од грађевинског до економски-привредног.“

Исто тако са пуним признањем дали су свој суд о естетско-техничкој и садржајној страни „Београдских општинских новина“ прворазредни комунални ауторитети: претседник Лионске општине г. др. Е. Ерио, прашки доајен комунално-социјалне акције др. Зенкл, потпретседник Париза г. др. Лоран итд. Пре кратког времена г. др. Херман Вендел, чувени немачки социјални писац и научник, подвукао је у „Прагер Пресе“ да часопис „Београдске општинске новине“ представљају једну од најбољих европских комуналних ревија, а др. Фил. Илијев, претставник

и секретар града Софије, у органу Савеза свих бугарских градова, у Самоуправлениу, истакао је да часопис „Београдске општинске новине“ својим уређивањем чине част Београду.

Нећемо овде текстуелно цитирати мишљења и похвале, које су и наша, и страна штампа једнодушно дале о органу и летопису Београда, јер би то далеко одвело — пошто смо резервисали мало простора за овај скромни јубилеј педесетогодишњице „Београдских општинских новина“ — а сем тога ми смо у деловима већ донели и објавили многе од њих. Овом приликом ћемо само у главним линијама констатовати, да ниједан наш часопис није у иностраној стручној јавности примљен са толико признања као орган Београда — часопис „Београдске општинске новине.“

То је за „Београдске општинске новине“ — из којих се постепено и развио данашњи часопис Београда — *највећа награда и највише признање за пола века труднога и савеснога рада на пољу комуналне акције.*

Када се пре четири године, из ранијег малог општинског листа, створила велика комунална ревија, Редакциони одбор „Београдских општинских новина“ предложио је, после дуге студије, и Суд Општине града Београда усвојио т.зв. мешовит тип часописа. По том изабраном типу — петнаестодневна ревија је имала да један добар део својих страна резервише за општинску јуриспруденцију и службене вести. Остали, несљубени део остало је да се посвети развијању комуналне науке и решавању свих комунално-социјалних проблема, који тангирају и интересују београдско становништво.

Тек почетком 1932 године, „Београдске општинске новине“ добијају дефинитивно свој садашњи облик, који по мишљењу комуналних стручњака претставља најмодернији и најпрактичнији тип комунално-урбанистичког месечника. Од тада комунална ревија Београда искључиво се посвећује животним проблемима Београда, комуналној науци, затим разрађивању и истицању на дневни ред свих оних комунално-социјалних проблема, чије решење има за крајњи циљ да подигне општи стандард живота београдског грађанина. А за службене вести, судска решења, објаве, персонална кретања, службене огласе итд. покренут је нарочити недељни службени лист, који потпуно одговара по обиму и уређивању строго службеним листовима државе и бановина.

Без сујетне хуке, часопис „Београдске општинске новине“ дале су до сада један уистини колосалан резултат. Само за ове четири године, од како излазе у новом уређењу, оне су пружиле око 600 штампаних табака, близу 700 већих чланака, студија и написа из области комуналне и других сродних јој наука, из социјалне ме-

дигине, урбанистичко-грађевинске политике, социјално-културних проблема, из историје Београда, и свега онога што је у непосредном додиру са животом Београда.

Најзад, оне су око себе као око једног од живих комуналних центара, прикупиле за своје предане сараднике преко две стотине најјачих имена у нашој науци, комуналној и социјалној делатности, новинарству и књижевности. Толики успех и по броју штампаних табака, и по броју студија, и по броју стручних сарадника пружило је до сада мало који југословенски часопис.

Разуме се да у овом огромном иницијативном и публицистичком подухвату на првом месту припада заслуга преставницима општинских управа, јер су они своје отсеку за штампу и туризам увек са правилним разумевањем обрађали пажњу и стављали на расположење сва потребна финансијска средства, што претставља најкапиталнији значај за једну и мању редакцију а камо ли за Општинске новине које су н. пр. само у прошлој години дале један огроман волумен од преко 200 штампаних табака са тиражом од око 5000 примерака, односно претплатника. Овај број претплатника омогућио је, да „Београдске општинске новине” и као службени лист, и као новинарско предузеће, буду и финансијски активне, јер се сума коју је Београдска општина дала за штампу и издавање „Београдских општинских новина” покрила у главном од претплате и огласа.

Преко овог детаља, макар да је он од споредне важности, не може се прећи, у толико пре што би Општина без свога органа морала да издаје преко пола милиона динара на штампање својих огласа, решења, одборских записника, одлука суда, уредаба, статута и закона, који тангирају општину, статистичког материјала итд. Ово је утврђено и од стране специјалне стручне секције одбора Општине града Београда, у чијем је званичном извештају Суду Општине града Београда подвучено да Општина београдска издавањем своје штампе ствара себи једну уштеду од динара 800.000, коју је суму раније морала да издаје за публикацију и обнародовање свога службеног материјала, а који јој се сада бесплатно штампа у Општинским новинама.

Дакле, поред пропагандског, иницијативног, репрезентативног и научног разлога, Општина београдска за издавање своје ревије и свога службеног листа има и чисто рачунског и комерцијалног разлога, јер и ако јој „Општинске новине” не повећавају приходе, оне знатно смањују расходе њене. А то је доста.

Кад се имају на уму огромне суме субвенција, које велике европске резиденције дају за своје службене ревије, онда се тек у јасној светлости указује факт, да ми и релативно и апсолутно не трошимо ништа ни за званични орган, ни за часопис Београда,

иако је он и садржајно и технички успео да дође на једно од првих места у ранглисти комуналних часописа европских престоничних општина.

Схваћајући прави задатак „Београдских општинских новина”, Уредништво и Редакциони одбор прегли су да „Београдске општинске новине” уређују тако, да оне као орган Београда у пуној мери служе интересима његовог правилног и рационалног развитка. Сва животна питања Београда нашла су у часопису „Београдским општинским новинама” свој најјачи пледоаје, свога најфанатичнијег тумача и борца за иницијативно истицање и покретање свих комуналних питања наше београдске заједнице.

Нема ни једног значајнијег проблема из социјално-комуналне политике да није нашао места у „Београдским општинским новинама”. Наши социјални и комунални научници и признати јавни радници расправљали су у бројевима „Београдских општинских новина”, у прошлој години, непристрасно, отворено и критички сва она питања, на чијем се правилном решењу има да изгради нова комунална политика Београда.

Не мање је значајна улога „Београдских општинских новина” у прикупљању историографског материјала и фотографија старог Београда, кога све више нестаје.

Својим специјалним бројевима, посвећеним у целини појединим комуналним, урбанистичким, здравственим и социјалним проблемима, „Београдске општинске новине” успеле су да неколико важних комуналних питања Београда ставе на дневни ред и убрзају њихово правилно решење.

Исто тако „Београдске општинске новине” издају и популарну комуналну библиотеку Општине града Београда, која је до сада издала 19 засебних књига, издања о комуналним питањима, и растурила их у укупном броју од 42.000 примерака.

У томе духу, а ради правилног пречишћавања појединих питања и утврђивања најправилнијих решења за иста, вршене су преко „Београдских општинских новина” или од стране Одељ. за штампу, многобројне социјалне, комуналне и урбанистичке анкете. Тако су вршене анкете са успелим и једнодушно признатим резултатима: о становима Београда, о исхрани нашег грађанства, о парковима и пошумљавању Београда, о реформи комуналних финансија, о питању дечје заштите, о хигијенској асанацији Београда итд. Нарочито је изазвала велико интересовање у јавности успела анкета „Београдских општинских новина” о архитектури Београда за последњих десет година, која је ставила на дневни ред решавања и ово важно урбанистичко питање новог и великог Београда.

*

У новој 1933 години, „Београдске општинске новине”, и месечна ревија и службени не-

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А

дељни лист, уређиваће се у досадашњем правцу. Недељни службени лист доносиће редовно све записнике одборских седница, сва решења, одлуке, расписе и наредбе од општег карактера Суда Општине града Београда, званичне месечне и недељне извештаје општинских одељења о њиховом раду и пословању, одлуке Општинског одбора, сва службеничка постављења и персоналне промене, службене спискове свих нових грађана Београда, недељни индексе пијачних цена у Београду, статистичка извешћа, спискове одобрених планова зидања, све извештаје санитета, затим, законе, уредбе, правилнике, које пропише сама Општина, све службене општинске огласе за оферталне и усмене лицитације и сав остали службени материјал о званичним радњама Суда и Одбора Општине града Београда, који се према природи ствари или с обзиром на интересе Општине или грађана или, најзад, према одредбама Закона о држ. рачуноводству имају од Општине службено обнародовати. На тај начин недељне службене „Општинске новине“ послужиће као најсигурнији индикатор пословним круговима Београда, а за општинске органе оне ће бити најтачнији и најсигурнији кодификатор целокупног општинског законодавства.

Месечна ревија, као часопис за комунално-социјални, привредни и културни живот

Београда, проучаваће и даље питања из комуналног живота Београда, и помагаће својим анкетама и научном разрадом комунално-социјалних и урбанистичких проблема иницијативу Општинске управе.

*

Да резимирамо. „Београдске општинске новине“ са поносом и заслуженом гордошћу осврћу се на своју педесетогодишњу прошлост, испуњену напорним и савесним радом на комуналној политици Београда.

*

Ми дубоко верујемо да ће садашња Општинска управа, свесна важне и деликатне улоге „Општинских новина“, како у погледу истицања нових комуналних проблема на дневни ред, тако исто и у погледу разраде оних проблема који су већ на дневном реду — верујемо — и то подвлачимо — да ће она и моћи и умети да орган Београда одржи на садржајној и техничкој висини на којој се налази, јер да парафразирамо великог међународног комуналног радника и француског државника г. др. Ед. Ериа „никада се плодна акција Општинске управе не да ни замислити без искрене новинарске сарадње, а ту сарадњу најјаче, најстручније и најозбиљније може да јој пружи њен сопствени лист.“

Le cinquantenaire du „Journal de la Municipalité de Beograd“

Il y a 50 ans que parraissait le premier numero du „Journal de la Municipalité de Beograd“. Pendant ce demi siècle il faisait scrupuleusement et sans bruit sa fonction d'organe important de la politique communale de la Municipalité de Beograd.

Il est interessant de noter, que la Municipalité de Beograd avait son journal encore avant 50 ans, quand Beograd avait à peine 30.000 habitants, et ce journal a continué à paraître sans interruption, et aujourd'hui il a le rang de doyen dans la presse de Beograd. Au temps de son apparition, des grandes villes européennes n'avaient pas leur journal à eux.

Au commencement de cette décade le „Journal de la Municipalité de Beograd“ devient une grande revue représentative de Beograd et rapidement, par son contenu, par sa technique et sa esthétique, se place au premier rang des revues contemporaines de ce genre.

Dans la liste des éloges flatteurs et des compliments des éminentes personnalités Yougoslaves et étrangères, et de la presse, se trouvent les noms du doyen de l'action communale et sociale de Prague le Dr. Zenkl, du maire adjoint de Pa-

ris M. le Dr Laurent etc. Tout récemment M. Hermann Wendel, l'éminent écrivain social allemand, soulignait dans la „Prager Presse“, que la revue „Journal de la Municipalité de Beograd“ représente la meilleur revue communale de l'Europe, tandis que M. Fil. Iliyev, représentant et secrétaire de la ville de Sofia, dans l'organ de l'Union des villes bulgares „Samooupravlenie“ écrivait que le „Journal de la Municipalité de Beograd“ fait honneur à Beograd.

C'est pour le „Journal de la Municipalité de Beograd“ la plus grande récompense et la plus grande reconnaissance pour un demi siècle de travail scrupuleux sur le champ de l'action communale.

Il n'est pas un problème de la politique communale ou sociale, qui n'aie été traité dans la revue. Nos savants communaux et sociaux et nos écrivains éminents discutaient sans parti pris, ouvertement et critiquement, toutes les questions, qui par leur meilleur solution doivent apporter la nouvelle politique communale de Beograd.

Dans la nouvelle année, en 1933, le „Journal de la Municipalité de Beograd“ continuera cette tâche d'importance dans le même esprit.

Инж. Јован И. Обрадовић
виши саветник Мин. грађевина

Примена Грађевинског закона на уређење и изграђивање Београда

(Крај)

ђ) Прописи о извођењу грађевине

После одређивања свих потребних елемената за градилиште, изложених у бр. 11 „Београдских општинских новина“ од прошле године, које општина мора најпре да одреди по тач. 1, 2 и 3 § 6 Грађевинског закона, имају се даље, по тач. 4 § 6 Грађев. закона, саставити и у Грађевински правилник унети прописи о извођењу појединих елемената зграда и других грађевина, и у опште одредбе о техничким, хигијенским, естетским и безбедносним условима за све врсте грађевина.

1) *Технички прописи.* Општим упутствима за израду грађевинског правилника предвиђено је да се Технички прописи, прописани Грађевинским законом од § 37—§ 44, имају узети као основа за састав техничких прописа за изграђивање Београда. Они ће се унети у грађевински правилник за град Београд, и то према месним приликама, потребама и могућности извођења а с обзиром на материјал који има на расположењу.

За одређење каквоће материјала, који се може употребити за грађење, имају се у грађевински правилник Београда унети прописи и норме — за допуштена напрезања зидова од разног грађевинског материјала и оптерећења грађевинских конструкција, прописана од Министарства грађевина* по § 36 Грађевинског закона, у колико одговарају материјалу који се у Београду може набавити и ео ipso евентуално унети отступања од прописаних норми, која се нарочито морају образложити и оправдати, ако се материјал, који би одговарао нормама, не би могао набавити, а особито за зграде са олакшицама по § 46 Грађевинског закона или за мале зграде намењене за личну употребу сиромашнијег грађанства Београда.

* Прописи за допуштена напрезања зидова од разноврсног грађевинског материјала обнародована су у „Службеним новинама“ Бр. 213 од 15 септембра 1932 год., а за оптерећења у зградарству у Бр. 71 од 28 марта исте године.

При овоме раду у Грађевински правилник могу се унети ови прописи или у потпуности као што су обнародовани, или делимично уколико су потребни, или се могу само напоменути, да ови прописи важе за Београд са извесним потребним изменама и допунама које се морају најдетаљније образложити. Тако исто у Грађевински правилник може се означити грађевински материјал који је сада у употреби а који не одговара постављеним прописима, од кога могу евентуално наступити штете, због којих се он мора уклонити из употребе у року који ће се правилником одредити.

У Грађевински правилник уносе се прописи о дозвољеном оптерећењу за земљиште на коме се грађевина може подићи, према испитивању појединих врсти земљишта у разним деловима Београда са утврђењем општег начина финансирања темеља, који се има особено одредити обзиром на нарочите потребе подводног, нехигијенског и другог неповољног земљишта.

Даље се Грађевинским правилником имају дати технички прописи за посебне делове зграде, као за подруме, на који се начин имају изводити према врсти земљишта и зашта се могу употребити, затим за материјал који се може употребити за зидање различитих врста грађевина, као и димензије материјала и зидова изнетих у § 37 Грађевинског закона и чл. 14 општих упутстава за израду Грађевинског правилника. То исто важи даље за таванице, кровове и покриваче, громобране, стеге и затеге, степенице, ходнике, димњаке и ложишта, безбедности противу пожара, за које су прописи изложени у § 38—§ 44 Грађев. закона и чл. 15—чл. 22 Општих упутстава. Сви ови прописи имају се прилагодити потребама грађења у Београду уколико се не би могли и не би требали применити у потпуности.

На послетку, у ове техничке прописе долазе прописи за делове зграде изван уличне линије као што су: ризалити и подножја, балкони, галерије или затворени балкони (еркери), дућански портали и ормани за излоге, степени изван уличне линије, окна за убацивање дрва,

прозори на уличној линији, улази врата (капије), дократи и веранде, кровови противу непогоде и настрешнице од платна. Ови су прописи изложени у чл. 23—чл. 31 Општинских упутстава.

Поред ових техничких прописа који су предвиђени Грађевинским законом и Општинским упутствима за израду Грађевинског правилника, може општина по § 45 Грађев. закона да пропише Грађевинским правилником техничке прописе и за остале конструкције зграда и других грађевина које Грађевинским законом и Општинским упутствима нису поменута, уколико је то потребно за боље и правилније изграђивање Београда и у колико је то могуће изводљиво према месним приликама.

2) Хигијенски прописи. Ови прописи треба да садрже одредбе о хигијени стана и осталих споредних одељења, који припадају стану, као и о хигијени споредних зграда и других грађевина на које се има у погледу хигијене обратити нарочита пажња.

По § 26—§ 35 Грађевинског закона и чл. 32—чл. 41 Општинских упутстава за израду Грађевинског правилника дате су даље одредбе о величини зграде за становање, потребним просторијама и величини ових, положају према земљишту и подземној води, о становима у подруму и на тавану, за осигурање од влаге, о величини и положају прозора и других отвора, о перioniцама, нужницима, нужничким јамама, помијарама, сметлиштима — ђубриштима и бунарима.

Како је сад атар Општине града Београда раширен до околних села а негде обухвата и сама села (Бањица) или делове истих (Жарково), то општина треба да води бригу и о споредним зградама које се подижу на атару Општине Београдске и околним селима, као што су: стаје за стоку и свиње који се требају градити по нарочитим прописима за која су дате одредбе у чл. 43 и 44 Општинских упутстава. По овим упутствима општина треба, поред техничких и хигијенских прописа за ове зграде, да одреди Уредбом о извођењу регулационог плана и Грађевинским правилником, улице или делове насеља, у којима се могу подизати овакве зграде сталне и привремене, као и да одреди рок у коме се већ постојеће овакве зграде морају прилагодити одређеним прописима или изместити из улица у којима се не могу више подизати. Ово је једно врло значајно не само грађевинско него и хигијенско питање Београда.

По § 46 Грађевинског закона дате су олакшице по којима се отступа од прописаних техничких прописа да би се омогућило и олакшало грађење малих и јефтиних и здравих станова. Чланом 46 Општинских упутстава дате су детаљније одредбе за овакве станове који се могу подизати по мањим местима и селима. За Београд треба да се према издатим

прописима одреде нови прописи за мале и јефтине станове, који ће одговарати савременим хигијенским и социјалним захтевима који су неопходни за правилно развијање Београда. Регулационом планом и Уредбом о његовом извођењу треба да се одреде делови ретког насеља у коме се овакве зграде могу подизати а Грађевинским правилником морају се прописати поред техничких, и социјално-хигијенски услови за овакве зграде. У чл. 47 Општинских упутстава дати су Општи прописи о грађењу летњиковаца („вила“) и зграда у врту-баштама (City garden). Регулационом планом Београда и Уредбом о његовом извођењу одредиће се делови насеља и улице у којима се могу подизати овакве зграде у зеленилу и за њих одредити нарочите одредбе, израђене у духу издатих упутстава или и за њих прописати нове одредбе и дати потребне олакшице како за величину градилишта и за начин грађења у појединим деловима насеља, тако и за испуњење хигијенских услова, уколико је потребно отступати од општинских прописа.

Даље су општинским упутствима у чл. 48 до чл. 52 дате одредбе о радионицама и атељеима у зградама за становање, о локалим за радње и слагалишта, о господарским — привредним — зградама и гаражама. И о овим зградама има се водити строгог рачуна при изради Грађевинског правилника. Тако исто у чл. 53—60 дате су одредбе о приватним грађевинама за јавну употребу као и у занатске, трговачке и индустријске сврхе, по којима се сад мора поступати при подизању оваквих грађевина. При изради регулационог плана и Уредбе о његовом извођењу морају се одредити места на којима се могу подизати овакве грађевине а према врсти и сврси којој грађевине служе. Даље су дати прописи за извршење индустријских предузећа и радионица с погледом на хигијенске услове, списак индустријских предузећа која шире смрад, о димњацима творница и индустријских предузећа, о сушницама, цигланама и кречанама, о постављању парних котлова, о уништавању дима и о машинама радилицама. Ове прописе или друге потребне и проширене, детаљизиране мере за подизање хигијенских грађевина разних наведених врста, мора се унети и у Грађевински правилник за град Београд и тиме решити једно важно питање правилног изграђивања наше престонице. Овим правилником Општина треба да пропише поступак око примене § 95 Грађевинског закона по коме ће се, већ постојеће грађевине које су нехигијенске и не одговарају прописаним минималним хигијенским условима, морати саобразити прописаним хигијенским условима или порушити. По овом параграфу требала је општина у року од године дана по ступању на снагу Грађевинског закона т.ј. до 16 де-

децембра 1932 год. да изврши преглед свих нехигијенских зграда у Београду и да одреди власницима таквих грађевина рок у коме своје грађевине треба да поправе, односно прилагоде хигијенским прописима изложеним у Грађевинском закону. Ово је врло важна социјално-здравствена мера, којој општина треба што пре да приступи, да би се једном многобројни нехигијенски станови* поправили и омогућили даље становање широких маса нашег грађанства само у здравим становима. Тако исто Општина би требала да поступи и по § 94 Грађевинског закона и да поведе бољу евиденцију о постојећим грађевинама и чим примети, да је која од ових грађевина несигурна, склона паду или пожару, или шкодљива по здравље треба да тражи да се таква грађевина оправни, или ако то није могуће, да се поруши у најкраћем одређеном року. Ово је сада потребно и нарочито с тога, што у Београду, и у самом центру града, има још много старих нехигијенских станова и зграда које су несигурне или склоне паду или пожару, и које би требало што пре оправити или порушити, јер сада има довољно празних станова да задовоље све потребе нашег грађанства.

3) *Естетски проблем.* По § 22 Грађевинског закона дато је Општини право да води надзор и над спољном изградом — фасадом — грађевине, да грађевине буду и споља архитектонски обрађене, и да својим архитектонским изгледом, обликом, материјалом и бојом буду у складу са местом и околином у којој се подижу, да одговарају намени за коју се подижу, и да у опште чине леп и пријатан утисак.

Општина ће према прописима унетим у Грађевински правилник утврдити начин како се имају архитектонски обрадити поједини делови насеља, улица, тргова, пијаца итд. а с погледом на пројектован и одобрен регулациони план и Уредбу о његовом извођењу, ако нађе за потребно да овакве прописе треба нарочито утврдити. У овом случају општина треба да има израђене идејне пројекте — цртеже — по којима се пројектанти грађевина имају у главном управљати при пројектовању појединих грађевина у одређеном делу Београда. За овај рад општина треба да поступи као што је то изложено у прошлом броју „Београдских општинских новина“ да изради, или од Грађевинског одбора или путем анкете од заинтересованих стручњака или нарочито ангажованих стручњака и уметника, програм по коме ће се изграђивати Београд и описати начин и дати главне идеје и потребне скице

* Види језиве статистичке податке из анкете београдских станова, објављене у књизи г. Слободана Ж. Видаковића: „Наши социјални проблеми“ (Гена Коп 1932).

по којима би се, поједине важније улице и тргови, требале архитектонски обрадити и какве се зграде у њима имају подизати. (Ово наше гледиште најбоље илуструје успела анкета о архитектури Београда, којој је био посвећен прошли број престоничког часописа и која је својом искреношћу усталасала духове нас стручњака).

Грађевински одбор оцењује пројектовану архитектонску обраду грађевине и може захтевати од пројектанта поправку или промену фасаде, ако она не одговара напред изнетим одредбама § 22 Грађевинског закона и утврђеним прописима Грађевинског правилника града Београда.

Грађевинским правилником даље одредиће се, да забатне — калканске — зидове не треба постављати према улици, на регулационој линији, и да они не треба да буду видан и трајан завршетак грађевине и објекат за неукусну и шаренолику рекламску експлоатацију; за тим се има утврдити време у коме се фасаде имају чистити а по потреби бојадисати и поправљати. Тако исто на фасадама се имају одредити нарочита места на којима се могу стављати објаве и ознаке, (чл. 61 Општинских упутстава).

Поред вођења надзора над архитектонском обрадом грађевина, Општина је дужна да води надзор и над подизањем ограда код празних плацева. По § 23 Грађевинског закона, сва неограђена имања у ужем грађевинском реону морају имати ограде у изграђеним улицама на регулационој линији а по типу који Општина пропише. Грађевинским правилником одредиће се начин какве ће се ограде и у којим улицама подизати и дати типови, по којима се ограде могу подизати. Општинским упутствима (чл. 62) дате су одредбе о обележавању регулационих линија и вршењу увиђања за постављање ограда забрану за подизање ограда од бодљикавих жица и висини ограда на унутрашњим границама градилишта, за тим о заједничким оградама и о властништву ограда.

Општинским упутствима (чл. 63) дате су одредбе о историјским и уметничким грађевинама, сходно прописима §§ 24 и 25 Грађевинског закона. По овима, Општина може грађевине, које су од историјског или уметничког значаја као и оне које имају карактеристичне особине вредне да се одрже, да унесе у Грађевински правилник и да пропише начин како се ове грађевине имају одржавати и сачувати. Исто тако Општина може и за нове грађевине, у улицама, на трговима и у деловима града које огласи да су од историјског значаја, да пропише, како се имају пројектовати и изводити. Поред овога прописано је да се постављање и подизање нових споменика или за премештање постојећих не може вршити, да се не добије мишљење свих стручних и

надлежних власти и форума. Споменици и друге историјске грађевине морају се тако постављати, да и по својим димензијама, по својој симболици, формама и логици, буду у складу са околином и да не буду на сметњи саобраћају. За постављање споменика треба условити претходно стручно мишљење културног одељења Општине града Београда.

4) *Безбедносни прописи.* Општи безбедносни прописи обухваћени су одредбама § 96 до § 99 Грађевинског закона. Грађевинским правилником треба да буду обухваћени прописи изложени у одредбама чл. 64—чл. 66 Општинских упутстава за изradу Грађевинског правилника и одредбама Правилника о хигијенским и техничким заштитним мерама у предузећима која су прописана од Министарства социјалне политике и народног здравља 1922 год.*

Општи прописи односе се на сигурност грађевине и оних који у њима станују или се њима служе, за тим о дужностима и одговорности предузимача или извођача грађевине и о безбедности за време грађења. Општинским упутствима дате су одредбе о искоришћењу јавног земљишта са уличне стране за постављање скела и истоваривање материјала, о слободном и безбедном саобраћају и о скелам. У Правилнику о хигијенским и техничким заштитним мерама у предузећима Министарства социјалне политике и народног здравља налазе се прописи о грађевинарству: земљани радови, јама и бунари, кречане, монтирање и демонтирање скела, конструкција и преглед скела, дизалице за грађење, заштитне ограде, рушења грађевина, добацавање материјала, прописи за раднике итд., које за потребе Београда треба у потпуности или делимично изменити и допунити и тек тако реформисане унети у Грађевински правилник за град Београд.

5) *Заштита суседних односа.* По тач. 5 § 6 Грађевинског закона, Грађевинским правилником има да се регулише и однос између власника који подиже грађевину и суседа у свима спорним случајевима. Овај однос мора уопште да буде јасан и до потребних детаља одређен. Овим се одредбама одређују односи суседа за време грађења и поправке грађевине, за тим право стреје и одвођења воде, границе заједнички подигнутог зида, осигурање при грађењу суседног зида, осигурање од влаге суседног зида итд. (чл. 66 Општинских упутстава).

6) *Јавни предмети.* Такође по тач. 5 § 6 Грађ. закона, Грађевинским правилником има да се регулишу односи о нађеним јавним предметима, наласцима и др. За време трајања рада на грађењу или рушењу морају се сачувати од квара, упропашћивања и прљања сви јавни споменици, бунари, одбојници, др-

веће, насади, светиљке, табле за улице, имена и бројеви зграда и градилишта и друге ознаке, телеграфски и телефонски спроводници, електрични водови итд. и сви предмети који се налазе на улици или грађевини. За све штете учињене на овим предметима одговара предузимач или извођач грађевине или власник грађевине и земљишта. Тако исто одређено је место где се имају поставити табле — плоче — за број зграде и градилишта и како се има поступати са наласцима — ископинама — за време рушења или копања темеља као што су: гробови, сандуци од камена, медаље, стари новци, судови, предмети од ковина, окаментине, натписи итд.

7) *Остали прописи:* технички, хигијенски, естетски и безбедносни за све врсте грађевина који нису поменути ни у Грађевинском закону ни у Општинским упутствима за изradу Грађевинског правилника, а који данас важе или се донесу на основу кога другог закона, а у вези су са уређењем, подизањем и проширењем насеља и заштитом јавних интереса грађанства, имају се такође унети у Грађевински правилник за град Београд. Овим је остављена пуна и корисна слобода самој Општини да и она сама може да пропише и у Грађевински правилник унесе и друге корисне прописе о којима до сада овде није било говора (чл. 71 Општинских упутстава) а који су сад потребни за правилно изграђивање и проширење Београда.

е) Ближе одредбе о Грађевинском одбору и надзору над грађењем

По тач. 6 § 6 Грађевинског закона, Грађевинским правилником треба да се утврде ближе одредбе о организацији и дужности Грађевинског одбора, давању регулационих и нивелационих линија и надзору над грађењем, као и све остале радње у вези са радом Грађевинског одбора, као што су издавање грађевинских дозвола итд.

По § 106 Грађевинског закона одређена је у главном дужност Грађевинског одбора, по коме је овај саветодавни орган Општине по грађевинским предметима. Општина је дужна да саслуша Грађевински одбор по свима техничким и грађевинским питањима. Грађевински одбор састоји се у Београду из 5 чланова, од којих морају бити два инжењера или архитекта или један инжењер и један архитекта и један лекар, по могућству хигијеничар. Чланове одбора и њихове заменике бира Општински одбор са мандатом од једне године дана. Ту је све што је законом одређено. Остало у вези са радом и надлежношћу Грађевинског одбора остављено је да се регулише Општинским упутствима по којима се има радити Грађевински правилник.

По чл. 76 Општинских упутстава дужност Грађевинског одбора је следећа:

* Види 4-ту књигу Грађевинског законодавства од Ј. Обрадовића, стр. 161.

да припрема све податке и планove који су потребни за израду уређајних основа а на име: за израду регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и Грађевинског правилника, одређених Правилником о изради регулационих планова и Општим упутствима за израду уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника, а који су по слови по Грађевинском закону стављени у дужност општини;

2) да делује као саветодавно тело дајући колико опште начелне савете и упуте за изградњу појединих делова града и улица, толико и за поједине зграде. По потреби одбор ће давати за ове радове и идејне скице, било по својој иницијативи, било на тражење општине или на молбу заинтересованих лица и установа;

3) да прегледа и даје општини мишљења по свима грађењима и преправкама грађевина које се имају подизати од стране приватних, општине, државе или ма које друге установе;

4) да преко одређених органа води надзор над свима грађењима која се врше;

5) да прегледа и даје општини мишљења по свима подигнутим грађевинама пре њихове употребе;

6) да води евиденцију о постојећим грађевинама, нехигијенским становима и несоцијалним приликама и установама (§§ 94 и 95 Грађевинског закона) и даје општини мишљења по истима;

7) да цени све жалбе које суседи или власници земљишта подносе на рад Грађевинском одељењу, које ради по упутству и интенцијама Грађевинског одбора, или других техничких органа у погледу подизања грађевина и уређења Београда;

8) да води бригу у опште о свима техничким и грађевинским проблемима који су у вези са уређењем, улепшањем, подизањем, проширењем и оздрављавањем (асанацијом) Београда, и да о томе по својој иницијативи подноси општини своје мишљење са предлогом како се ови радови требају пројектовати, изводити итд.

Да би један Грађевински одбор могао одговорити овим многобројним и неоспорно врло тешким дужностима, потребно је да се при избору чланова одбора обрати нарочита пажња на стручне чланове од којих у главном зависи рад Грађевинског одбора и који ће стварно имати да испуне одређене дужности. Према томе за чланове одбора треба бирати првенствено квалификована стручна лица, која се баве питањем уређења и изграђивања насеља и која се интересују за побољшање хигијенских и социјалних установа и респективно напредак градског насеља. У већим градовима овај одбор треба да се састоји већином од стручних лица која увек не морају бити општински одборници, већ се могу узимати и из реда стручних грађана ван општинског одбора, који се овим питањем баве и који могу давати мишљења о свима већим техничким проблемима и другим питањима која се тичу уређења и улепшавања појединих насеља града. Овај одбор може и да се прошири са стручним лицима, претставницима

техничких, привредних, медицинских и уметничких корпорација, у случајевима кад се имају решавати важна општа, начелна, комунална техничка и социјална питања а нарочито за израду програма за уређење и регулацију, за израду Уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника итд.

Рад Грађевинског одбора може да се врши или од свих чланова или од делегираних чланова или преко деловође-секретара Грађевинског одбора и надлежног отсека, који се има бавити само питањем уређења, регулације и изграђивање Београда. Радом Грађевинског одбора рукује деловођа — секретар — одбора, који мора бити стручно техничко лице првенствено архитекта или инжењер — урбаниста — кога бира Грађевински одбор између својих чланова или из реда општинских техничких службеника. Али се за секретара може изабрати стручњак и изван Грађевинског одбора.

Дужност секретара Грађевинског одбора је:

1) да прегледа све реферате по поднетим молбама и пријавама за сва грађења која су обухваћена Грађевинским законом и Правилником, а које су поднели надлежни органи општине, да ли одговарају одредбама закона и да ли се по истима могу дати одобрења за грађење;

2) да руководи сам као претставник Грађевинског одбора или преко одређеног стручног органа општине, комисијским увиђајем — јавном расправом — по § 89 Грађевинског закона у присуству заинтересованих и надлежних власти, и да саставља потребан записник;

3) да реферише Грађевинском одбору о свима приспелим молбама и претставкама које се односе на подизање грађевина и уређење, о поднетим рефератима, и да води записник о донетим мишљењима Грађевинског одбора по свима предметима која се од овог траже;

4) да по овим мишљењима спрема потребне одлуке за Општински суд;

5) да у својој надлежности даје мишљење општини о свима грађевинама за које се по чл. 73 Општинских упутстава подносе само пријаве;

6) да у својој надлежности даје мишљење општини о свима грађевинама из става 5 чл. 72 ових упутстава за које општина и Грађевински одбор овласте деловођу — секретара — одбора да може сам давати мишљење општини;

7) да у споразуму са надлежним отсеком или одељењем за регулацију и уређење, врши прегледе поднетих пројеката на које су стављене примедбе, да даје по њима упутства за преправку или допуну пројеката, по потреби да врши прегледе на лицу места пре и за време увиђаја и о њима подноси извештај Грађевинском одбору у најкраћем могућем року. Све примедбе које се ставе на поднете планове, ако се не усвоје од подносиоца, износи пред Грађевински одбор на решење, итд;

8) да у споразуму са надлежним отсеком или одељењем, врши надзор над целокупним грађењем које се изводи у Београду и о томе одмах извештава

Грађевински одбор и општину ради предузимања мера потребних за испуњење законских прописа о грађевинском надзору, безбедности за време грађења и употреби грађевина (§ 92 — § 102 Грађ. закона);

9) да врши у опште све оне послове које му стави у дужност општина или Грађевински одбор а који се односе на уређење и подизање Београда;

10) да по својој иницијативи чини предлоге Грађевинском одбору и општини односно уређења насеља и подизања грађевина.

Даље је у Општим упутствима дат начин рада у Грађевинском одбору и надлежност рада нарочитог отсека или одељења које ће вршити непосредан и припремни рад по Грађевинском закону и Правилнику, који ће вршити све послове по предметима грађења, одржавања и преправки грађевина, надзора над истим, као и у опште, које ће непосредно руковати радом на примени Грађевинског закона. У погледу надлежности рада овог отсека или одељења одређено је да оно има радити по упутствима и интенцијама Грађевинског одбора. Дужност овог одељења или отсека треба да буде у главном следећа:

1) да прима и прегледа све молбе и пријаве за сва грађења која су обухваћена Грађевинским законом и правилником, да ли одговарају одредбама Закона и правилника и да одреди таксу која се има положити општини по Правилнику израђеном по § 103 Грађевинског закона;

2) да записнички саслуша лица која се пријаве или су неписмена;

3) да све пријембе на поднету молбу и пројекте — планове — као и упутства која су потребна ради евентуалне допуне или промене пројекта, има ставити одмах по пријему или у најкраћем могућем року;

4) да прегледа све поднете пројекте и спреми потребне реферате за Грађевински одбор и да у спору са деловођом — секретаром — Грађевинског одбора, спреми предлог за издавање грађевинске дозволе или за стављање примедба и не одобравање грађења;

5) да припреми податке за рад комисије за увиђај — јавне расправе — по § 89 Грађевинског закона и да по потреби и овлашћењу Грађевинског одбора врши комисијске увиђаје — расправе — на лицу места и саставља потребан записник;

6) да даје савете и упутства приватним странкама и установама које желе подизати грађевине у погледу извођења по регулационом плану и Уредби, по добијеним инструкцијама од Грађевинског одбора у погледу подизања појединих зграда, улица или делова града. По потреби, ово одељење може по предлогу и интенцијама Грађевинског одбора израђивати и идејне скице за распоред одељења појединих зграда и за архитектонску обраду зграде обзиром на одредбе § 22 Грађевинског закона;

7) да врши све послове за које добије овлашћење Грађевинског одбора и општине у погледу примене Грађевинског закона и Правилника ит.д.

Овим су у главном дате одредбе како ће се извршити организација рада Грађевинског одбора и потребних извршних органа који у

ствари има да спроводе и примењују Грађевински закон и према којима се имају у Грађевинском правилнику унети потребне одредбе које ће да важе за Београд.

*
* * *

Као што се из ових прописа види Грађевинским законом дата је нарочита важност постављању Грађевинског одбора у свакој општини, који ће бити у главном саветодавни орган али кога општина мора да саслуша по свима техничким и грађевинским питањима која се односе на грађевинско подизање и техничко уређење града. Према овоме, Грађевински одбор није никакав извршни орган Општине и он у ствари нема никакву извршну власт, сем у толико, уколико је она потребна за његово правилно функционисање и то опет преко општинских придодатих му органа. Законом није поменуто питање одређивања претседника Грађевинског одбора, већ је то остављено Општини да она сама реши на начин који ће бити најповољнији за општину. Како се сва мишљења Грађевинског одбора достављају Општини да их она даље спроведе, то да не би било каквих размимоилажења и несугласица између Општине и Грађевинског одбора, може сам претседник Општине или његов потпретседник или технички претставник бити у исто време и претседник Грађевинског одбора али Општина може и неко друго лице које је способно да води послове Грађевинског одбора и у које Општина има поверења, да постави за претседника Грађевинског одбора.

Општим упутствима за израду Грађевинског правилника нарочито је детаљно изложен начин рада Грађевинског одбора и отсека који има да припреми и спроведе сав административни рад овог одбора, да би се ово важно питање једном уредило и да би се од Грађевинског одбора имала она корист која се Грађевинским законом од њега с правом тражи. Ово је нарочито потребно за Београд, где се рад Грађевинског одбора ограничавао искључиво на преглед поднетих пројеката за подизање нових и преправку постојећих грађевина и то само приватних, без обзира на општу регулацију и изграђивање Београда и без обзира на остала грађења која су вршена од Општине и државе.

За правилан и успешан рад Грађевинског одбора потребно је да се избор чланова изврши што више у духу напред изнетих прописа и да се за чланове бирају у већини стручна лица за овај посао, нарочито сада, када се имају радити: регулациони план, Уредба о његовом извођењу и Грађевински правилник, а који су послови од највеће важности по изграђивање и уређење Београда и од којих зависи у главном будући правилан рад на овоме пољу напретка Београда.

Поред ових одредаба за Грађевински одбор и за надзор над грађењем, Општим упутствима за израду Грађевинског правилника (чл. 72, 73) дате су детаљне одредбе о грађењима, за које су потребне грађевинске дозволе као и поступак како се овај рад има вршити. Затим су одређена грађења за која је потребна само пријава, за која се мора вршити комисијски увиђај на лицу места и надлежност рада одељења које има да врши све унутрашње послове Грађевинског одбора и т. д.

Напослетку Општим упутствима дате су одредбе о издавању регулационих и нивелационих линија (чл. 80) о којима је детаљно изложен рад у Правилнику о изради регулационих планова.

Овим су у главном завршена упутства како се има радити Грађевински правилник и шта све он мора садржати па да би могао одговорити прописима Грађевинског закона и потребама за које се доноси. Овим је много олакшан рад свима општинама а нарочито Општини београдској, која треба што пре да има израђен свој Грађевински правилник којим има да реши многобројна данас спорна и нејасна питања изграђивања, која до сад још ни једном нису у Београду узета у разматрање и по којима још није донето никакво решење.

Закључак

Као што је изложено у бројевима 8, 9 и 11 „Београдских општинских новина“ од прошле године, Општина београдска треба одмах да приступи припреми за израду оних норми, прописа и послова који су јој новим Грађевинским законом стављени у дужност да би се могла користити свим правима која јој даје овај Закон а која су изложена у бр. 1 престојничког часописа Б. о. н. од прошле године. Од ових послова најважнији су израда уређајних основа т.ј.: *регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и Грађевинског правилника.*

1. Регулациони план

Како Београд ни дан дањи још нема потпун и дефинитивно израђен генерални регулациони план за цео ограничени атар, то треба одмах да приступи изради новог генералног регулационог плана на основу до сад постојећих делимичних регулационих планова, допуном са новим регулацијама уколико су потребне, и прилагођавање овог новог генералног регулационог плана новом Грађевинском закону.

У бр. 8 „Београдских општинских новина“ (1932 год.) изнели смо шта се све има радити па да се може приступити изради генералног регулационог закона по новом Грађевинском закону. За овај посао потребно је да се претходно изради програм по чл. 12 Правилника о изради регулационих планова којим има у главном да се одреди:

- 1) Граница регулационог плана;
- 2) Грађевински реон са границом ужег и ширег реона;
- 3) Заштитни појас и места на којима се имају подизати јавни садови и друга зеленила;
- 4) Површине земљишта на којима се могу подизати зграде за становање, трговину, индустрију, војне потребе, игралишта, паркови, гробља, вртови, шуме, поља итд.;
- 5) Грађевинске зоне — врсте насеља — са поделом на густо, средње и ретко насеље;
- 6) Делове града који су од историјског или уметничког значаја као и грађевине које се требају нарочито сачувати;
- 7) Места за јавне грађевине и
- 8) Решења, правце и потребно земљиште за железнички, трамвајски, водни, аутомобилски и ваздушни саобраћај.

За решења овде изложених питања за израду програма потребно је да Општина претходно и то што пре прикупи следеће податке:

а) географске услове у погледу постојећих насеља или за стварање нових потребних насеља;

б) о прираштају становништва и густини насељености која постоји и која се предвиђа за извесно време а распоређено у густом, средњем и ретком насељу;

в) о трговини, индустрији, занатству, а нарочито која је од ових грана привреде у премућству и на које с развијање има даље обратити нарочита пажња, расподељено према крајевима града;

г) о постојећем саобраћају, као и оном који се може очекивати у најближој будућности, пошто се у главним линијама утврде главне саобраћајнице итд.;

д) о постојећем водоводу и канализацији и евентуалним изменама и допунама ових;

ђ) о грађевинском материјалу који се за грађење може употребити и одакле се може набавити;

е) о финансијској могућности извођења појединих радова на уређењу и регулацији и грађењу водовода и канализације;

ж) о оснивању и развијању нових потребних насеља у најближој околини.

Поред ових података треба да се реши специјално питање саобраћајне везе са Земунем и Панчевом и железничког саобраћаја у самом Београду и у његовој најближој околини, а које питање за више од 10 година још није решено, ма да оно има један капиталан карактер и значај. Без правилног решења железничког саобраћаја не може се приступити изради дефинитивног генералног регулационог плана, пошто би регулација, израђена без утврђеног железничког саобраћаја, морала да се ускоро мења, као што је се и до сада у неколико пута, само због непотпуно решеног железничког саобраћаја, регулација Београда

морала мењати, што је било увек на штету уређења Београда и Општинских интереса.

Осим овога, програмом за уређење Београда треба да се реши питање уређења и изградње насеља ван атара Општине града Београда, на простору суседних општина, за које је већ требала да буде, по чл. 6 Закона о атару Општине града Београда, израђена Грађевинска уредба о техничкој изградњи тих насеља, а нарочито дуж главних друмова који воде у Београд. Ова уредба не може да се изради док ситуациони планови и за те делове не буду израђени и не буду готови регулациони планови за цео атар Београда. За Београд је од нарочите важности уређење и *пошумљавање земљишта на атару суседних општина и дуж главних путова, јер се сад ово земљиште интензивно изграђује без икаквих прописа.* Ово је нарочито важно за пут Београд—Авала, који је сад потпуно модерно саграђен а на самој Авали отворен народни парк са знатним новчаним жртвама, али поред кога се пута и у подручју саме Авале *подижу грађевине без икаквих техничких и хигијенских прописа и које само руже околину и штете угледу Београда.* То исто важи за Смедеревски, Вишњички и Шабачки друм поред којих се такође подижу зграде без икаквог реда, сигурности и изгледа. Спречимо стварање нових јатаган-мала.

По Закону је предвиђено да се са израдом регулационог плана има израдити и нивелациони план Београда, који је саставни део регулационог плана, те ће се и ово важно и потребно питање, које се до сада у целини није могло никако решити, морати узети у рад и једном израдити потпуни нивелациони план Београда.

2. Уредба о извођењу регулационог плана

Као што је изложено у бр. 9 часописа „Београдских општинских новина“ од прошле године, новим Грађевинским законом прописано је да се за сваки регулациони план мора израдити и Уредба о његовом извођењу, пошто се све оно, што је потребно за регулацију и уређење једног града, не може претставити само регулационим планом. У поменутом броју „Београдских општинских новина“ детаљно је изложено шта Уредба треба да садржи и какви се све послови имају радити да би се Уредба могла израдити.

Уредба о извођењу регулационог плана ради се једновремено са израдом самог регулационог плана или прилагођавањем постојећег регулационог плана новом Грађевинском закону. Ова Уредба је саставни део регулационог плана и регулациони план *не може се одобрити*, док се не изради и Уредба о његовом извођењу.

Уредбом о извођењу регулационог плана имају се објаснити сви потребни принципи

који су усвојени приликом пројектовања регулације и дати сви потребни подаци и детаљи који се морају узети у обзир приликом извођења саме регулације.

Да би се могло приступити изради Уредбе, потребно је претходно прикупити податке и решити питања која се траже по прописима о регулационом плану, изложена у предњем одељку и у бр. 9 часописа Београда од прошле године. По израђеном генералном регулационом плану а према детаљним плановима где је то потребно и могуће изводљиво, приступа се дефинитивној изради саме Уредбе.

Да би се Уредба о извођењу регулационог плана могла потпуно израдити прописана су Општа упутства за израду Уредбе и по овим упутствима Уредба треба да садржи следеће:

А) По тач. 1 став 1 § 5 Грађевинског закона:

1. Одредити према утврђеном програму главне и споредне улице према величини, важности и врсти насеља (грађевинске зоне) кроз које пролазе, па сваку улицу уписати у ову Уредбу са одређеном ширином утврђеном регулационим планом. У Уредби се даље имају означити оне улице у којима се зграде повлаче од регулационе линије и колико износи то повлачење, као и разне ширине ако улица има.

2. Уписати потребне податке о извођењу нивелационог плана.

3. Уписати места за спојеве главних саобраћајних праваца и начин распореда саобраћаја на истим, њихово одводњавање и извођење тротоара и калдрме

4. Уписати места одређена за јавне тргове и пијаце, паркове, вртове, шуме, зеленила, као и за заштитни појас са назначењем, како се имају извести и каквој намени има да служе.

5. Уписати места која су резервисана за подизање јавних грађевина и означити њихову намену са главним идејама за пројектовање.

6. Уписати места одређена за игралишта обзиром на постојећи и пројектовани саобраћај, начин извођења и потребног проширења.

7. Уписати места која су према § 20 Грађевинског закона одређена као природне лепоте, ради проглашења народним парком, како се имају подићи и одржавати и каквој се намени имају одредити.

8. Уписати грађевине које су по §§24 и 25 Грађевинског закона одређене као историјске и уметничке, и одредити принципе по којима се имају одржавати и чувати.

9. Уписати улице са одређеним висинама зграда према ширинама улица, утврђеној густини насељености и висини изграђивања у појединим врстама насеља (грађевинске зоне) са назначењем начина зидања у свакој појединој зони и свакој улици поједине зоне! Тако исто одредити начин грађења у двориштима са погледом на искоришћење градилишта за зи-

www.ub.com према одређеној размери искоришћења по Грађевинском правилнику.

Б) По тач. 2 став 1 § 5 Грађевинског закона

1. Уписати одређене границе регулационог плана у којима се налази грађевински реон, заштитни појас као и оно земљиште које се може обухватити регулационим планом за нарочите потребе и друге сврхе (као што су творнице које шире смрад и нечистоћу, кречане, циглане, кланице, земљиште за пољопривреду итд.) по ставу 2 § 5 Грађев. закона.

2. Уписати детаљан положај одређеног грађевинског реона са описом начина утврђења на терену, ако је изведен или се треба извести, и главним карактеристикама ради лакшег налажења.

3. Уписати границе одређених грађевинских реона: *ужег и ширег*, са описом начина утврђења на терену и главним карактеристикама по којима се могу разликовати. Одредити правац у коме се проширење *ужег* реона може вршити на ширем реону и начин на који се ово проширење може вршити.

4. Уписати положај одређеног заштитног појаса, који се у главном поставља око грађевинског реона или између *ужег* и *ширег* реона са назначењем *какав* је начин пошумљавања предвиђен и *каквој* је намени одређен итд.

5. Уписати детаљну намену и искоришћење земљишта које се налази између грађевинског реона и заштитног појаса и границе регулационог плана по т. 1 овог одељка.

6. Уписати поделу *ужег* и *ширег* грађевинског реона на врсте насеља — грађевинске зоне — и означити улице које су одређене за зидање по начину густог, средњег и ретког насеља, као и оне одређене за разне врсте индустрије и занатства, за мале станове, за зграде у врту — баштама (city garden) и за „виле“ по особеним прописима.

7. Описати начин како би се поједине важне улице и тргови требали архитектонски обградити, какве се зграде на њима требају подизати, и како ће се унутрашњост блокова уређивати, ако ће се поступило по § 22 Грађевинског закона.

8. Уписати удаљеност зграда од уличне регулационе линије, од суседних међа и границе до којих се могу израђивати унутрашње површине блокова с обзиром на одређене врсте насеља и густине насељености, а према величини градилишта и размери искоришћења за зидање, које ће се утврдити грађевинским правилником.

9. Уписати удаљеност зграда за становање, разних зграда и у опште насељених делова насеља од појединих особених грађевина и инсталација као од: железница, спроводника струје високог напона, цркава, школа, гробља, војних утврђења, аеродорма, творница, магацина експлозива, водоводних бунара и резервоара, кланица, стводерница, сајмишта за стоку, складиште за дрва, извора за пића

воду, а која је удаљеност одређена правилником Министра грађевина на основи § 115 Грађевинског закона.

В) По тач. 3 став 1 § 5 Грађевинског закона

1. Описати све потребне препозиције и основе за постављање и уређење железничког, трамвајског, водног, аутомобилског и ваздушног саобраћаја, уколико су у вези са уређењем и регулацијом насеља, како их је пројектант замислио и како се имају спровести.

2. Дати опште одредбе о пројектованом генералном пројекту за канализациони, водоводни и гасни (плински) спроводник и директиве за израду детаљних пројеката и начин извођења.

3. Дати опште одредбе о постављању електричних и телеграфско-телефонских спроводника и објеката, означити улице кроз које се имају спровести и начин спровођења.

Г) По тач. 4 став 1 § 5 Грађевинског закона

1. Израдити програм грађевинских радова који се имају извести у једном одређеном року од најмање 5 или 10 година и изложити начин финансирања, на који се може вршити извођење свих грађевинских радова програмом предвиђених и утврдити ред грађења.

2. Финансијски програм има се саставити према финансијској моћи саме општине и могућности извршења радова путем зајма.

3. Унети одредбе да се по овако израђеном грађевинском и финансијском програму *имају управљати све општинске управе* и да се измене и допуне могу вршити само по одобрењу надлежне власти и то само делимично, уколико се једном утврђен и одобрен програм не може у потпуности извршити.

Д) *Регулација изван грађевинског реона*

По ставу 2 § 5 Грађев. закона, треба одредити начин подизања грађевина и изван грађевинског реона и заштитног појаса, као и површине које ће се искоришћавати за пољопривредне сврхе, ако се ма из којих разлога мора предвидети подизање зграда изван грађевинског реона, на појасу који се налази између грађевинског реона и заштитног појаса и општинског атара. Ово подизање грађевина и искоришћење површине у пољопривредне сврхе може се извршити ако се претходно и за овај део изврши пројекат регулације и сви они послови који су са њим у вези. За тим се имају описати начини уређења природних лепота и проглашење народним парком ако они по § 20 Грађев. закона припадају држави, суседним општинама или приватним власницима, и како ће се вршити финансирање оваквих установа. Сви потребни детаљи за израду Уредбе о извођењу регулационог плана налазе се у бр. 9 „Б. О. Н.“ од прошле године.

3. Грађевински правилник

Напошетку као трећи део уређајних основа за израду Грађевинског правилника о коме је говорено у бројевима „Београдских

општинских новина" од прошле године као и у овом броју.

По § 6 Грађевинског закона и општим упутствима за израду Грађевинског правилника, Грађевински правилник за град Београд треба да одређује према месним приликама и потребама:

- а) најмање површине градилишта;
- б) најмање дужине лица (фронта) градилишта;
- в) искоришћавање површине градилишта за изграђивање — подизање зграда;
- г) висине зграда у појединим врстама насеља и у појединим улицама;
- д) унутрашњост градилишта, двориште и дворишне зграде за становање, светларнике и окна за проветравање;
- е) прописе о извођењу грађевина и то:
  - 1) техничке,
  - 2) хигијенске,
  - 3) естетске,
  - 4) безбедносне;
  - 5) о јавним предметима, наласцима и др.
- е) ближе одредбе о Грађевинском одбору и надзору над грађењем.

Израда Грађевинског правилника треба да се врши у исто време када и израда Уредбе о извођењу регулационог плана.

*
* * *

Из напред изложеног види се какви се све радови имају извршити и какве све послове има Београдска општина да обави да би могла приступити изради дефинитивног регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и Грађевинског правилника. Ови послови су разноврсни и многобројни и за њих треба доста времена да се једни прикупе и среде а други да се посвршавају.

Израдом потпуног регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и Грађевинског правилника за Београд на основу новог Грађевинског закона, решиће се једном многобројна спорна питања уређења и изграђивања Београда, која до сад нису могла бити никако решена или и ако су била узета у решавање, то је било само делимично без икакве узајамне везе са другим проблемима уређења, најчешће ланчки и на брзу руку! А они се морају заједнички, колективно решавати, ако се жели сталност и сигурност решења.

Ово је сад последњи моменат када Београд треба да добије своје потпуно израђене уређајне основе који се по новом Грађевинском закону траже, а које ће решити све урбанистичке проблеме наше престонице на једној сигурној и стварној основи. Сад је и крајње време да се поправе све оне многобројне грешке и неправилности, које су систематски вршене приликом регулације и изграђивања Београда.

Нови регулациони план, Уредба о његовом извођењу и Грађевински правилник за град Београд, израђени по прописима који се сад траже по новом Грађевинском закону, даће

такве основе које ће у целини решити сва напред истакнута питања. Решавање појединих питања делимично и одвојено од целине неће се више одобравати, јер би то било поновно враћање оном послу који је до сада вршен и који је нанео Београду огромних и непоправимих штета. До сада се ово и могло правдати јер није било одређених и утврђених, чак скоро никаквих прописа о уређењу и регулисању насеља, а сад новим Грађевинским законом, предвиђени су сви прописи који су за ове радове потребни и зато се сада по њима мора поступати. Извођење свих или појединих радова, предвиђених регулационим планом, Уредбом и Грађевинским правилником, мора се вршити само од оних којима је поверен рад на уређењу и регулацији Београда и нико не може решавати само поједина грађевинска и урбанистичка питања Београда као што је то до сада врло често вршено, под изговором да се нема одређених и прецизних прописа. Тако исто по овим уређајним основама имају се управљати све општинске управе и нарочито по грађевинском и финансијском програму, који треба да буде основа за уређење и изграђивање Београда за дужи низ година и не може се више оставити да свака Управа ради свој особити грађевински програм, независно од рада претходних управа и без обзира на будући рад који се мора и треба решавати као једна целина.

Као што је напред поменуто, да би се Општина могла користити одредбама новог Грађевинског закона у погледу права која јој овај закон даје, потребно је да Општина претходно изради уређајне основе: регулациони план, Уредбу о његовом извођењу и Грађевински правилник. Ови уређајни основи треба да буду израђени по ставу 2 § 7 Грађев. закона у року од две године од дана када су у „Службеним новинама" објављени: Правилник о изради регулационих планова и Општа упутства за израду Уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника. Ови рокови истичу за регулациони план Београда 6 јула 1934 год. и за Уредбу и Грађевински правилник 22 јула 1934 год. По ставу 3 § 7 Грађев. закона, ако Општина не изради регулациони план, Уредбу и Правилник и не поднесе их на одобрење у прописаном року, или их, по оцени надлежних власти не би израдила по овом Закону, надлежна надзорна власт може наредити израду истих о трошку општине и обуставити свако даље грађење и изграђивање док се план, Уредба и Правилник не израде и одобре.

Према овоме, Општина треба одмах да приступи озбиљном и систематском раду на припреми за прилагођавање постојећих регулационих планова новом Грађевинском закону и изради новог дефинитивног генералног регулационог плана, Уредбе о његовом извођењу и Грађевинског правилника, као што је то напред изнето, јер је посао огroman, разноврсан и захтева много рада и времена, да би

се о постављеном року могао свршити те да би се и будуће развијање Београда могло упутити правилним путем. Ако Општина сврши на време и са успехом овај посао — који се не сме радити и на врат на нос — свршиће

једну важну и значајну своју мисију која ће дати сасвим нов правац уређењу, изграђивању, проширењу, улепшавању и асанацији Београда. А крајње је време да се овај посао једном потпуно и озбиљно сврши.

Application de la Loi sur les constructions a l'organisation de Beograd et aux construction dans cette ville

Par l'ing. Yovan J. Obradovitch, conseiller supérieur au Ministère des Constructions

Après avoir dénombré tous les éléments nécessaires à un place de construction, d'après la nouvelle Loi sur les constructions, la Municipalité doit faire tenir dans le nouveau Règlement sur les constructions, les dispositions suivantes, concernant la réalisation des éléments d'un bâtiment:

1. Les dispositions techniques.
2. Les dispositions hygiéniques. D'après celles-ci la Municipalité doit faire inspecter tous les bâtiments à Beograd qui ne correspondent pas aux besoins hygiéniques, et de donner aux propriétaires de ces maisons là un délai dans lequel il doivent réparer leur maisons. C'est une disposition d'importance capitale au point de vue social et hygiéniques, et la Municipalité devrait la réaliser le plus tôt possible, afin d'améliorer les appartements qui ne correspondent pas aux besoins hygiéniques et de faciliter aux larges masses l'habitation seulement dans des appartements sains.
3. Les disposition de sécurité.
4. Les disposition pour la sauvegarde des relations du voisinage.
6. Les dispositions concernant la protection des objets publics. Il faut y comprendre aussi

les trouvailles archéologiques d'importance historique.

7. Les autres dispositions. La Municipalité a le droit d'établir toutes les autres dispositions utiles qui ne sont prévues dans aucune autre loi ou règlement.

Le Règlement sur les constructions doit aussi prévoir les dispositions détaillées sur l'organisation et les fonctions du Comité de constructions, qui est l'organe consultif de la Municipalité dans les questions de construction. Ce Comité à Beograd compte 5 membres, dont 2 doivent être ingénieurs ou architectes et 1 médecin.

Des tous les travaux qui ressortent du ressort de la Municipalité d'après la nouvelle Loi sur les constructions, les plus importants sont: le Plan de régulation, le Décret — loi relatif à son application et le Règlement sur les constructions.

C'est le dernier moment où Beograd doit recevoir ses plans d'aménagement définitifs, d'après la Loi sur les constructions, qui résoudreont tous les problèmes urbaines de notre capitale, sur un plan sur et réel. Si la Municipalité aura du succès dans ce travail, elle aura accompli une des ses missions importantes, et elle donnera un nouveau cours à l'aménagement, à la construction, à l'élargissement, à l'embellissement et à l'assanation de Beograd.

Инж. Ст. Ракочевић

Београдски жељезнички чвор

I

Београд је по свом природном положају важна међународна укрсна тачка железничких линија између Средње и Западне Европе са Балканским Полуострвом а преко овог са Малом Азијом.

Преко Београда је делом упућен транзит балканских држава, као и саобраћај југоисточне половине наше државе за Средњу Европу.

Са изградњом пруге Пожаревац—Прахово са мостом на Дунаву, добија се веза Румуније са Београдом а преко овог са Јадранским морем. Поред тога Београд се налази на једном важном воденом саобраћајном путу на Дунаву, који пролази и међусобно везује седам средњо и југоисточно Европских држава, којим путем наша држава упућује велики део свога саобраћаја (извоз и увоз) на исток и север наше државе. Други водени саобраћајни пут наше државе иде реком Савом у вези са Дунавом код Београда. Овим два воденим саобраћајним линијама развијаће се саобраћај за прелаз на железничке линије у правцу југа од Београда и обратно.

До свршетка светског рата и постанка наше државе Београд се слабо развијао. ОDMAХ по уједињењу наше државе Београд се нагло развија и достиже 111.000 становника. У току последњих десет година (попис од 1930 г.), Београд достиже готово четврт милиона становника, што значи да се зато време више него удвостручио. Годишњи прираст са приливом становништва из осталих покрајина износи око 13,5%. Ако усвојимо у будуће да ће прираст са приливом становништва Београда бити не већи од 6%, добићемо после двадесет година Београд око пола милиона становника, или ако за даљих тридесет година усвојимо прираст са приливом не већим од 3% добићемо величину Београда после педесет година од близу милион становника.

Из свих тих разлога и момената, пројекат Београдског железничког чвора, треба да садржи решење, које ће задовољити саобраћајне потребе будућег Београда од милион становника. То решење има се извести у два дела и то: У току следећих пет година има се извести пројекат, који ће послужити за потребе Београда до пола милиона становника

и други део пројекта који ће служити после двадесет година за потребе Београда до његовог развоја од милион становника.

Уједињењем наше државе Београд постаје центар Југославије, која данас има преко 14 милиона становника. Београд је данас не само политички, културни и административни центар наше државе, већ у исто време један њен најглавнији саобраћајни центар. Најглавнија железничка линија Љубљана—Загреб—Београд—Ниш—Скопље, поред њеног међународног значаја, врши велику саобраћајну улогу наше државе, везујући њене најважније економске и саобраћајне центре.

Са овом пругом стоји у вези цела мрежа железница Словеније, Хрватске, Босне, Славоније, Срема као и целокупне Србије заједно са Јужном Србијом. Друга главна пруга Београд—Н. Сад—Суботица обухвата богате и насељене области Бачке, Баната и Срема.

Одмах по уједињењу наше државе приступа се грађењу железница за везу Београда са осталим крајевима наше државе а преко ових са Јадранским морем. Једна од првих пруга, које су израђене, била је Топчидер—М. Крсна—Пожаревац. Овом се пругом постиже веза доњег тока Мораве, односно Пожаревачке области, са Београдом и у исто време служи као други колосек преко М. Крсне и В. Планае у правцу Ниша или од овога преко Лапова—Крагујевца—Косова за Скопље. Продужењем грађења ове пруге Кучева до Прахова или Брзе Паланке са мостом преко Дунава постиже се главни задатак ове пруге: *Веза Београда са Румунијом.* Са изградњом пруге Крагујевац—Краљево—К. Митровица добила се веза Ј. Србије, Косова и Метохије преко Шумадије са Београдом а преко овога на север са Војводином. За везу Београда са Јадранским морем на Западу и Југу наше државе у вези са осталим областима пројектоване су, делом изведене и делом се изводе две железничке линије и то: 1) Београд—Ресник—Лазаревац—Ваљево—Тузла—Б. Лука—Бихаћ—Сплит и 2) Београд — Ресник—Лазаревац — Топола — Крагујевац—Косово — Црна Гора — Котор. Овим двама пругама тежило се обухватити што већи саобраћајни реон и задовољити саобраћајне потребе и оних области, које у опште нису имале железница. Преко ових двеју железничких линија упућене су области: Ба-

нат, Бачка и Срем и везане преко Београда са Далмацијом и Јадранским морем. Истовремено се тежило да се добије међусобна веза области, преко којих су ове линије упућене, с једне стране за везу са Београдом као центром државе и с друге стране за везу са морем и да се тиме подигне важност наших главних лука: Сплита и Котора. Ове пруге везују Далмацију и Црну Гору са житним областима Бачке и Баната и решавају питање њихове пасивности и исхране. Поред везе Београда са пругама нормалног колосека у правцу Севера и Југа, постоји још и веза са системом пруга узаног колосека пругом: Београд—Ужице—Сарајево — Дубровник, којим правцем Београд је везан са Босном и Херцеговином а преко ових са Јадранским морем.

Са изградњом пруге Београд—Панчево добија се веза мреже банатских железница са Београдом а преко овог са осталим областима на западу и југу наше државе као и у правцу Сплита и Котора са Јадранским морем.

Од Панчева се гранају две саобраћајне артерије: Панчево—В. Бечкерек—В. Кикинда и Панчево—Вршац правац Темишвар, које обухватају мрежу железница у Банату и везују се у Београду са системом железница нормалног и узаног колосека Србије и Босне а преко ових стоје у вези са Ј. Србијом, Црном Гором и Далмацијом. Банат је важна економска област наше државе, чији саобраћај ће такође највећим делом бити упућен преко Београда.

Решење Београдског железничког чвора зависи од положаја постојећих и пројектованих нових пруга, од главних саобраћајних праваца као и положаја Ранжирне станице. Саобраћајне линије су се развијале према економским и националним потребама државе, чијим спајањем у Београду се образовао железнички чвор. Решењем тога чвора треба задовољити саобраћајне потребе железничких веза између саобраћајних области, чији саобраћај је упућен на своје путу преко Београда, као и задовољити саобраћајне потребе града Београда у вези са осталим саобраћајним областима.

Положај Ранжирне станице Београд

Изградњом и везом нових железничких линија са Београдом као и будућим развијањем Београда до пола милиона становника настаје потреба регулисања теретног и путничког саобраћаја, према саобраћајним правцима, који се ситичу у Београду. Регулисање теретног саобраћаја најбоље се постиже изградњом београдске Ранжирне станице. При превозу транспорта задатак је железнице да превози робу са што мање трошкова саобраћаја. Један од најглавнијих фактора у погледу коштања превоза јесте дужина пруге.

Место за Ранжирну станицу изабрати тако, да саобраћај на свом правцу кретања не обилази и да по могућству прави што мањи пут скретања од правца у коме је саобраћај упућен.

Постоје три места за Ранжирну станицу „Београд” и то: 1) Земунско поље, 2) Макиш и 3) Долина Топчидерске реке код „Кнежевца.”

Прва варијанта код Земуна не може се усвојити из разлога, што нема довољно места да се постави Ранжирна станица пудужног типа, већ попречног типа, што није добро услед већих маневарских трошкова и дуго што главни саобраћај долази са јужних и источних (Банат) праваца са десне стране Саве, на којој се страни и Београд налази, те нас условљава да се место Ранжирне станице *изабере са десне стране Саве.*

Друга варијанта „Макиш” има неповољан положај, што је станица чеоног типа и не налази се ни у једном правцу кретања саобраћаја. Сав саобраћај са свију праваца иде у правцу Ранжирне станице и поново се враћа и тиме скреће у страну (4—5) км. од правца у коме је упућен. Зато што је *чеоног* а не и *пролазног* типа трошкови маневра тј. дужина маневарских вагона км. знатно већа од станице, која би била положена у правцу кретања саобраћаја. Приступ јужних и источних праваца (од Београда) отежан је због насеља Чукарице и постојеће пруге узаног колосека.

Положај ове станице на Макишу захтева изградњу једног моста за дупли колосек преко Саве код Аде Циганлије, који једино служи за везу са Ранжирном станицом, за теретни саобраћај, док је за директну везу Београда са Сремом знатно удаљен и готово неприступачан за даљни и локални путнички саобраћај у правцу Београд—Земун. Велику сметњу при ранжирању вагона преко грбине правиће јаки источни ветар и „кошава”, који зими често дува по месец дана непрекидно.

Трећа варијанта „Кнежевац” у долини Топчидерске реке има преимућство над станицом Макиш у трошковима грађења и трошковима маневрисања на станици. Ова се станица налази у правцу главног саобраћаја север—југ и обратно, *те саобраћај не врши скретање и обилажење од правца у коме је упућен.*

Положај ове станице не захтева грађење новог Савског моста, јер се згодним везама са постојећим а доцније његовим проширењем задовољава потреба путничког и теретног саобраћаја у правцу Београд—Земун у вези са Ранжирном станицом. У погледу стратигиске сигурности станица је довољно удаљена од Саве и заштићена околним брдима. Трошкови саобраћаја (рада и маневрисања) на овој станици су знатно мањи него на станици Макиш, из којих разлога положај ове станице *треба усвојити код Кнежевца.*

Ранжирна станица прима целокупан спољни теретни саобраћај намењен саобраћајним правцима преко Београда, као и саобраћај јужних праваца (четири) који се упућују за Београд. Она прима, расподељује, формира возове и упућује по правцима без сметње даљњег и локалног путничког и локалног теретног саобраћаја престоног града Београда. Досадање и предвиђене локалне теретне станице служиће искључиво унутарњем локалном саобраћају Београда и стојати у вези са Ранжирном станицом.

Распоред локалних теретних и путничких станица вароши Београда

С обзиром на будући развој Београда од милион становника има се предвидети пројектом неколико локалних теретних и путничких станица, са својим саобраћајним реонима према садањим и будућим зонама насељености вароши Београда. Теретни саобраћај се не сме сконцентрисати на једном месту, како је у Београду до сада био случај, већ исти треба расподелити у више локалних теретних станица, према развоју и пространству вароши. Потребно је и ради тога, да се поједини крајеви и улице не закрчују и загушују возним средствима, као што је случај положаја данашње станице на Сави, где је до сада био сконцентрисан целокупан теретни и путнички саобраћај, у коме је крају поред тога развијен и речни саобраћај. Та ће се закрченост јако и врло штетно осетити са будућим развојем Београда, нарочито у времену сезонског саобраћаја, снабдевања вароши животним намирницама, дрветом и угљем за зиму. Данашњи пројекат железничког чвора захтева решење, којим ће се обухватити будући реон Београда од милион становника, које решење се има постепено изводити.

Тај будући Београд има се проширити на исток до Миријева и са овим спојити и даље до Малог и Великог Мокрог Луга и са овима спојити затим на југ до Кумодража правац Бањица—Дедиње у Долину Топчидерске Реке, као и у правцу Чукарице и Бановог Брда. У свима овим правцима показује се тежња развоја будућег Београда. Поједини реони и предграђа ће бити удаљени (6—8) км. од обале Саве и Дунава, где је до сада био сконцентрисан целокупан теретни и путнички саобраћај.

Центар вароши Београда и његове главне саобраћајне линије налазе се на вододелници Савске и Дунавске падине. Та је вододелница у исто време природна подела саобраћајних зона Београда. Београдска вододелница се увлачи као клин између Саве и Дунава, који се проширује и развија узводно уз савску падину обухватајући Топчидерско Брдо, Дедиње и Бањицу.

С друге стране Београд се равнија на Дунавској падини спуштајући се низводно и ширећи у правцу истока и југа. С обзиром на

тај будући реон Београда, има да се реши питање теретног и путничког саобраћаја у вези са изградњом Ранжирне станице „Кнежевац.“

При решењу београдског путничког саобраћајног чвора имају се узети у обзир нови саобраћајни путнички правци: Београд—В. Бечкерек и Београд—Вршац, Београд—Пожаревац—Прахово, Београд—Бања Лука—Сплит, Београд—Косово—Котор.

С обзиром на будући развој Београда има се решити питање локалног путничког саобраћаја. Овим решењем има се постићи међусобна веза појединих предграђа са центром вароши, са пристаништима, главним путничким станицама даљњег и локалног путничког саобраћаја, спортским предграђем као и локална веза са Земуну, Панчевом, Ресником и Б. Потоком.

У ово решење спада предвиђена кружна линија генералног плана вароши Београда од 1924 године. Пошто Генерални план тада није детаљно обухватио цео атар Општине београдске, то је на том плану делимично показала кружна линија локалног, путничког и теретног саобраћаја.

У стечају за израду плана о уређењу и проширењу Београда тражено је: „Пројектовати кружну железницу са електричном вучом за везу периферије града са средиштем, па предвидети погодне саобраћајне везе било железницама или електричним трамвајима, у правцу ка Авали или другим тачкама околине Београда.“

Пошто Генералним планом није обухваћен цео атар, то није ни кружна линија цела обухваћена, о којој се сада при решењу железничког чвора има водити рачуна, да би се добило решење, које ће задовољити саобраћајне потребе садањег и будућег развоја Београда.

Развој и живот великих градова захтевају и траже изградњу железничких линија за везу вароши са природом и околином, шумама и парковима, у којима Београд још данас потпуно оскудева.

Поједина предграђа и насеља данас су удаљена од центра вароши, пристаништа, жел. станице (5—7) км. Све саобраћајнице су радиално упућене од центра (Кнежев Споменик—Теразије) и повезане директно или индиректно по правцима истока и југа са појединим деловима вароши. Трамвајски саобраћај не може довољно да послужи за брзу и laku везу предграђа са центром вароши. Са честим станицама трамваји се споро крећу, те исти не могу задовољити потпуно саобраћајне потребе великих вароши. Сем једне кружне трамвајске линије ближе центру, остале линије све су радиално упућене, тако да међусобне везе предграђа не постоји. Из тих разлога потребно је предвидети кружну железничку линију са распоредом локалних станица путничког и теретног саобраћаја и тиме задовољити унутарње саобраћајне по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.univ.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

понеке вароши Београда, како је то генералним планом Београда донекле и предвиђено.

Овим се чланком у органу Београда хте-ло указати на важност решења железничког

чвора Београда и његове саобраћајне потребе с обзиром на његов будући развој и положај у вези са осталом мрежом железница наше велике државе.

Le noeud ferroviaire de Beograd

Par M. St. Rakotchevitch, ingénieur

Beograd, de par sa situation naturelle se trouve être un point de rencontre important et international, pour les voies ferrées, entre l'Europe Centrale et Occidentale et les Balkans, et par suite avec l'Asie Mineure. Le transit des pays Balcaniques est en partie dirigé sur Beograd, ainsi que la circulation entre le sud-est de notre pays et l'Europe Centrale.

A part cela, Beograd se trouve sur une voie fluviale très importante, sur le Danube, qui relie entre eux sept pays de l'Europe Centrale et Orientale. La seconde voie fluviale de notre pays va par la Save, qui est liée au Danube à Beograd.

Beograd a atteint aujourd'hui le quart de million des habitants. D'après les estimations, dans 20 ans il en aura un demi million, et en 50 ans le million. Ce sont les raisons pour lesquelles le projet du noeud ferroviaire de Beograd doit avoir en lui la solution qui contentera les besoins du Beograd futur d'un million d'habitants.

Les lignes de communication se sont développées d'après les besoins économiques et na-

tionaux du pays, et en les rassemblant à Beograd on a formé le noeud de Beograd.

Ayant en vue le développement futur du Beograd d'un million d'habitants, on doit projeter plusieurs gares locales de marchandises et pour les voyageurs. Le service marchandises ne doit pas être concentré à une place, mais divisé en plusieurs gares, d'après le développement et l'étendue de la ville.

Dans le concours pour le plan d'aménagement et de l'élargissement de Beograd, on a demandé: „Prévoir le chemin de fer circulaire avec l'énergie électrique pour lier la périphérie avec le centre, prévoir ensuite des communications convenables soit par chemin de fer soit pas les tramways électriques dans la direction du mont Avala ou vers les autres points des environs de Beograd.”

La circulation des tramways ne peut suffire pour les relations rapides et faciles entre les faubourgs et le centre de la ville. Il est nécessaire de prévoir une voie ferrée circulaire, avec des gares pour le service local des voyageurs et des marchandises, et de cette façon là suffire aux besoins intérieurs de la circulation à Beograd.

Арх. Бранко Максимовић

О изградњи градских болница с обзиром на новије реформе

Недавно се говорило о грађењу Општин-сек болнице у Београду. Било је речи и о грађењу болница из средстава неких корпорација и фондова. То је, уосталом, једна од најпречих потреба Београда јер знамо да београдске болнице не располажу са довољним бројем постеља ни за нормалне прилике, а да се и не говори о изванредним приликама. Према томе, питање грађења болница, или и посебних лечилишних комплекса у најширем смислу, намеће се само собом као један од прворазредних друштвених проблема данашњег Београда.

*

Познато је да су још у старом веку постојале нарочите зграде у којима су били смештани болесници. Тако се зна из писаних докумената, да су такве зграде биле код будистичких народа, затим у Персији и у Мексику пре доласка Шпанаца. Римљани су такође имали посебне зграде, „валетидунарије” у које су смештали болеснике. У то доба оне су биле намењене поглавито за сиромашне слојеве грађана, за болесне путнике или за рањенике из ратова. Осим тога постојале су и нарочите зграде у које су били издвајани болесници заражени кугом, колером и губом.

У Средњем веку почиње црква да се брине о нези болесника, те се ови смештају по манастирима. Тако је у Флоренцији средином XV века било 35 болница, које су биле под заштитом цркве, међу којима се „Ospedale di Sta. Maria Nuova” сматра за прву болницу хришћанске ере. Затим се и северне земље почињу угледати на Италију и по свим већим градовима стварају се болнице.

Постепено, нарочито под утицајем Реформације, болнице прелазе из старатељства цркве у руке световних, већином локалних власти.

Но стање по тим болницама било је често веома рђаво. Због тога што су болнице у време епидемија бивале пренатрпане, смртност је достигала велике размере у њима. Тако је средином XVIII века у париском Hôtel-Dieu, где је по неколико болесних лежало у једној постељи, смртност достигала до 25%!

У то време из Енглеске се почиње ширити нов покрет, који се убрзо шири по гра-

довима осталих културних земаља: напуштање дотадањег система затворених, великих зграда и стварање мањих засебних трактова, са више ваздуха и светлости. Прва болница која је раздвојена у четири засебна блока је St. Bartolomews-Hospital у Лондону, саграђена 1730.

Па ипак, требало је више од сто година да прође па да се сагради прва болница по павиљонском систему, Hôpital militaire у Vincennes-у, која се састоји из два посебна двострука павиљона са по 300 постеља.

Са павиљонским системом почиње систематско, научно изграђивање болничких зграда. Под павиљонским системом разуме се грађење засебних зграда са по неколико болесничких сала, приземних или на спратове, са просторима који су уз њих потребни. Павиљонска сала треба да је што слободнија, и да су јој бар две подужне стране слободне за прозорске отворе, да би се омогућило унакрсно проветравање и што потпуније осунчавање. У таквим салама смештено је од 16 до 32 постеље.

Павиљони су извођени углавном на два начина:

или су споредне просторије постављане поред оба чеона зида сале;

или су све просторије груписане с једне краће стране.

Први начин, где су споредне просторије раздвајане, отежава надзор, а осим тога болесничка сала на тај начин служи као комуникациони простор што је незгодно, док је болесничка сала по другом начину изолована и у миру.

Када се поставља питање којим се принципима треба водити при пројектовању болница, може се рећи ово:

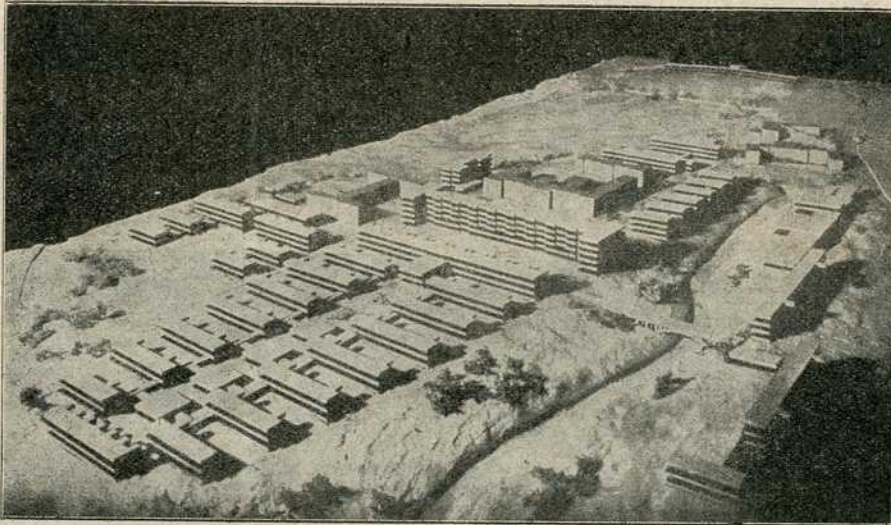
Павиљонски систем појавио се као реакција на рђаво стање по болницама, које су биле смештене по затвореним, нехигијенским зградама. Међутим, нису ту биле криве само зграде. Захтеви за што више ваздуха одвели су у другу крајност: код павиљонског система зидови болесничких сала постају спољни зидови што за време врло ниских или врло високих спољних температура неповољно утиче на унутрашњу температуру. Осим тога потпуна раздвојеност па-

виљона може да има своје незгодне стране у погледу међусобне везе која је у извесним случајевима потребна.

Најзад, грађење по павиљонском систему је сразмерно скупље у односу према броју болесничких постеља и осталих посебних

све остале просторије; према броју болесничких постеља одређује се ефекат корисности болнице, а из односа броја постеља и утрошене суме цени се економичност и рационалност зграде, без обзира на број и величину осталих просторија.

Пројекат Закладне болнице у Загребу. Снимак модела. (Архитект: З. Стрижић)

инсталација, а поред тога захтева сразмерно велико земљиште.

Међутим, проналасци, учињени за последњих неколико деценија, на пољу физике, хемије и биологије учинили су велики преокрет у медицини, и омогућили да се болнице уздигну на степен највеће културне установе данашњег друштва.

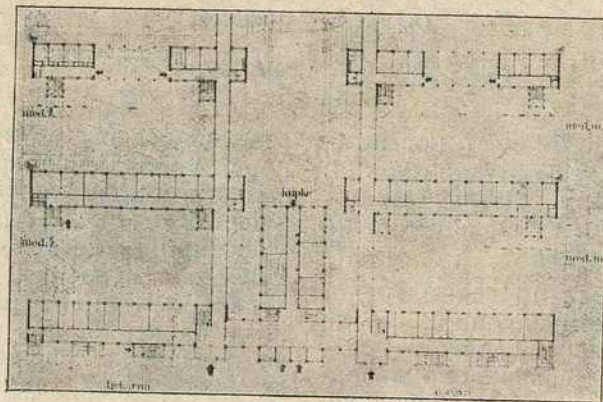
Данас више није тако важно питање по коме ће се систему градити градске и оста-

При пројектовању једне болнице полази се од те основне јединице, узимајући у обзир и величину потребног намештаја и осталог уређаја, и водећи рачуна о томе да пројекат што више задовољи ове захтеве:

да све просторије буду сведене на најмању допустену меру

да комуникације буду најкраће

да поједина одељења буду јасно подвојена

Део основе горњег пројекта

ле болнице, него који принципи треба да буду спроведени приликом њене изградње.

Као основна јединица којом се болничка зграда измерава, којој је цела грађевина подређена и ради које се она и гради — је *сте болесничка постеља*. Према броју болесничких постеља одређују се и измеравају

да буде омогућено максимално осунчавање и проветравање свих просторија.

То су основни и главни захтеви који морају бити задовољени без обзира на систем или величину болнице.

Ако се из економских или других разлога захтева да све просторије буду у једној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

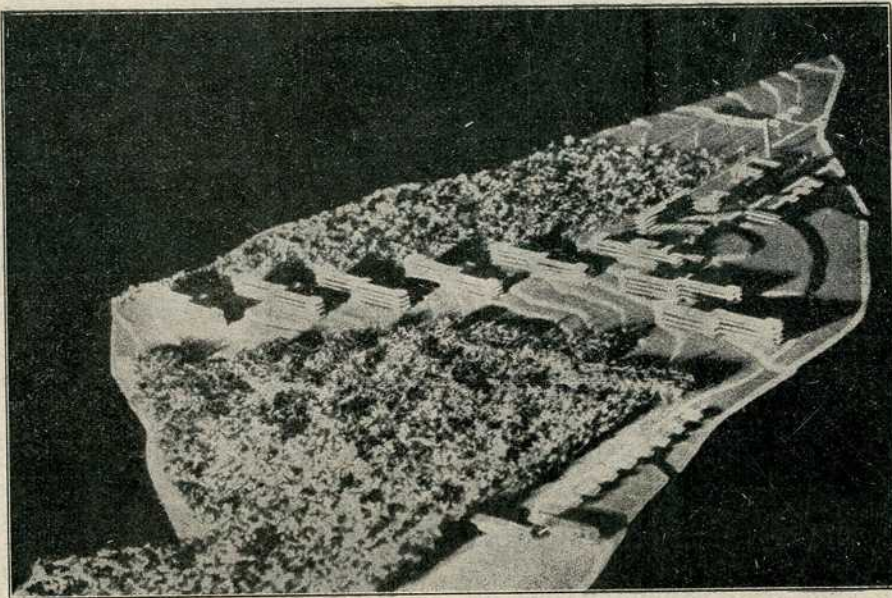

згради (што је случај код мањих болница), онда се сматра да је најпогоднији облик основе *издужен правоугаоник*, а као најбоља оријентација — правац исток-запад по дужој страни, тако да су сва болесничка одељења изложена непрекидној сунчаној светлости (преко 3000 часова годишње). Међутим, и ова оријентација има своју слабу страну у томе што јој северна страна остаје слабо искоришћена, а издужена основа повлачи за собом отежану унутрашњу комуникацију и поскупљавање.

Стога се код болница тежи за тим да се повећају осветљене површине фасада а да се

По већим градовима, у којима се налазе и научни центри, болнице се изграђују као велики комплекси а поједина одељења се претварају у клинике које служе и научним сврхама. Као један од новијих примера таквих комплекса могу послужити Masarykovy Domovy у Прагу.

Код таквих великих градских болничких установа постоји организаторско и архитектонско подвајање на *хируршко и медицинско одељење*. Уз хируршко одељење, са операционим трактом као центром, прикључују се: женске клинике са породилиштем, клиника за уши, грло и нос, ортопедија и Рент-

Пројекат Народног санаторијума за туберкулозу на Шупљој Стени код Авале. Снимак модела.
(Архитект: Стрижић)

притом скрати дужина. Да би се то постигло, основе се изводе у сложеним контурама: Т, Н, троугао, круг и друге комбинације којима се иде за повећавањем сунчаних страна а да се не иде много у дужину.

Због скупоће земљишта по већим градовима и због скраћења комуникација, све се чешће прибегава повећавању спратова градских болничких зграда. Наравно ово повлачи за собом неминовно увођење дизалица. (Но овде треба скренути пажњу да се по америчким болницама цео вертикални саобраћај врши углавном дизалицама, а степенице служе само за случај нарочите потребе). Осим тога утврђено је, да је по градовима ваздух на висинама знатно чистији, и да је дејство ултравиолетних зракова тамо јаче. Најзад, у болницама са више спратова најлакше је извршити потпуно издвајање мушких од женских и извршити поделу на уобичајене класе.

генско одељење. Уз медицинско припадају, поред уобичајених просторија за унутрашње болести још и клинике: за нервне, дечје и очне болести, за туберкулозу и одељења за инфекцију, кожне и венеричне болести, Рентген и купатила. Затим су потребне следеће просторије: зграда за управу, за кухињу и за перионицу, за дезинфекцију, зграда за предавања, библиотека, апотека и простор за религиозне обреде. У болничком ареалу граде се станови за лекаре са касином, станови за особље, а у најновије време и спортска игралишта за реконвалесценте и персонал. Мало даље од главних зграда су просторије за патологију, физиологију и мртвачница.

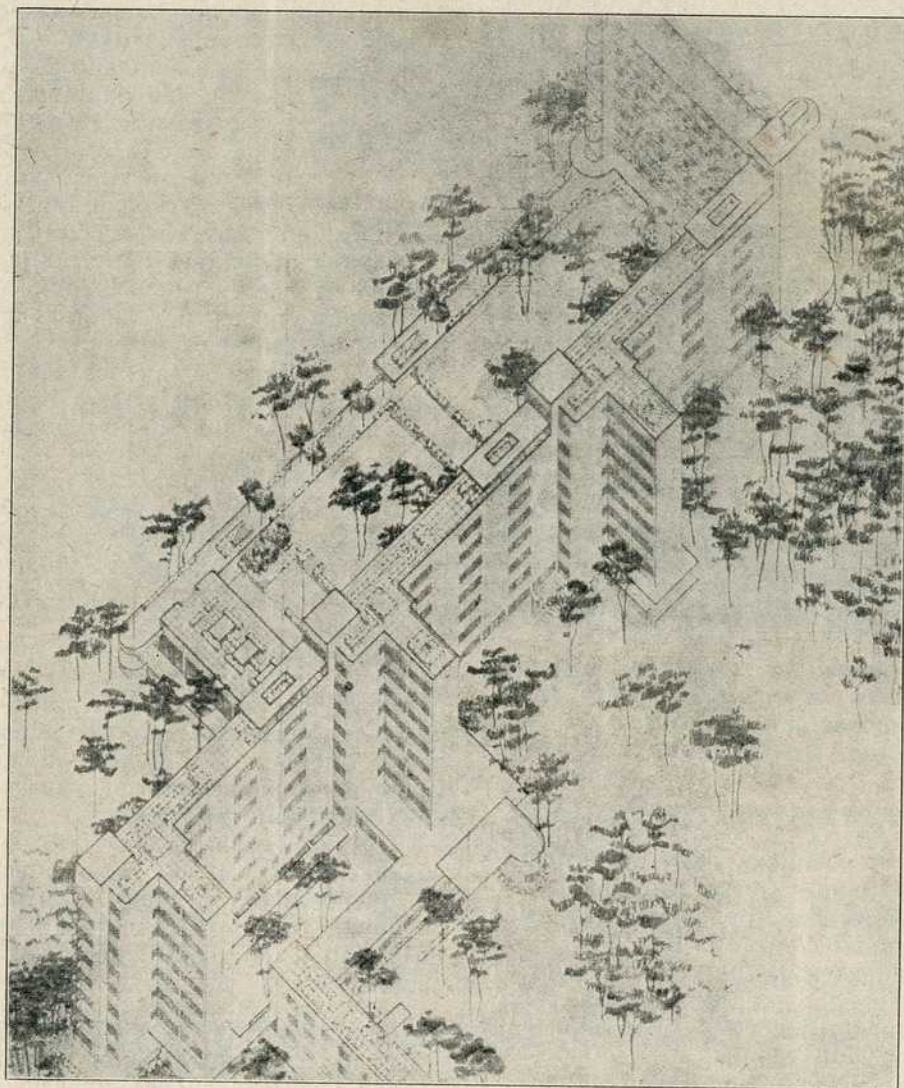
У погледу диспозиције важе ова начела: пријем болесника, управа, поликлинике треба да су код улаза; централан положај треба дати просторијама које су заједнич-

Рентгенски простор, операционе сале, купатила, слушаонице, црква. Заразна одељења, патологија, мртвачница, као што је већ поменуто, по страни и са засебним улазима, а станови на самој ивици.

Да би се извршила што правилнија подела болесника и да би се смањили издатци око изградње болница са скупим специјалним институтима и опремом, у последње

њих и великих болница. Сматра се да мале и средње болнице (испод 300 постеља) не могу да врше потпуно свој задатак из више разлога, него да треба да постоје само велике, обласне болнице, у непосредној близини научних института који омогућавају да се лечење врши под контролом специјалиста и уз помоћ специјалних завода, што је све немогућно остварити у мањим комуналним бол-

Пројекат за санаторијум у Оверњи. (Архитект: André Lurçat, Paris)

време захтевају извесни стручњаци да се за лакше болеснике и реконвалесценте подижу специјалне болнице са простијом опремом, чије би грађење било јевтиније и које би могле бити са мање персонала.

А затим, иде се и даље у реформи питања болничких зграда. Тако је прошле године на конференцији Друштва народа по томе питању донета резолуција, којом се захтева преуређење досадањег система малих, сред-

ницама, са малим персоналом и скромним помоћним средствима. Даље се у тој резолуцији тражи да се мале и средње болнице претворе у амбуланте и пријемне станице за прву помоћ, које ће болеснике отправљати брзим и dobrим превозним средствима у велике обласне болнице.

Ми смо пре две године добили уредбу којом су озакоњени основни санитарски тех-

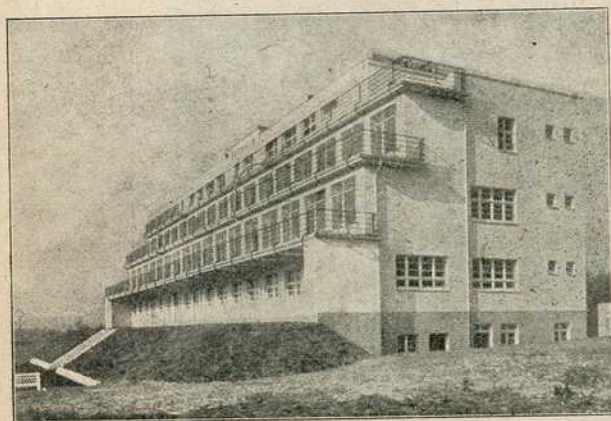
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нички прописи за грађење јавних болница. Оно што би пројектант у нашој земљи морао да зна пре пројектовања једне градске болнице, било би следеће:

За грађење болнице захтева се земљиште довољно осунчано, слободно у природи и оцедно... да је удаљено од занатских и индустријских постројења, која сачињавају штетна испарења. Земљиште, даље треба да је толико велико да на сваког предвиђеног болесника долази најмање по 100 кв. м. Ако је земљиште поред друма, болничка зграда треба да је постављена на довољној раздаљини од самог пута.

Подизање болничких зграда са затвореним двориштем није допуштено.

Лечилиште „Haardheim” са терасастим повлачењем ради што потпунијег осунчавања за време лежања на терасама. (Архитекти: Metzendorf и Schneider, Essen)

Ходници дужи од 25 м. могу имати само с једне стране болесничке просторе, а друга мора бити слободна. Сваки болесник у собама са више постеља мора имати минимално 30 м³ ваздушног простора на 7,5 м² пода.

Важно је напоменути да се не допуштају веће болесничке сале од 12 постеља, иако би по павиљонском систему биле нормалне сале од 16 до 32 болесника.

За болеснике који нису везани за постелу стално, потребно је предвидети посебне просторије у којима могу проводити преко дана. За сваког болесника захтева се минимум 2 м².

Даље се захтева да свака болница мора имати за сваки одељак по једно купатило, и то на сваких 15 болесника по једна када и неколико душева. Осим тога купатило за лекаре и за оне који се примају у болницу. На сваких 15 мушких одн. 10 женских болесника предвидети по 1 нужник. За особље посебно.

Свака градска болница мора имати, поред болесничких сала још и ове просторије:

а) амбулантну собу за лекарске прегледе и прву помоћ;

б) собе за операције;

в) дезинфекционе просторије које су или у посебној згради (боље) или засебном делу зграде;

г) економске просторије (кухиња, перилоница, магацини) које треба да су или у посебној згради или сасвим изоловане од болесничких соба;

приручне кухиње за загревање јела, справљање чаја, млека итд.;

засебне собе за изолацију заразних болесника са засебним нужницима, купатилима и приручним кухињама. Средње и велике градске болнице морају имати засебне зграде за заразне болести (резолюција Друштва народа!) а у малим болницама треба да су у засебном одељењу са засебним улазом;

прозорски зидови просторија, које су намењене за сталан боравак болесника, морају бити удаљени од осталих зграда минимум 15 м. а остали зидови минимум 9 м.;

болесничке собе које се осветљавају само с једне стране не смеју бити окренуте северу;

главне ступнице морају имати праве краке, са минималном ширином 1,30 м, а све веће болнице треба да имају два ступеништа;

прозори се морају лако отварати и бити снабдевени трајним вентилаторима; прозорска површина у собама са више постеља мора износити минимум 1/6 површине патоса, но најмање 2 кв. м.;

подови свих болесничких просторија треба да су до крајњих граница могућности непропустљиви за течност и тако израђени да заштите болеснике од расхлађења; за зидове по операционим и породичним собама и у заразним одељењима захтева се да се могу лако и сигурно прати.

То су у главном оне одредбе које морају знати они којима би било поверено пројектовање болница у нашој земљи. Наравно да су поред тога потребне још и нарочите студије као и за сваку специјалну врсту грађевина.

Извођење болничких зграда

У погледу извођења и опреме болничких зграда усвојена су већ извесна правила до којих се дошло искуством и која су и код нас усвојена.

Подови треба да испуњавају оне услове који се и у нашој уредби траже, но осим тога и да буду еластични да не производе лупу при ходању. За данас је најбоље средство *линолеум и плута-линолеум*; и ксилолит као знатно јевтинији могао би се допустити иако нема она својства као линолеум. Веза пода са зидовима треба да је изведена са округлинама које олакшавају прање;

Зидови по градским болницама поред свог конструктивног задатка треба да испуне и ове услове;

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

а) спољни зидови да су тако изведени да што мање спроводе топлоту. Стога се они изнутра облажу slabим топлоношама;

б) преградни зидови изолују се против проношења звука са специјалним изолационим средствима;

в) унутрашње површине свих зидова треба да су сасвим глатке и светло обојене због рефлектовања благотворних краткоталасних зракова (ултраљубичасти). Да би се омогућило што чистије одржавање зидови се премазују емаљ-лаком или се облажу керамичким плочицама.

Међуспратне конструкције изводе се искључиво масивно, поглавито армирано-бетонске. Но како је бетон веома добар спроводник звука, то се код болница врши изолвање међуспратних конструкција средствима која спречавају проношење звука.

Конструкција прозора код болница игра важну улогу. Она треба да буде таква да омогући што лакше и простије руковање око отварања. У новије време изводе се прозори на повлачење (Schiebefenster), који при отварању не заузимају собни простор. Dossuet-prozori названи по имену проналазача, д-р Доскета, имају ту добру страну што омогућују да се болесничка соба лако претвори у отворену веранду. Проналазак Ултравит-стакла које пропушта ултраљубичасте зраке омогућио је да и кроз затворене прозоре пролазе ултраљубичасти зраци.

Врата по болницама треба да буду изведена без икаквих профила или пластике, бело емаљирана, да се могу лако прати. Крила треба по могућству изводити са изолацијом против проношења звука. Око ручице где је чистоћа најпотребнија, облаже се целулоидом.

Да би се обнављање ваздуха по болничким прострима могло вршити без сметње по болеснике, врши се вештачким путем довод свежег ваздуха који се по потреби претходно загрева. Треба ипак напоменути да многи лекари проветравање кроз прозоре претпостављају вештачком довођењу ваздуха.

За загревање градских болничких просторија данас је усвојено централно грејање, паром или топлом водом. У случају да се централно грејање не може остварити, онда локално грејање треба тако подесити да се ложење пећи врши споља, из ходника. Код централног грејања радиаторе треба увек постављати испод прозора, јер је на тај начин најравномерније загревање ваздуха и најбоља циркулација.

За вишеспратне болничке зграде предвиђају се неизоставно дизалице, и то посебно за болеснике и посебно за лекаре и особље. Поред ових дизалица треба предвидети и дизалице за храну као и за нечисто рубље.

Од велике је важности по организацију добре болничке службе болнички намештај, прибор и технички уређај. Колико год је важно да сама зграда задовољава хигијенске и саобраћајне услове, толико је исто важно да сав намештај и целокупна опрема у болници омогућава најзгодније руковање и најлакше одржавање у чистоћи. У томе циљу у последње време се ради на утврђивању и нормирању намештаја и укупног болничког реквизита. Тако на пр. у Немачкој постоји извесна институција којој је задатак да врши испитивања, проучавања и изналажења најпогоднијих типова за поједне врсте болничког намештаја и прибора.

Über das moderne Krankenhausbau

Architekt Branko Maksimović

Heute wird nicht die Frage: nach welchen Systemen die Krankenhäuser gebaut werden, als wichtig genommen; wichtig ist es zu wissen: welche Grundsätze sollen bei der Planung und bei der Ausführung angewendet werden.

Die Grundeinheit mit dieser ein Krankenhaus gemessen wird, zu der ganzes Gebäude untergeordnet ist, und der das Krankenhaus dienen soll — ist das Krankenbett. Bei der Entwurfsarbeit geht man von dieser Grundeinheit aus, und trachtet man dass folgende Forderungen befriedigt werden:

alle Räume auf das kleinstmögliche zurückzuführen,

kürzeste Bedienungswege,

klare Trennung der Abteilungen und

grösstmögliche Besonnung und gute Durchlüftung zu ermöglichen.

In grösseren Städten, wegen dem teuren Baugrund und wegen der Verkürzung der Bedienungswege sucht man in Vermehrung der Stock-

werke eine Lösung zu finden. Selbstverständlich dies macht die Aufzüge unentbehrlich.

Neuerdings ist bei uns das Krankenhausbau durch die Gesetzgebung eingerichtet. Unsere Krankenhausbauordnung zeigt ganz moderne Auffassungen und künftiges Bauen von Krankenhäusern wird durch diese Ordnung in richtigen Bahnen geleitet werden.

Bei der Ausführung von Krankenhäusern muss besonders darauf achtgenommen dass gute wärme-und schallsichere Konstruktionen und Wände angewendet werden. Gute Heizung und Lüftung sind als unentbehrlich zu nennen. Um das Durchdringen von ultravioletten Strahlen zu ermöglichen wird Vita-Glas und Ultravit-Glas angewendet. Schiebefenster sind als sehr geeignet für Krankensäle zu bezeichnen. Fussböden, sowie Wandflächen, werden ganz glatt und waschbar ausgeführt. Als Fussbodenbelag wird am besten Linoleum oder Korklinoleum angewandt. Die Wandflächen sollen ganz hell gehalten damit die ultraviolette Strahlen zurückgeworfen werden können.

Инж. Јосиф Михаиловић,
претседник Општине града Скопља.

Улога наших градова у електрификацији*

Последњих две године били смо сведоци честих сукоба између грађанства и купаца електричне енергије по појединим нашим градовима, нарочито већим. Крајњи узрок овим сукобима лежи у чињеници, да корист од електричног осветљења иде приватнима, а не грађанству и његовој заједници, општини.

Ове појаве, као и случај који је Општина скопска имала са својим концесионаром осветљења вароши, навели су ме на идеју да овогодишњу скупштину Савеза градова позабавим овим питањем, јер је оно за вођење општинских финансија, као и за развитак индустрије вароши и земље од врло великог значаја.

Карактеристично је навести факт, да се грађани нису нигде бунили када је постројење било у општинским рукама. Значи, да је, ипак, разумело, да користи од осветљења иду у јавне сврхе, па није протестовало чак и у случају кад је цена струји била висока.

Садашњим сукобима главни је узрок у нејасним и неодређеним уговорима који постоје између купаца и општина. Али чак и код прецизних уговора, до ових сукоба ће ипак стално долазити због тога, што постоји један неодређени коефицијент који је тешко унапред фиксирати, коефицијент потрошње струје по једном становнику. Јер тешко је унапред прецизно знати каква ће бити будућа потрошња електричне енергије и како ће она расти, па да се финансијски услови у уговорима тачно прецизирају.

Када се, укратко, сведу разлози да ли да електричне централе буду у општинским рукама или у рукама приватних концесионера, неминовно долази се до закључка да је у сваком случају, из безброј користи, боље да електрична постројења буду у општинским рукама, и да општине буду те које крме струју приватним потрошачима. Како ће Општина проширивати мрежу, па и само постројење, према потребама које се буду јављале, то је и ризик за општину понајмањи. С друге стране, ипак сва корист од повећања потрошње електричне енергије, иде у општинске

руке. Сем тога, општине имајући у својим рукама производњу и растурање електричне енергије и усвајајући за ову производњу, према локалним приликама, најбоља решења која се технички даду искористити, општине могу имати на расположењу велику количину електричне енергије, коју згодно могу пласирати за *развитак индустрије у своме граду*. На овај начин један од најважнијих извора општинских прихода остаје у општинским рукама, он ће моћи отплатити не само уложени капитал у електрично постројење и градску мрежу, него дати и један вишак, који ће општина моћи искористити за друге комуналне потребе и за извођење оних комуналних објеката, који су мање рентабилни.

Питање да ли су општине способне да воде оваква предузећа, код напредних земаља *решено је потврдно*; јер је запажен факат да број приватних предузећа свуда опада, а онај општинских и других самоуправних власти да стално расте.

Међутим, да би оваква постројења дала максимум користи и била што економнија, треба за њихово извођење начинити један шири и општи национални програм производње електричне енергије. Наша земља у овом правцу још је неискоришћена, па је за препоруку да се користимо стеченим искуством других народа и избегнемо погрешке и тегабе кроз које су они пролазили. Утрошени су грдни капитали и изгубљено доста времена док се је дошло до идеје, да за производњу електричне енергије треба нарочито један систем који ће обухватити целу земљу и све изворе електричне енергије у њој. Ово лутање других народа можемо себи заштетити и одмах користити искуства до којих су они дошли.

До овог процеса они су долазили поступно. Најпре су рађене мале електричне централе, за свако место посебне, без икакве везе између себе, често у отвореним међусобним сукобима, јер поједина предузећа у несолидној утакмици доводила су једна друге у финансијске незгоде. Ове наше централе коштају много и нерационалне су. На овај начин уместо да помажу оне коче напредак савременом граду. Колико су оваке наше централе нерационалне, сведочи случај у Сједињеним

* Предавање одржано на овогодишњем Конгресу Савеза градова Краљевине Југославије.

Државама Америке. Тако н.п. у години 1927 да су остале на снази оне мале и ситне електричне централе неповезане међу собом, уместо великих које су их замениле, потрошило би се више 40,000.000 тона угља, него што су стварно потрошиле моћне централе које су их замениле. Узимајући само 2 хиљаде динара за тону угља у нашем новцу, овај би губитак износио 80,000.000.000.— динара за ту годину.

Тек преносом енергије на већу даљину настаје преокрет у електрификацији појединих земаља. Почиње се подизање хидро-електричних централа на погоднијим местима, као и великих калоричних централа у угљеним центрима, јер сад не постоји сметња да се та енергија пренесе до места где је потребна, макар се она налазила на више стотина километара од места извора електричне енергије.

После овога настаје ишчезавање малих електричних станица, консолидовање многобројних малих предузећа у већа која производе више. Са повећавањем производње електричне енергије, повећава се и потрошња и добија јефтинија цена за струју.

Добивени повољни резултати охрабрују и даље тако, да настаје везивање овако великих предузећа у један моћан сплет водова високог напона који се распростире кроз целу земљу, па чак и преко целих континената. Овако моћан систем у стању је да повеже разне врсте производње електричне енергије и да омогући да они једни друге допуњују. Ова тако звана „интерконекција“ и спајање уједно разних извора електричне енергије (хидроцентрала, централа на угљу, гасу и нафти) у једну шему уједињене продукције и операције дали су:

1. јефтину струју, јер се она производи на погодним местима;

2. повећану потрошњу због тога што сада за случај да један извор изневери, ступа у акцију други, будући да су све електричне фабрике спојене у кругу, па по потреби могу да одмах ступе у акцију. (Наводимо случај да је Мец недавно добио за 15 минута електричну струју из Швајцарске када је настао квар у његовој месној централі). Ово међусобно повезивање централа нарочито доприноси искоришћењу хидроцентрала за време сушних дана. Како све реке немају у исто доба овај мањак воде, то се везивањем надокнађују губици због мање воде једне са обилношћу воде друге хидроцентрале. Типичан је за ово положај хидроцентрала у северној и средњој Италији. Док хидроцентрале на Алпима имају највећу воду у лето, дотле хидроцентрале на Апенинима имају максимум воде за време зиме. Како су исте међусобом повезане, то се сходно допуњују;

3. када електрична шема обухвата већа пространства, сви крајеви не троше електри-

чну енергију подједнако и у исто време. У том случају крајеви са изобилном струјом нападају оне где она недостаје;

4. оваке регионалне шеме имају благодатан утицај на индустрију на тај начин, што се фабрике подижу онде где је материјал који треба прерадити или где су природна богатства која треба искористити. Никако није потребно подизање ових фабрика везивати за насељена места, како је то раније било. Ово је помогло електрификацију индустрије. Тако на пример, док је у Сједињеним државама у 1904 г. трошено од укупне производње електричне енергије за индустрију 3,3%, дотле у 1914 г. трошено је 17,4%, у 1925 г. 44,4%, а у 1927 г. 75%.

Ово везивање електричних извора водовима високог напона извршило је читаву револуцију у електрификацији појединих земаља. Оно је учинило да се створи здраво финансирање предузећа, савршеније техничко искоришћавање снаге, савршенију поделу струје у свима правцима, искоришћење великих природних падова, што све доприноси да цена електричној струји постане јефтина, па тиме и сваком приступачна. Колико је увођење водова високих напона допринело смањењу цене, сведочи упоређење да је коштање у доларима 1 квч. по километру дужине за волтажу од 55.000 = 0.277 долара; за волтажу од 110.000 = 0.131 долара; за волтажу од 165.000 = 0.077 долара; за волтажу од 220.000 = 0.052 долара. На овај начин прелази са вода од 55.000 волта на вод од 220.000 волта смањује се цена по квчасу од 0.277 долара на 0.052 долара, то ће рећи, спроведени киловат-сат преко вода високог напона пет пута је јефтинији.

Како се о свему овоме водило рачуна у појединим земљама најбоље ће се илустровати ако укратко изнесемо преглед електричне производње по градовима појединих земаља:

Швајцарска.

Вреди изнети карактеристичан факат да су у почетку предузећа била у већини случајева у приватним рукама и да поступно, једно за другим, прелазе у општинске градске, кантонске или федералне руке.

У Швајцарској подигнута су многа хидро-електрична постројења још пре светског рата. При свем том пораст је од 1914 г. до 1926 г. за 144%. У тој години Швајцарска је имала постројења од 1,980.000 коњских снага од којих су само 2% на угљу, а сва остала на води. За Швајцарску која нема угља, ово значи много, јер мора да увози и плаћа угаљ са стране. Од 4,000.000 коњских снага колико она има за искоришћење у њеним природним падовима воде, искоришћена је скоро половина. Просечна потрошња годишње на 1 становника у 1925 год. долази око 800 квчасова;

то ће рећи, да Швајцарска долази на треће место у свету, пошто испред ње иде само Канада са 1830 квтч. и Норвешка са 2.300 квтч. по 1 становнику. Поред своје потребе Швајцарска продаје струју и суседним земљама. Тако је 1926 г. продала Италији 16 милиона квч. Водови високог напона су од 45.000 Волти до 150.000 Волти.

Италија.

Италија нам пружа најбољи пример искоришћења водених падова. Познато је да она нема угља, или га има у врло малој количини. Сва државна политика врло активно, често и драконски, ради на искоришћењу водених снага. Тако док је у 1914 г. хидроелектричних постројења било у износу 130.000 коњских снага, докле у 1926 г. хидроелектрична постројења повећала су се на 2.500.000 коњских снага са годишњом продукцијом од 7.000.000.000 квч. сати. Од станица на угљак пак добива се 300.000.000 квч., т.ј. 4% од укупне производње. До кога су степена Италијани искористили водене падове за добијање електричне енергије сведочи чињеница, да њихове термичке централе раде у години само 520 сати, док у Француској, као што ћемо доцније видети, због неискоришћења водених падова, оне раде 1998 сати. За Француску ово је губитак у њеном државном буџету од 5½ милијарди франака, јер потребни угљак за калоричне централе она уноси са стране.

Везивањем водовима високог напона искоришћена је та срећна околност да хидроцентралне у Северној Италији које имају највећу снагу за време лета, исту дају у то доба средњој Италији која, напротив, са хидроцентрала на Апенинима има највећу снагу опет за време зиме. Поред овога равномерном раду хидроцентрала у многоме доприноси такође и искоришћење великих резервара који имају често до преко 500.000.000 м³ воде.

Све ове хидроцентралне повезане су водовима високог напона који се пружају од Алпа дуж Италије све до Сицилије. Дужина ових водова износи преко 45.000 км. Благодареви овоме, потрошња електричне енергије повећала се од 2.400 милиона квч. у 1924 г. на 7.600 милиона у 1927 г. т.ј. утростручила се. Од укупне производње на осветљење дође 8½%, а на индустрију око 90%.

Италија има око 8 милиона коња од искоришћења својих падова. Од тога је до сада искоришћено 2.5 милиона коња. Годишње се искористи 4—300.000 коњских снага. Ако продужи овим темпом, Италија ће моћи искористити водене падове своје земље за наредних 15 година.

Овом убрзању електрификације у многоме помаже и држава која нова предузећа помаже са 60 лира по КВ. годишње. Овај новац

држава добија од таксе коју је завела на сваки потрошени квч., и која износи око 0.30 лира.

Благодарећи овој активној политици владе може се рећи, да је Италија највише искористила изобиље природних снага, што за једну земљу која нема угља и која не мора да га набавља, у државном билансу значи врло много. Може се с правом рећи да Италија северно од Рима представља најбоље развијену електричну зону у свету.

Немачка.

Поучена искуством рата да штеди угљак, Немачка је завела једну строгу националну политику, да за добијање електричне енергије на првом месту искористи водене падове своје земље, а затим горива лошијег квалитета (лигнит). Ма да наслаге доброг угља у Немачкој спадају у највеће на свету, ипак у његовом трошењу она је врло штедљива. Она хоће да га сачува за експорт као и за прераду оних производа, које би иначе морала увозити са стране и давати свој новац иностранству.

Користи које се добијају од уништавања малих и незнатних калоричних централа и од стварања великих калоричних централа које ће заменити ове мале, најбоље се види у случају Немачке. То ишчезавање малих станица, дало је ове резултате (у Баварској сама станица на воду Walchensee заменила је 4000 малих станица):

1. да се коефицијент искоришћења инсталираних машина повећао за 60%,
2. да је извршена економија у угљу од 15—20%,
3. економија у персоналу 30%,
4. редуција у коштању и одржавању 30%,

Богатство Немачке у угљу цени се на 193 милијарде тона т.ј. 93%; у лигниту 13 милијарди тона то ће рећи 2%; у воденим падовима 10.5 милиона коњских снага што претворени по 0.750 гр. угља за 1 коњску снагу, чини 5%.

У 1913 г. Немачка је трошила угљак за своје централе 63%, а лигнита 23%. Међутим у 1922 г. уштеда угља сведена је на 41%, а потрошња лигнита повећана је на 48%, т.ј. потрошња угља смањена је за трећину од пређашњег, а потрошња лигнита удвостручена. Разлику су попуниле хидроцентралне које су нарасле од 700.000 коња на 2.100.000. Остаје неискоришћено ових падова још око 5 милиона коњских снага.

Од 7492 станице колико је Немачка укупно имала у 1925 години 6930 станица дале су 3.313.000.000 квч. док 562 станице су дале 17.015.000.000 квч. На овај начин 85% од националне продукције концентрисано је у 562 моћне станице. За њихово међусобно повезивање установљено је 5 зона са првостепеним

водовима високог напона од 110.000, 220.000 и 380.000 волта. Другостепени високи водови су од 33.000 до 80.000 волта и они од главних водова разводе електричну струју у мања места за деобу.

Норвешка.

Од 170 предузећа у општинским су рукама 134, а то ће рећи 84%. Како и она нема угља, а богатство њених падова је познато, то су већина предузећа на води. Од 12½ милиона коњских снага колико она има у падовима, искоришћено је досада 1,800.000 коња. Како су њене станице у близини градова и насељених места, то водови високог напона варирају од 15.000—60.000 волти. Један једини вод је од 224.000 волти који треба да добаци струју Данској на растојању од 565 кмт, од којих 130 кмт, испод мора на дубину од 600 м.

Данас Норвешка троши највећи број квч. по 1 становнику — 2.300. Ово је много помогло националном благостању земље, јер више од 10% богатства земље ангажовано је у инсталацијама електричним. 75% њених становника имају на расположењу електричну енергију. Интересантно је погледати распоред потрошње електричне енергије. Она се троши:

- на електро-хемијску индустрију 42%,
- на домаћу економију 22%,
- на металургијску индустрију 2.2%,
- на индустрију дрвета 12.1%,
- на рударство 1.4%,
- на исхрану 1.3%,
- на текстилану 1.2%,
- на трамваје 0.9%,
- на остало 16%.

Важно је подвући факат, да се од укупне производње на домаћу економију троши 22%. То је учинило да је стан једног норвешког грађанина са апаратима за чишћење, за огрев, за грејање, за спремање у кујни постао врло удобан. Чак и Америка која је у електрификацији отишла најдаље и која производи колико све европске државе уједно, на употребу домаће економије не троши више од 12% произведене енергије. На овом пољу Норвешка је измакла испред свих других земаља.

Шведска.

Противно Норвешкој држави која је за себе задржала првенствено право на експлоатацију природних богатства воде, Шведска није за себе задржала никакво право на хидроуличке изворе, већ ако држава и општина желе да искористе који водени пад мора тражити право за његово искоришћење као и сваки други приватни човек. Ипак од 1901 г. држава закупује поједине падове и директно их експлоатише. На овај начин у њеним су рукама 2/3 искоришћених падова који дају 3/5 потрошене енергије у Шведској. Од 7,000.000 коњских снага колико Шведска

може добити од водених падова, искоришћено је до сада 1,400.000 коња. Падови у Шведској нису велики, варирају од 4—50 метара, али овај недостатак у висини падова, надокнађен је великим изобиљем језера која се даду јединствено искористити. Ова електрична политика омогућила је у Шведској велики индустријски и економски развој. Омогућила јој је да прерађује код куће своје минерале које је пре тога извозила, да фабрикује вештачко ђубре које извози по свету. Њена агрикултура снабдевена је са њиме и резултати су одлични.

Употреба електрицитета по селима и у кујнама исто тако је распрострањена као и у Норвешкој. Овај је успех постигнут интелегентном применом и рационалном ценом електричне енергије. У часовима „врхова“, то ће рећи, када је потрошња енергије највећа, цена је такође највећа. Ово натера потрошача да штеди у струји. На овај начин се и „врхови“ смање и мање их треба попуњавати.

Рачуна се да ће електрификација земље за обрађивање бити потпуна у року од 10 година. Ово је постигнуто стварањем водова високог напона од преко 25.000 км. који су подигнути из уштеда по штедионицама.

Русија.

Искоришћење свих предузећа је у државним рукама. Државни програм обухвата:

1. преуређење за искоришћење до максимума постојећих станица;
2. начињени су планови да се у року од 10—15 година подигну 30 дистриктних станица, хидроцентрала или централа на угљу, са капацитетом од 1,500.000 КВ;
3. да се ове станице повежу водовима високог напона и да дотуре струју малим станицама и местима.

Програм о преуређењу постојећих станица извршен је до 1925 г., а од програма под 2. до краја 1929 год. остварено је 92%.

На овај начин продукција која је у 1913 г. (на територији садашње У. С. С. Р.) износила 1,545.000 КВ, попела се 1927 г. на 4,100.000 КВ. Извоз електричне индустрије који се пре рата пео на 65—68 милиона рубаља, попео се у 1926 год. на 142 милиона рубаља, а у 1927 г. на 200 милиона рубаља.

Са централизацијом сведено је и коштање квч. Тако у 1927 год. електрична енергија била је за 17% јефтинија од предратне цене.

Француска.

Судећи по Морис Моларду сенатору („Електрификација Француске“) проблем производње електричне енергије у Француској није тако сретно и обазриво решен као код осталих земаља. Ма да има доста водених падова, око 12 милиона коња, од тога до сада искоришћено је тек 1,700.000 коња, што чини да Француска дође у погледу искоришћења

водених снага на седмо место. Остале земље иду овим редом:

Сједињ. Америчке државе од 54 милиона HP искоришћено 10.500.000 HP;

Канада од 30 милиона HP искоришћено 3.570.000 HP;

Италија од 8 милиона HP 2.500.000 HP;

Немачка од 7 милиона HP искоиришћено 2.100.000 HP;

Швајцарска од 4 милиона HP искоришће-но 1.980.000 HP;

Норвешка од 12 милиона HP искоришћено 1.820.000 HP;

Француска је имала 1918 г. хидроуличких станица 870.000 KW а термичких 320.000 KW. Свега 1.200.000 KW.

У 1925 години производња се попела:

Хидроуличке станице 1.263.260 KW;

Станице на угљу 2.953.550 KW;

Укупно 4.216.810 KW.

Док се хидроуличке станице повећале за ово време са 50% дотле термичке станице повећале су се са 900%. Ово стање упућује свакога на размишљање, јер за гориво ових термичких станица Француска увози сваке године угља за суму од 5½ милијарди франака, а нафте и уља за 2.200 милиона франака. То је укупан годишњи издатак од 7.700.000.000 франака. Ово је натерало меродавне да начине један шири државни програм који има да обухвати ове принципе:

1. стварање моћних станица повезаних међусобом,

2. експлоатацију до максимума водених падова да се постигне што већа економија у гориву, и везивање ових великих електричних станица са великим станицама на угљу ради допуњавања енергије,

3. изградити мрежу високог напона које ће повезати главне електричне изворе, помоћи електрификацији железница и саобразити целу земљу у један моћан напајајући систем електричне енергије. У 1927 год. произведено је у Француској преко 11 милијарди квч.

Велика Британија.

У Енглеској електричне станице су у рукама локалних општинских власти 64% од укупне продукције. У 1927 г. предузећа са правом распродаје било је 625 са 491 станицом које су дале годишње 8.750.000.000 квч. Овоме треба још додати 79 станица за железнице и трамваје са годишњом продукцијом од 1½ милијарде квч тако да је укупна производња те године била 10.250.000.000 киловат часова. Ма да су наслаге угља у Енглеској неисцрпне и ма да је приватна иницијатива развијена до максимума, ипак су Енглези у питању електрификације њихове земље поступили скоро на диктаторски начин. То је једина земља која је искористила све своје водене падове.

Додуше нема их много, али укупно дају 375.000 коња и они су сви искоришћени.

Главна електрификација земље имала би се извести подизањем великих калоричних централа на угљу у главним индустријским четвртима, затим везивањем водовима високог напона од 132.000 волта, спровели би се кроз целу земљу, више кругова, који би били повезани међу собом. Овај програм имао би се извести до 1940 год. када ће се од 60 моћних станица добити капацитет од 11 милиона KW са укупном продукцијом од 25 милијарди квч. Рачуна се да ће средња цена коштата од 0,94 пенса у 1926 г. спасти на 0,4 пенса од 1 квч. у 1940 г. тако да би просечна цена за све потребе у земљи изнела 1 пенс (у нашем новцу 1 динар квч).

Интересантан је распоред произведене енергије према намени потрошње. За моторну снагу 68%, за осветлење и домаћу употребу 20%, за тракторе 10%, а за остало 1%.

Канада.

1926 године имала је око 5 милиона коњских снага са укупном продукцијом од 11 милијарди 911 милиона квч. После Норвешке највише троши квч. на 1 становника = 1830.

Сједињене Државе.

Прва електрична централа начињена је од Едисона у Њујорку 1882 године са капацитетом од 1.200 коњских снага. То је прва централа у свету. Она је потрошена на осветлење кварта у коме је подигнута. Годину дана доцније употребљен је у једној бакалници први мотор за млевање кафе. После 45 година производња електричне енергије попела се на 36 милиона коњских снага, од којих 24 милиона на угљу а 12 милиона на води. Укупна производња ове 1927 г. попела се на 75.116.000.000 квч од којих 2/3 са угља а 1/3 са воде. Три четвртине од ове енергије троши се на индустрију. Од 1913 до 1928 г. производња електричне енергије повећала се 6 пута за осветлење, а 8 пута за моторну снагу. Ову енергију дају 4400 електричних предузећа у које је инвестирано 9½ милијарди долара. Годишње за одржавање и проширење постројења троши се око 1 милијарда долара. Бруто приходи у 1927 г. од овог уложеног капитала износили су 1.783.000.000 долара. Чист приход био је 1.017.000.000 долара.

Од укупног прихода осветлење је дало 1.075.000.000 долара, моторна снага 517.000.000 долара, електрификација железница 60 милиона долара.

Водовима високог напона који иду од једног Океана на други и везују моћне хидро-електричне и термичке станице (сама Хуверова брана сада у конструкцији има да да 1 милион коњских снага, коштаће 165 милиона долара) допринело се да се електрицитет спроведе до најудаљенијих насеља по најјефтини-

јој цени. Тако, у савршавањем машина успело се да се у 1928 г. троши 2 фунте угља за 1 квч уместо 3 фунте колико се потрошило у 1919 години, што чини уштеду око 5% од целокупне потрошње угља у земљи. Замењивањем пак малих станица са великим и моћним, ова уштеда у угљу 1927 г. износила је 40 милиона тона. Ово изобиље електричне енергије и њена употреба у индустрији је највећи фактор у овом столећу и највише је допринело просперитету земље. Тако данас у Сједињеним Државама свака варош од преко 5.000 становника има електрику. Вароши између 1 до 5 хиљада становника, 95% од њих имају електрику. Села од 250—1000 становника, 50% имају електрику. Села са мање од 250 становника 25% имају електрику.

Југославија.

На жалост, наша земља у погледу величине предузећа за електричну производњу као и потрошње квч. по једном становнику далеко заостаје иза земаља које смо до сада поменули. Према подацима из електромашинског алманаха за 1932 годину, у Југославији величина електричних централа износи укупно 278.521 КВ са годишњом продукцијом од 362,551.449 квчасова, што на једног становника дође тек око 20 квч годишње. Колико је ово мало, најбоље ће се увидети ако потсетимо да Швајцарска троши годишње 800 квч по једном становнику, Канада 1830 квч, а Норвешка 2.300 квчасова.

Од поменутих 278.521 КВ, колико имају електричне централе у Југославији, на хидроцентрале дође 150.640 КВ, а остатак од 127.881 КВ. дође на централе на угљу и нафти. Ма да је утешно што је однос хидроцентрале према калоричним централама већи од ових, ипак то је премало према неколико милиона коњских снага, колико се цени да водени падови у нашој земљи могу да даду.

Ако укратко резимирамо оно што смо изнели до сада о стању електричних постројења у појединим земљама као и о принципима којима се оне руководе при решавању овога питања, запазићемо следећа факта:

1) да се свуда сматра да је производња електричне енергије један врло велики и важан не само комуналан него и национални проблем, коме држава посвећује најозбиљнију пажњу.

2) да овај проблем може правилно да реши само држава преко и уз асистенцију градова или једно независно самоуправно и суверено тело коме се сви имају потчинити;

3) да се спровођење и подела електричне енергије има да прошири на целу површину земље.

4) да се све државе старају да приликом подизања електричних постројења имају пр-

венствено искористити до максимума водени падови те земље;

5) тек после искоришћења водених падова приступити подизању калоричних централа употребљавајући за њих најпре угаљ лошијег квалитета (лигнит);

6) да се камени угаљ бољег квалитета има систематски чувати за потребе будућности, као и за извлачење из њега супстракта који би се иначе увозили са стране.

Подвукавши ове принципе, Савез градова поставља ово питање на прво место. Градови су ти којих се на првом месту тиче електрификација земље, јер се она најпре код њих изводи. Отуда је желети, да се ово питање правилно постави и реши.

Да би се оно код нас правилно решило, треба нашу јавност и заинтересоване надлежне власти са овим питањем свестрано упознати. После ове духовне припреме, лако ће се моћи спровести законске, техничке и финансијске одредбе да би се оно спровело у живот.

У циљу олакшања правилног решења овога проблема, ставио сам себи у задатак да на овогодишњој Скупштини Савеза градова позабавим његове претставнике са овим питањем. Да се оно правилно и корисно по нашу земљу реши, требало би га у целини темељито простудирати са техничке стране. То ће се моћи постићи ако се одреди нарочито суверено државно тело, независно од постојећих Министарстава, које ће себи ставити у задатак да са стручним људима простудира све изворе наше земље за производњу електричне енергије и да начини генерални план електрификације за целу земљу. Тек када проблем буде стручно решен у генералним линијама, имајући стално на уму целу државу као целину, тек после тога може се ставити у дужност појединим бановинама да детаљно разраде пројекте за поједине изворе електричне енергије на свом територију, држећи се правца одређеног генералним планом.

Када проблем буде решен у генералним линијама за целу земљу, а детаљно за поједине бановине, општинама ће онда лако бити да се прилагоде њему. У тим околностима избегле би се погрешке које се неминовно чине сада када свака општина решава проблем према својим потребама, не водећи нимало рачуна о потребама и приликама суседних општина.

Као што помену смо, општине су те које осећају највећу потребу за електрификацију земље, јер се она спроводи најпре код њих. Отуда оне и треба да су носиоци идеје да се та електрификација рационално и правилно изврши. У овом погледу оне могу да учине једну велику услугу и себи и земљи. Настојањем да се питање електрификације земље изврши на начин који ће донети највише кори-

сти целине, а не појединцима и приватним шпекулантима, оне доприносе напретку и бољој будућности не само варошима него и сеоском становништву. Подизањем електричних постројења на извору саме електричне енергије, њеним преношењем и до удаљених насеља, омогућава се подизање погодне индустрије и по нашим селима, и на тај начин спречава придолазак саоског становништва у вароши, где се оно брзо пауперизира, већ задржава на селу, пружајући му јефтину електричну енергију не само за обрађивање његових поља него и за развијање домаће индустрије, стварањем тако званих кућних радионица.

На овај начин веза градова са селима постаје интимнија и благотворни утицај културног живота градова почеће се осећати и

на селу. Уместо стварања социјалног антагонизма, допринеће се стварању заједничког рада и сурадње.

Посебно, пак, узев за саме вароши, нарочито велике — као Београд н.пр. — електричне централе су једине од свих комуналних предузећа које дају приходе не само за отплату у њих инвестираних капитала, него и један знатан вишак који општинске управе могу корисно употребити за друге своје социјалне и културне сврхе. Отуда моје непоколебиво уверење и отворени савет: „*Општинске управе чувајте електрична постројења и ни под којим условима не испуштајте их из својих руку, јер су она оруђа нашег напретка и препорођаја чак и у случају да њихово одржавање општине кошта скупље него што би коштало да су у приватним рукама*”.

Le rôle de nos villes dans l'électrification

Par M. Yossiph Mihailovitch, maire de Skoplje

La question de l'énergie électrique est d'une importance énorme dans la question des finances communales et dans le développement des villes et du pays.

Quand on regarde l'ensemble des raisons qui parlent pour le fait que les usines d'électricité soient dans les mains des communes ou dans les mains des concessionnaires privés, on en vient indubitablement à la conclusion qu'il est infiniment meilleur que les installations électriques soient la propriété des communes, et que ce soient elles qui vendent l'électricité au consommateur. De cette façon là une des sources les plus importantes des revenus municipaux reste entre les mains de la municipalité.

Pour que ces installations donnent le maximum des profits il faut faire un plan délaillé et général pour leur réalisation et pour la production de l'énergie électrique.

D'après les données de 1932 toutes les usines électriques en Yougoslavie donnent une production annuelle de 362, 551. 449 kilowats-heures, à qui correspond à environ 20 kilowats-heures par un habitant par an. C'est en comparaison avec les autres pays très peu. Il est reconfortant de constater que dans cette production là ce sont les usines hydrauliques qui jouent un rôle plus grand que les usines caloriques. Mais, tant de même, c'est peu, en ayant en vue les millions des chevaux vapeurs que peuvent donner les chulés d'eau de notre pays.

Dans les principes d'électrification il faut remarquer les faits suivants:

1. On considère partout que la production de l'énergie électrique est un problème important non seulement au point de vue communal, mais aussi national et l'état s'en occupe sérieusement.

2. Ce problème peut être résolu seulement par l'état, par on avec l'assistance des villes, ou par un corps indépendant autonome et souverain, qui ourait des pouvoirs très étendus.

3. La conduite et le partage de l'énergie électrique doivent être élargis à tout le pays.

4. A l'occasion de la construction des usines, il faut en premier lieu exploiter jusqu'au maximum les chulés d'eau du pays.

5. Ce n'est qu'après l'exploitation des chulés d'eau qu'on commencera la construction des usines caloriques employant le charbon de qualité inférieure (lignite).

6. Le charbon minéral de qualité supérieure doit être gardé systématiquement pour les besoins de l'avenir.

Soulignant ces principes, l'Union des villes yougoslaves met cette question à la première place. Les villes sont celles qui sont en premier lieu intéressées par l'électrification du pays, parce qu'elle s'accomplit d'abord chez eux.

Ma opinion et mon conseil aux dirigeants des municipalités est: Gardez vos installations électriques, et quelles que fussent les conditions ne les laissez pas sortir des vos mains, vu que ce sont les armes de votre progrès et de votre régénération.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Воја М. Гавриловић,

претседник Фонда сиромашних ученика
Грађанске школе

Грађанска школа и њен значај

Све до 1920 године на територији пред-ратне Србије није постојала ниједна грађанска школа, то јест покушало се са њима, али су оне убрзо укидане.

Када се има у виду задатак грађанских школа, као и прилике данашњег времена, онда ово изгледа непојмљиво и чудновато, тим пре, што су остале државе од увек полагале највише пажње подизању грађанских школа.

Па не само што ми нисмо имали грађанских школа, већ изгледа да се и данас од стране меродавних фактора поклања врло мало пажње завођењу грађанских школа, а као доказ може нам служити чињеница: што ми у Београду, престоници са 280.000 становника, имамо само једну грађанску школу, која у исто време служи као Вежбаоница више педагошке школе, у којој се спремају на нижем течају и наставници грађанских школа, док међутим Загреб има осам грађанских школа, Сарајево шест, а Љубљана пет грађанских школа, од којих су три државне а две приватне.

Колико због овога има штетних последица, види се по томе, што на једној страни имамо хиперпродукцију интелектуалаца а на другој страни у стручно образованим радним снагама — како на пољу занатства тако исто и у индустрији, трговини па и у пољопривреди — осећамо непрекидну оскудицу. Овај навод потврђује чињеницу, да ми још и дан данашњи имамо у нашим предузећима велики број стручњака — странаца скупо плаћених.

Имајући у виду нагли развитак и усавршавање технике, мора сваком бити јасно, да и онај младић, који се ода занатству, индустрији, трговини или пољопривреди и поред урођене природне бистрине, не може показати на делу резултате који се од њега очекују, ако претходно не буде имао ширег и јачег основног знања, а то знање првенствено ће стећи кроз грађанску школу, јер је она према своме наставном плану готово једина школа, која пружа ученицима заокружене целине основног грађанског образовања у практичном правцу, а никако гимназије које имају сасвим другу сврху, и чији је наставни програм данас у многоме удаљен од реалног живота.

Најзад, грађанске школе много су и јефтиније од гимназија, како по школарини тако и по училима, и с тога их треба отворати и по мањим местима. На тај начин дала би се могућност сиромашним родитељима, да школују своју децу и припреме их за практичан живот, од чега би имали веће користи и они као родитељи а првенствено друштвена заједница и држава.

Од пре непуне четири године у Београду постоји Мешовита грађанска школа. До пре годину и по дана, упис у Београдску грађанску школу био је минималан и то само с тога што многи родитељи на првом месту нису ни знали да школа постоји а на другом месту, што је ретко ко знао прави циљ и сврху Грађанске школе.

Али од како су заведени пријемни испити по гимназијама и стога велики број ђака, услед пада на испитима, није могао бити примљен у гимназије, то је за њихове родитеље наступила критична ситуација.

У то доба у Београду није било Продужне основне школе. Баца пали на испитима услед малог броја година, по самом Закону нису могли да иду на занат и тако су се родитељи са својом децом нашли у чуду. Куда сада!?

Остале су им две могућности: прва, да плаћају приватним школама за спремање деце, а они који немају сретстава, да децу препусте улици.

Тешка ситуација спашена је на тај начин, што су родитељи сазнали, да постоји у Београду Грађанска школа. Сви су они тада са децом похитали последњем уточишту, но и тада настаје разочарење. Грађанска школа у истини постоји, али она има свега четири учионице у приватној згради, учионице су мале и нехигијенске па према томе и недовољне за пријем све пријављене београдске деце. Тако се од све београдске деце, пале на испитима за гимназије, примило у Грађанску школу 150 ученика, а остатак је и ту морао бити одбивен.

Ове године у Грађанску школу у I разред пријавило се само у првој групи преко 350 ђака. Како се школа налази још у истим историјама, то је могло бити ове године уписано свега 200 ученика у I разред, а остали су опет одбивени!

Овом наглом прираштају ђака у Београдској Грађанској школи допринела је и ова околност: родитељи који су из невоље дали децу у Грађанску школу, не само да се нису покајали, него увидевши да Грађанска школа, поред наставе развија и љубав и смисао за рад, препоручили су ову школу својим пријатељима. Тако је ове године био знатан упис и долазила су деца и са врло добрим успехом из основне школе, која се у опште нису ни јављала на пријемне испите за гимназије.

Београдска грађанска школа прве године имала је свега 48 ученика, а сада након три године има 407 ученика у 10 одељења. Као што се види прираштај ученика из године у годину се стално повећава и самим тим намеће се питање где ћемо са децом која буду пристигла идуће године, када се и данашњи ученици Грађанске школе гуше у тескобним учионицама!?

Да би се колико толико помогло деци, родитељи су били принуђени да одрже пре неколико дана родитељски састанак и на истом су изабрали акциони одбор коме су ставили у задатак да нађе пута и начина, те да се за Београдску Грађанску школу закупи зграда која ће бити пространија.

Акциони одбор својим интензивним радом успео је, да се досадашњој згради откаже досадањи закуп, и да се за школу пронађе зграда која ће одговарати потребама садашњице. Будућа зграда, која буде узета под закуп, поред већег броја учионица мора бити још и у центру Београда а то стога, што школу похађају деца из свију крајева Београда.

Ђаци Грађанске школе у већини случајева су деца сиромашних родитеља. До којег

степен то сиромаштво иде нека најбоље илуструје чињеница: да има деце, која на часу услед глади падају у несвест. Видети пак ђака Грађанске школе без обуће то је сасвим обична ствар.

Ђачки родитељи уз припомоћ Управе школе и г.г. наставника потражили су лека и овоме тешком социјалном злу. Они су образовали Фонд сиромашних ученика Мешовите грађанске школе града Београда.

Агилним радом Фонда прикупило се одмах нешто добровољних прилога као и чланског улога, али је то врло мала сума према оној која би била неопходна сиромашним ученицима, те да се деци бар набави обућа и одећа за ове ледене зимске дане.

Сада на пр. има у Грађанској школи 130 потпуно сиромашне деце од којих су 80 без родитеља.

Управа Фонда упутила је један апел на грађане Београда, кога и на овом месту понављамо у изводу: Моле се сви племенити грађани, да у границама својих материјалних моћи помогну својим прилозима како би Управа Фонда* имала бар основних могућности да за наступајући школски празник Светог Саву, обује и обуче ове сиротане, који су остављени на милост и немилост суровости данашњег живота, а који ће се васпитањем и школовањем у овом заводу припремити за корисне чланове друштва и свога Београда.

* Према правилнику Фонд има чланова: редовних са улогом од 15 динара годишње; утемељача са прилогом од 100 динара; добротвора са прилогом од 1000 динара и великих добротвора са прилогом од 5000 динара и више.

Адреса Фонда сиромашних ученика Грађанске школе Београда је: улица Јована Ристића број 11.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Прилози за историју Београда:

„Београдске општинске новине“ пре педесет година...

Напунило се педесет година од када је изашао први број органа Београда — „Београдских општинских новина“. Тадања општинска управа, на чијем је челу био г. Живко Карабиберић, осетила је животну потребу за једним својим органом, комуналним листом, и са успехом и вером покренула га је. „Београдске општинске новине“ примљене су још тада — од грађанства Београда са пуним одобравањем и симпатијама, које се више пута манифестовало јавно приликом колективних зборована грађана Београда. Први уредник „Београдских општинских новина“ био је Драгољуб Стоиљковић, свршени правник и један од духовних вођа ондашње комуналне политике. Први чланак у првом броју „Београдских општинских новина“ — који најбоље илуструје са колико се урођеног смисла још тада осећала потреба за једним комуналним органом — гласио је текстуелно:

Читаоцима „Београдских општ. новина“

„И Општина београдска покреће свој лист. У реду је да органи јавне штампе ступајући пред публику изнесу програм свој и да кажу, која им је полазна тачка у оцењивању спољнег и унутрашњег политичког живота народног.

Но „Новине Београдске општине“ нису орган ни једне политичке партије у земљи. Њих се не ће тицати политичка партијска борба, пошто су други мотиви изазвали излажење овог листа, па зато неће ни износити, ни имати свога политичког програма.

Но опет наша је дужност, да овде изнесемо оне мотиве, који су руководили нашу Општину на покретање свога органа, а уједно да обележимо и циљ овога општинског листа.

Општина је, у маломе, облик државе, њен је позив многостручан и разноврстан. Она се брине о здрављу људи и просвети. Позив је њен да пружи руку помоћи својим суграђанима у свакој прилици кад је ови захтевају, да уреди финансијско своје стање, да се брине о народној привреди и благостању. Расветлети сва ова питања и многа друга, која искључиво зависе од Општине, дати правац рдни општинској, тако, да сва оваква питања буду решена и извршена онако како би требало и како ће донети корисне резултате, то је циљ листа овога.

Јавност је највиша контрола свачијега рада. Критика, то је најјаче јамство, да се у решавању и извођењу питања од утицаја на опште ствари не удари странпутицом, можда и нехотичном. Питања која Општина решава, питања дакле, која се непосредно тичу свију грађана, нису, услед незгодних прилика, до сада биле такве среће да су постојала предмет јавне дискусије. Наука и критика нису бацале непосредно, брзо, своју светлост на ова питања, него су остављена да их представници Општине у четири зида решавају онако како су умели и знали.

Отуда оно неразговорно појимање ствари, отуда оно осуђивање општинске власти, да је учинила нешто, како не би требало.

Овако даље не треба и не сме да остане бар сада, кад се стекле такве околности, да се од свима питањима може слободно говорити. Представништво престонице, вољно је да прими савете свију људи којих се тичу интереси Општине. Она хоће, да преко свога листа износи рад свој ономе, ко га је овластио да у име његово ради — својим грађанима, и ово је био мотив покретању овога листа.

Износећи овако циљ општинскога листа и мотиве, који су руководили Општину да свој лист покрене, Општина се обраћа свима, којима напредак општине лежи на срцу, на заједнички рад, да удруженом снагом и саветима припомогнемо, да се општински послови врше онако како ваља, на корист нас свију, на корист Општине.

Исто тако, у листу нашем пуштаћемо и научне расправе по свима гранама науке, како би дали прилике читаоцима да се упознају са развијем научних истина.

Књижевност такође биће заступљена у органу општинском. У подлиску доносићемо приповетке из лепе књижевности наше и стране, а и критици књижевној и научној лист ће бити свакад отворен.

Лист ће излазити сваке недеље на великом формату, а цена му је: годишње 6 динара, а за пола године 3 динара.

Општина се нада, да ће се сваки користити овим листом, да своје гледиште изнесе у питањима, која су горе побројана, а општине у Србији да ће пригрлити лист овај, који ће уједно бити и њихов орган.

Претплату ваља слати на Суд Општине београдске, а сва писма и расправе на уредника.

1882 год.

Уредништво”

Никола Јовановић-Американац

„Природна лепота Београда и прилике за људску вештину“

— Један чланак објављен у „Београдским општинским новинама“ пре 50 година —

Било је то пре равно пола века, и још је мало у животу савременика, који се сећају једног значајног догађаја за почетак културног живота Београда и његове Општине. Тада су први пут изашле „Београдске општинске новине“. Са пуно разумевања за културни, пропагандистички и историјски значај једног свог органа, тадашња општинска управа решила је, да покрене тај свој орган, који ће за поколења бити верно огледало напретка престонице, а за савременике први извор стицања оног основног сазнања о своме граду, његовим потребама и проблемима његовог свакидашњег живота. И данас, после 50 година, те исте „Београдске општинске новине“ постоје: у другом издању, према захтевима модерног журнализма и технике; са својим репрезентативним часописом, који је по савршенству технике и значају садржине примећен и забележен у целом културном свету наших признатих научника, публициста и новинара; у новом Београду чиновског полета регулатор и иницијатор свих комуналних делатности и социјалних стремљења јесте његов службени часопис „Београдске општинске новине“, на коме сарађују преко двеста наших признатих научника, публициста и новинара...

Времена су се изменила, последњи остаци старог Београда под ударцима пијука уступају место новом велераду. Али, од многих старих стваралаца Београда из онога доба, који су отишли пре него што су могли видети свој препорођени град, остао је у животу бив. уредник првих „Београдских општинских новина“ г. Никола Јовановић-Американац и познати преводилац Смајлсовог „Карактера“, који је још увек сарадник „Београдских општинских новина“. Редакциони одбор „Београдских општинских новина“ са највећим задовољством решио је да се објави један чланак из пера г. Ник. Јовановића-Американца, који је изашао у „Београдским општинским новинама“ од 1882 године, а који нам најбоље показује, да су се и онда Београђани преко својих претставника у јавној речи трудили исто као и данас, да њихов град буде што лепши, што напреднији и достојнији назива престонице Балкана. У исто време овај чланак најбоље илуструје вековну љубав Београђана према њиховом Белом Граду и здрави смисао

ондашњих комуналних радника за уређење Београда. Неки од предлога г. Јовановића, изнетих у овоме романтичарском чланку од пре пола века, тек су се данас оживотворили као и. пр. уређење Калемегдана и Старог града итд.

Тај чланак носио је наслов:

„Природна лепота Београда и прилике за људску вештину“

Пре неких 18 или 19 година Београд још није био ни овако исправљен ни овако озидан. Калемегдан нарочито — тај ловоров венац српске престонице, историјске борбе и победе — тај поднебни кров и спас у данима жеге и припеке — онда се још бројао просто „градско поље“, у спољни рејон тврђаве коју турски гарнизони тек ако су с муком оставили. На њему онда није било ни лада, ни стана, ни (оваких) стаза али је било оне природне чистине и ведрине по каквој су се становници Београда могли ширити, па и *фиџир-бајировати*.*)

Ако ћемо даље да идемо, и за собом погледамо, наћи ћемо: да је овај наш Београд био бели град и онда кад су га црни дани варварске силе давили и скрнавили. Калемегдан нарочито био је диван и величанствен и онда, кад на њему највише ако је од турске копите остала она *хајдучка трава*, која је над гробовима српских јунака и мученика расла! Ваистину, мађијски конач славе Београда протеже се и преко средњег века у даљину класичнога Рима! Њега су другим именом**) звали, али њега нису мање ценили, у њему мање оживали, ненадмашни освајачи света. Над овим истим Калемегданом нашим стражу су чували силни *легијони* Цезареве отаџбине! Има томе две хиљаде лета, али опет није могао рећи, да је дивни климат, да је свежи ваздух ових чарних гора њима боље годио и више их крепио но питоме, но нездраве долине тибарске....

Београд је бели град, Београд је липи град — од како је — а то зато што га је сам

*) Царујући у тврђави коју су кроз читаве векове држали, Турци су данашњи „Мали Калемегдан“ наш назвали „*фиџир-бајир*“, што значи „место за размишљање“.

Ур.

**) Singidunum.

Бог тако створио, што га је мајка природа благима својим обдарила, и то тако богато обдарила, да није могуће погодити када је он у истини лепши и краснији: да ли све донде док сунце не зађе, или онда кад месец изађе; да ли онда кад га златни зраци зоре рујне иза сна пробуде, или онда кад га ноћна звезда — бледа сапутница Земље наше — сребрним јој огртачем покрије?!...

Нити се (рекао бих) отац Васионе сећао само јулске жеђи белог му града, кад му је, поред кристал-извора са источних висина, испод руке пружио бистру воду Саву! Он је још рекао плавоме Дунаву, да му приђе да га вечно купа, па и да се с пролећа у недоглед излива; е да би његов бели град видео у сињој слици текуће пучине оно сиње море о коме он вазда мисли и сања, а за које се он и смело маша — *кад год чује са Авале вилу!*...

Па да ли се ове дражи и ове речи нашег Београда виде само у пролетњем огледалу целене природе? Или јављају само у летњем јој цвету и полету? Или осећају тек у јесењем крилу зрела рода и плода? Не, доиста. Београд је више но игда бели град кад га хладна зима снежним рувом украси, кад му северна студен преко Саве — „међе племените“ — и Дунава, реке поносите — ледени мост направи! Шума, поље, може и да заспи, и сву дугу зимску ноћ преспава; ал' природа града Београда и онда је будна и чаробна! Његово око соколово и онда далеко мери, и онда магнетски смера, кад поларне буре и олује на бедемске груди му ударе. Ни најбешњи вихор *пусте* Арпадове — ни најбешњи ни најстуденији — није јоште никад кадар био да помути његов бајни поглед, а још мање да угаси огањ оног срца које бије, од кад гњездо вије, над питомом степом посестримом!!

Јест, куд год се окренеш, на коју год се тачку узвисиш, коју год страну посматраш, у које год време, или и невреме године изађеш, Београд је бели град, Калемегдан вилин стан! Већ смо рекли, сам га је Бог тако створио — понављамо — сама га је мајка природа таквога родила и накитом својим обасула... Но знаш ли, питаш ли ти, Србине брате, шта је теби овај божији дар? Шта је теби овај земни рај? Он је, доиста, твој први град, твој Цариград — горди сведок твојега ускрса — нови стожер златне ти слободе и старе ти славе и државе! *Али он није и само то.* Он је и пробни камен твојега ћенија, огледало културне ти душе, и мерило светска ти подвига.

Кад је глас нове историје овај град теби досудио; кад је прст судбине народа њега теби поверио, он се доиста дужноство одазвао твом јунаштву и твом мучеништву. Али он је теби и аманет један оставио. Тај аманет — не заборављај га — то је: *да лепоти његове природе пружиш руку и људске вештине!*...

Разумимо се добро. Није смисао, а још мање смер ових редова да, чинећи апел на српско домољубље, изгубе из вида и праве силе његове. Наш Београд требао би да је светски милијунар, по имућству ако не и по броју свога становништва, па да се потпуно и свестрано може одужити приликама које му сада природа полагаја ствара. Србија би требала да буде у најмању руку богата Балгија па да њена престоница може бити балканском Истоку оно (а била би нешто лепше

Г. Никола Јовановић — Американец, уредник „Београдских општинских новина“ у 1882 год.

и красније) но што је горди Париз јевропском Западу.

Реч је овде, не о идеалним метама, већ о материјалним могућностима српског Цариграда! О њима и само о њима, дакле, нека нам је слободно овде коју прозборити.

II

Дакле, шта би се дало урадити за наш Београд у смислу вештачког унапређења, а под условом да се добар рачун води о његовим материјалним околностима, да се т. ј. претходно на уму има, да он нити је довољно богат новцем, ни довољно моћан становништвом. Ми не оклевамо да на ово питање најпозитивнија одговара дамо, а на име: за Бео-

град се даје много, и то веома много урадити помоћу незнатних сретстава и путем неосетних напора! А како то? Врло лако, и за то, што је сама природа за њ много урадила, што га је већ лепога на свет донела и рајским га млеком задојила. Управо, ми садањи становници његови, па и остали држављани Србије, — јер, Београд није само својина Београђана већ је, у својству престонице, својина целе Србије, као што је морално благо свега српства — велимо — ми и немамо шта тој природи да додајемо. Сва улога наша у томе је: да оно што већ постоји, и што може у нашој средини, достојно употребимо, а не и никако да што ново, ван природе, вештачки стварамо. Вештине треба и требаће, као што ће требати, наравно, труда и уморности, али не као у Јевропи за низање вештачких брегова, за отварање вештачких река и језера, или за дизање вештачких насипа и тераса. Ми имамо све то, и нешто више, од Бога — над утоком Саве у Дунаво! На пример. Нама је довољно хтети — а крајње је време и делом се решити — да отворимо још једна, или највише двоја врата*) Калемегдану, преко једног или највише два градска бедема; да, без икакве штете за војничку или административну страну саме цитаделе, спојимо градски парк и изглед са калемегданским парком и изгледом, па да тим једним потезом бацимо у засенак, не шеталишта једне Пеште или једног Беча (о Берлину и Лондону да не говоримо), него и величанствене гранитне обале**) Петрограда над гордом Невом, и трокадерске мостове Париза над хитном Сеном, па и ону најчувенију терасу у Јевропи — Брил терасу — лепе Дрезде која се надвија над самом и убавом Елбом! Ако је реч о каквој материјалној жртви, то се српске хиљаде динара могу овде слободно наругати милијунима јевропских престоница. Државу и општину, чије су дужности на овом месту, и да не спомињемо, неколико успешних забава за неколико сретнијих година, и ми можемо на том једном неосетном извору поцрпсти довољно сретстава да каменом опашемо цео дивни струк Горњег Града и Калемегдана. Али да уђемо мало и у појединости овако благодарне теме. Застанемо, пре свега, на најближем и најљепшем парчету београдског положаја — на Ка-

лемегдану — и изаберимо, најпре савску му страну и перспективу. Та је страна за сада и најомиљенија; свакако огромна већина и наше и стране публике најрадије шета њеном главном стазом.

Призор који ма која, али нарочито средња и истакнута тачка на овој страни и стази нуди уживању посматрача доиста је редак, ако не јединствен. Довољно је изабрати једно лепо и ведро јутро — а српско небо пружа многа таква своје белом граду — па да се према његовом Калемегдану укаже у најприроднијој дивоти земаљска призма сунчаних боја, право спектрално преливање и горе и воде, и висине и низине, и близине и даљине! Поглед се може заустављати на врху Авале, као што ће се губити у магли Цера и Медведника; али красота положаја неће остављати ни оборене очи уморна шетача. Она ће и пред њега излазити у магнетској сили питеме долине којом хита бистра вода Сава у загрљај плавога Дунава! Нити ће ретка слика природне вештине изгубити што од живописне јој вредности кад онај бајни лук који Сава прави, пре него се са савским јој именом растави, утоне у пучину годишњег излива. Лук остаје, ма да место мења. У пролеће, па и јесен сваку, земља ће се с водом погодити, сву ширину води уступити, себи само пругу задржати. Српска Сава и онда је драга, и онда је „међа племенита“, али само оним „бајним луком“ (који је место променио) сад не плове дрвени бродови већ путоују гвоздени цинови!... Јест, такав нам је савски Калемегдан, и у прози и у поезији, али само још то није и последња реч. Управо, у истини, баш најлепши део ове слике, баш највећа драж ове перспективе, има тек да дође. Њих данас крије тврда завеса бедемске ограде. Кад смо перо у руке узели да, у природи града Београда, нађемо и прилике за људску вештину, ми се не бојимо да будемо тумачи свачијег осећања ако поновимо: да је време, и то крајње време, да се у границама цитаделских услова, та завеса скине са зенице српске престонице; да се отворе рајска врата града Београда, и оно неоцењиво благо природне лепоте над утоком Саве у Дунаво — „ће се виле у шербет купају“ — буде близу и нашем оку као што је нашем срцу, једном речју, да овај дар и неба и земље доспе да весели тужнога Србина, служиће му на славу и дику, и пред Богом и пред белим светом!!!”

*) Једна савска а друга дунавска.

**) Кејове.

Београд пре сто година

— У спомен Ото Пирха, благодарног пруског путописца Београда —

Незахвалност није одлика Срба. Па ипак, ваљда из заборавља београдска дневна штампа прешла је ћутке преко стогодишњице гроба Ото Дубислава фон Пирха. Оног човека, који је 1830 г. у Берлину објавио своје *Путовање по Србији*, прву топлу књигу утисака једнога странаца, из Милошеве Србије пре хатишерифа. Убрзо потом Пирх је и умро, трагично, у Бреслави. Крајем 1832 године био је изјашао пред вече у околину, да проучи непознати предео и вероватно док је раширивао мапу или из буд кога узрока, коњ му се поплаши, збаци га, али му у узенгији остане нога, те га је тако вукао све до вароши. Није му више било лека. Поживео је свега 33 године.

Нама се он приказује данас, сто година иза жалосне смрти, као млађи брат Бајрона, леп и трагичан. Пореклом из једног племићског гњезда у Бајрајту, племенитих осећања и витез већ у шеснаестој години, остављајући класичну гимназију с реториком за сјај униформе, бравуру и част официрску, Ото Фердинанд Дубислав фон Пирх, отпочео је један врео живот, емоционалан и сраствен. Зарана се у њему јавља жеља да упозна Србију, један нов свет на граници крста и полумесеца. Свет тајанствен, утонуо у дубоке шуме, легенде и епосе, да је и Гетеа изненадио. И млади фон Пирх, горећи од жеље да види тај крај, бацио се на Вука Караџића. Хтео је кроз његову граматику ући у вртоглави смисао наших падежа и језика. Из Ранкета гутао је све о Србији. Сву оскудну литературу. Док најзад, ваљда први од Пруса није пребродило Саву, путујући сплавом од Земунског кантоманца до Београдског града, више од два сата, сагледао бедеме сањане земље. И тада је зачео његову нежну књигу *Путовања по Србији*, писану са очигледним симпатијама. Он није био писац по занимању. Није живео од пера. Али као генералштабни официр, образован у берлинској Војној академији, даровит и романтичан, умео је да гледа око себе. Непосредније чак, но наш велештовани списатељ Јоаким Вујић, који се није сетио да гледа за потомство ону Србију, коју је обичао на коњу 1829 год., по налогу свога моћног протектора из Крагујевца. Вујић се ограничио на оно, што је Књаз од њега захтевао — Иконографију Србије. Да забележи све цркве и поласка сујети оснивача династије. Официр из Берлина, испао је у томе послу већи писац. За нас, потомке оних Срба у до-

ламама и фесом, дело му је много драгоценије, но много заслужнога оца позоришта. Оставио нам је, као на фресци, сав питореск Србије 1829-е. Београд и његове улице, почителе и пандуре, кнежевске конаке и везирове одаје, царске друмове, вароши, људе и обичаје, све сликано с непосредношћу, која и данас наслађује. Описао нам је као савременик и странац наше неписмене осниваче државе и самосталне цркве. Оставио нам је један неизбрисиви аманет и сасвим драгоцен документ о Београду пре сто година. Његов опис ручка у конаку, код Милоша, непроцењиво вреди.

Али тек како се данас може одати правда томе младоме човку, у пруској униформи, са манифестованом словенском крвљу, који је наглашавао у својој књизи да у историји света има тек да дође српски моменат. Као бард, опевао је величину нашег народа, тек одробљеног. И да га смрт не уграби, онако осетљив и префињен, можда би и живот дао за нас, као лепи, занесени лорд што умре за Јеладу, на песку.

Први наш пријатељ је био, доиста. Можда је то и словенски атавизам. Носио је лепо и звучно име Дубислав, као плави синови Перунови. Но без обзира на ту примесу словенске крви, која је струјала кроз његово германско тело, фон Пирх нас је задужио и „Београдске општинске новине“, као орган Београда дужне су да томе првоме хроничару будуће велике престонице, укажу позне посмртне почасте, с поменом његова часнога, официрског имена.

Св.

О Београду пре сто година, Пирх је између осталог, у својим путописима забележио:

„... После војње од 2 сата стигосмо на послетку из Земуна на турско земљиште, под београдским брегом. Ту је било много турских лађа, широких и неспретно саграђених; лађари нас опкољаваху у њиховим црвеним капима, грубим црвеним гунчићима, широким димлијама; то беху снажни људи, голих груди, засуканих руку, смрштена жута лица; све сиротињског изгледа, прљаво и подивљало.

*

Стена на којој је горњи или прави град Београд, није висока ни 100 стопа. Она залази дубоко у угао између Саве и Дунава и ту пада стрмо; у позадини, без прекида, стоји у вези са равном земљом, која окружава Београд са јужне стране.

Између обале и стене налази се један узан простор, на коме је подигнут један бедем, од земље, који је већим делом порушен. Ту лежи гомила старих гвоздених топова, на грубо склепаним лафетама. Лежишта су полутрула, све је у највећем неред; види се, да годинама нико није дирнуо ништа.

Улазак кроз тај ниски бедем направљен је од два зидана стуба, остатака некадањег већег зида. Над њима је једна земуница, из које су неколико старих чувара мргодно погледали на нас. Нигде није било страже ни стражара.

Од тог уласка води на горе ка граду стрм, рђаво калдрмисан пут; рушевине од зидина, образују ограду његову. На половини стене, с обе стране пута, има неколико тераса са зиданим грудобранима, све у рушевинама.

Пошто смо се попели, дођосмо до високог и јаког главног зида, који иде горњом ивицом стене и који је најбољи и најјачи део утврђеног Београда. Кроз такозвану водену капију, високу и сведену кроз зид, уђосмо у горњи, прави град.

Неколико корачаји с оне стране уласка наилази се на два правилна, дуга и висока здања, оружницу и магацин, која су Аустријанци подигли у оном времену од 1718 до 1739. Сад су та здања празна годинама, прозора и врата нема, отвори су рђаво покривени даскама и подупирачима. То је стање оружнице и магацина једног турског главног града, у једном оваком тренутку, после двогодишњег рата.

Кад се прођу та здања, долази се до једног четвороугла од зграда, на два спрата, начињених нешто од плетива нешто од блата, опет у рушевинама. Уђосмо у унутарње дворште тог четвороугла. Ту су кровови напред испали, испод тога су галерије, широке дрвене степенице воде из дворшта у те галерије. С кровова се дижу танки високи, ушљени оцаи у великом броју. Све то има некакав чудан, прљав изглед. Дворште само је смеглиште све могуће нечистоће; велике гомиле ђубрета, које се сваког дана на најгднији начин множе, на све стране остаци од јела, фуражи, црепови, прње, над свим тим једна слика и задах трулежи.

Били смо у дворшћу конака везирова.

Место је изгледало достојно оних ужаса, који су ту почињени. Ту је први великан нове Грчке, Рига, тестером разрезан. Овде на коцу 1815, испустише 63 Србина душу, неки тек после 7-дневних мука. Домамили су их ту под обећањем, да ће им живот поштедити!

С муком пођосмо до степеница, које воде на галерију и уђосмо у отворено претсобље, оперважено даскама, а у средини је била једна узвишица са једним наслоном. Ту се моле Богу. У једном куту тог простора скупила се гомила младих људи, у разном турском оделу, неки са турбанима, неки са неким чудним високим капама, са пиштољима за појасом.

То су били официри везирски, баше разних родова оружја, већином нижи чиновни; високе капе означавају кавалериске официре. Ти млади људи, међу којима је био један врло леп црнац и један мрки Бугарин, пушили су из дугих лула (чибука), ђаскали, смејали се, гурали се, једном речи, били су много живљи, но што се Турци замишљају. Кад нас спазише приђоше нам, поздравеше се са тумачем као са познаником и распитиваху га, пуни радозналости, кога је то довео. Јавише нас везиру, хтедох да скинем горњи капут, који сам имао преко фрака. Задржете га само, рече ми тумач, кад би још какав огртач имали преко тога то би још лепше били одевени по овдашњим појмовима. Осим тога, овде учтивост захтева, да останете под шеширом, кад будете код везира.

До дворане је била једна мала мрачна соба, а у позадини њеној висио је неки стари ћилим. Пошто смо се задржали неко време у дворани, ћилим се диже и ми уђосмо у везируову собу.

Хусеин паша, паша од три „туга“, коњска репа, везир је и потомак једне старе и богате породице, која има имање у околини Татар-Пазарника у Румелији, (на главном друму за Цариград). Његова је мати била хришћанка и у њену почаст подигао је цркву у Пазарнику или близу негде. Сматрају га за човека добра срца, помирљива и нарочито за добра оца. Два његова сина су у Београду. Једног је поставио за команданта Смедерева, али не тражи од оца да иде на дужност. Другог, који је сушти отац, поставио је за цариника београдског. Оба места вуку врло лепе приходе.

Ушли смо у једну малу собу, на којој су врло ниски прозори, готово срасли један с другим, из које је врло леп изглед на Дунав. Зидови собе покривени су са белим муселином. На једној страни, о зиду су висиле многе кесице од белог муселина, на шавовима запечаћене. У њима су важна акта, нарочито фермани. Поред њих је висила једна мала, као крв црвена, брадва, знак везирске власти; преко пута је висила једна лепа сабља. Доле по земљи, дуж зидова били су поређани широки јастуци од шарена катуна (шиљтета), са наслонима (јастуци); под је био застрт лепим ћилимима.

У углу, на једном ниском јастуку, уз сам прозор, седео је везир, леп старац, са дугом црном брадом; на глави је имао бео, златом проткани турбан. У руци је држао чибук, а све остало од тела губило се у једну мекотну, самурима опточену масу. Лако климање главом и благи поглед из лепих, полуугашених очију поздравеше нас. Тумач нас претстави; другим климањем захваљивао се а треће климање било је позив, да заузмемо места.

Према везиру је била једна дугачка, уска асура, на којој су биле три столице; то се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Обишце спреми, кад се пријаве хришћани, јер се од њих не тражи, да скину обућу. По тој асури креталисмо се, напред и назад, како је кад требало.

Заузесмо места. Са нама уђоше и шест баша, који се, са прекрштеним рукама, поставише у два реда, поред врата. После другог ћутања отпоче разговор.

Тумач му рече, да желим да видим Београд и нешто од унутрашњости. Везир рече, да ће издати заповест, да ме пuste да свуда идем и да могу видети све што желим и додаде, да не пропустим да посетим Господар Милоша. Пре но што пођем из Београда могу доћи још једном.

Питања која је постављао везир показивала су, да су му непознати и најновији политички догађаји. Но то је сасвим појмљиво. Порта не извештава своје удаљеније чиновнике о великим догађајима.

Како паша, у осталом, приходе своје купи сам у земљи и од тога само онда један део шаље Порти, кад то његова политика захте — а те су пошिल्ке готово једина веза његова са Портом — то се пашалук може сматрати као готово самостална област.

Уз то долази и то, да књаз Милош са Портом непосредно опћи, не сматрајући пашу за неку посредничку власт. При свем том, споразум је између оба господара врло добар, а пасивност везирева особина од неоцењене вредности за Србију.

А како човек таквог положаја може да трпи такав степен расула у његовој најближој околини, какав прелази нарочито све наше војничке појмове, то се даје објаснити само из његовог начина живота.

Везир (осим женских одаја) има за се само један салон и две мале собе. То је простор у коме се бави. Ту преко дана седи, једе и спава. Софра се ставља преда њ, а јастуци и покривачи за ноћевање простиру се поред његовог седишта. Јахање или возња у прастарим, отрцаним каруцама, ради шетње, спада у највеће реткости. А како и иначе није пријатељ разговора, то проводи већи део времена ћутећи и пушећи.

Официри и војници под платом су пашиним, а он се после разрачунава са Портом укупно. Он им даје онолико колико му се свиди и како се никад не води нека стварна контрола, то је појмљиво, да паша не узима више најамника, но колико је баш најнужније.

*

Сиђосмо у двориште. Под галеријама налазе се мале, мрачне и прљаве собе, у којима живи један део посаде; рђаво обучени, шта више и одрпани војници, лежали су околу, пушећи и спавајући.

Затим се упутисмо капији, која је из горњег града водила у горњу варош Београда.

На источној страни горњег града налази се једна округла, јака кула, замак (донжон), из аустријског времена. Главни бедем је окружен фашинама, међу којима вире гвоздени топови. Он окружава југо-источни део горњег града и свршује се са обе стране ескарпираним стеном. Бедем је висок, јак и у добром стању, као и главни шанац, преко кога води од поменуте капије један рђав мост. Четврта страна од здања пашиног налања се на тај главни бедем.

Од главног шанца спушта се гласи у ширини од 5—600 корачаји према вароши, која је од стране града сасвим незаклоњена.

У унутрашњости капије, која испод главног бедема води у варош, била су велика удубљења, као неке ћелије, у којима је стража лежала, пушећи или спавајући. Оружје је лежало у нереду, горе или са стране, нигде стражара, нигде страже на бедему. Шта више ишло би тешко, кад би се хтела затворити капија у том тренутку. Стража на капији смењује се сваки три, четири или осам дана, како се кад деси. О војничким вежбањима, о строју и раду нема ни помена. Часови молитве, примане ајлука и животних намирница, чишћење оружја једини су предмети реда и тачности.

*

Одатле ме тумач одведе српској власти у Београду, у канцеларију магистрата. У једном четвороуглу, даскама ограђеном, налази се зграда која је за то одређена. Све је ту у чудној противности према просторијама у којима паша станује. Сада се овде свуда види ред и чистоћа. У претсобљу неколико младих људи, са турбанима, мрким, плаво оперваженим гуњчићима, широким, доле уским панталонама, црвеном обућом; за појасом пиштољи и ханџар, а дугачки бели штапови у рукама. То су били Срби, који су били одређени на службу код канцеларије, ради отправљања порука и позива. Као и у Угарској овде их зову пандурима, ми бисмо их назвали судским служиоцима, извршиоцима. Њихово је држање лепо и војничко, одело необично чисто и шта више гиздаво.

Из претсобља уђосмо у једну велику собу, која је била онако уређена у свему као и наше канцеларије, полице са актима поред зидова, у средини сто за заседавање, а поред врата била је Ридлова велика карта Србије и Босне. За столом су седели неколико београдских кнезова, чији је достојанствен изглед одговарао њиховом звању. Ношња им је била налик на турску. На крају стола седео је један секретар; само је он говорио немачки. Срби из Београда и околине долазили су и излагали њихове молбе и тужбе и добијали решења по истим; већина случајева расправља се усмено и само у најнужнијим случајевима пише се.

Предадох кнезовима мој пасош и преко тумача саопштих им моје жеље. Они беху одмах вољни, да према својим силама потпомогну. Како сам мислио, да се више дана бавим у Београду, то је у првом реду ваљало постарати се за стан. Кнезови ми дадоше једног пандура с којим пођох по вароши, тражећи стан. Правих гостионица у Београду нема, њих замењују каване. Тражити засебну собу то и не пада на ум турском или српском путнику. У једном куту простре се ћилим, ту се намести пртљаг и путник је смештен. Са тумачем и пандуром прошао сам неколико кавана у горњој вароши Београда, али је нечистоћа у њима била ужасна. Пандур ме поведе у варош на Сави. Ту има неколико кућа удешених по европском начину. Трговци, који су ту настањени, воде већином непосредну трговину са Земуном и у том се делу вароши налази много људи, који су вични немачком језику.

Показаше ми у неколико кућа празне собе, које би дали под кирију, али у њима не беше никаквог намештаја, а о кревету ни помена. Гомила мишева разлетеше се, кад би се врата отворила. На послетку, нађе се један гостионичар, који је дуго преко живио и који се наместио по немачком начину и он ми уступи један део његове чисте собе за дочек.

Пандур ми набави неколико амала. Ти људи вуку веће терете него што се може видети у поморским варошима. Са пиштољима и ножем за појасом и самаром на леђима, корачају полако али сигурно.

Пошто сам се наместио у гостионици, нашао добру немачку кујну, хтедох да изађем, кад пред вратима сретох неколико младих људи у одабраној ношњи, за коју сам још мислио да је турска. Паде ми у очи њихова стаситост, леп и интеллигентан изглед. Они ми приђоше и поздравиле ме добродошлицом, на немачком језику. Бејаш изненађен и запитах их, јесу ли Турци. Не, ми смо Срби, секретари и чиновници књажеви, одговорилише ми и запиташе ме, да ли би хтео с њима поћи. Пристадох врло радо. Попесмо се у горњу варош и убрзо смо били пред једном кућом, од слабог материјала, која се разликовала од осталих чатрља београдских. Над уласком био је грб са именом султановим. — То је кућа књажевска, но у коју он врло ретко долази.

Све је у кући и двору било просто, али необично чисто. Одведоше ме на први спрат, где седосмо на шилтета, у соби која је била потпуно удешена по турски.

Цветко Рајевић, секретар књажев; — Алекса Симић, старешина трговаца у Београду и трговачки агент књажев. са титулом конзул; — један полицијски официр и други беху ту, све људи између 30 и 40 година. Видех, да им је намера, да сазнаду изближе, шта ме доведе у Србију и за то се радо и отворено изја-

сних у том погледу. Поверење постаде узајамно.

Рано затварање капије, која води у доњу варош, принуди ме, да се кренем раније но што сам желио.

*

Стара варош Београд изгорела је и тако порушена, да се, осим једне или две куће, виде још само рушевине старих грађевина у камену подигнутих. Овакав какав је сад, Београд не наличи на вароши какве виђамо у цивилизованим земљама.

Главни део, права варош, лежи нешто ниже од горњег града. Једна дугачка главна улица, — то је све. Главна улица иде југозападним правцем, у њеном продужењу, лежи, на ивици Саве, доња или водена варош или савска варош; и у тој такође једна главна улица и неколико споредних. Овде је простор, због спуштања брда близу реке, ограничен. Из горње вароши у доњу иде се стрмо; рђав коњски пут а још гори пешачки везују та два дела вароши. На откосу налази се само неколико кућа и зидина, који васпостављају везу између кућа једне и друге вароши. Западна стена горњег града додирује југозападни део горње вароши. Ту је према северозападу отворен троугао, пуст необрађен простор, у подножју стене, где само биволи пасу. Туда води колски пут из горње вароши на Саву.

Само је горња варош обухваћена утврђењима. На североисточној и источној страни иде један шанац, палисадима утврђен 8 стопа висок. Врата на палисадима затварају излазе, који се овде налазе. Југоисточна страна је јаче утврђена; ту је шанац виши, местимице има и подзиданих места, а главна капија за Цариград утврђена је јаким зидинама. На том месту има и стражара горе на шанцу.

Горња варош је одвојена од савске вароши зидом и једном капијом. На јужној њеној страни је једно предграђе, отворено, раштркано, као неко село, и пружа се до краја савске вароши. Оно се спомиње у путописима као Рацка Варош (Raizenstadt).

То је славни град Београд. Он има да благодари за своје велико име својој стратегијској важности, а не упорном отпору. Кад год се озбиљно напао, морао је се предати. Тако се предао Солиману II, 1522; курфирсту Максимилијану баварском 1688; Турцима 1690; принцу Евгену 1717; уговором враћен је Турцима, а 1789 Лаудан га опет заузима, који га поново добијају; 1806 узео га је на јуриш Кара-Ђорђе.

Што се тиче саме вароши то не треба себи замишљати низ кућа, из којих се после састављају улице. То је само низ ниских, дрвених дућана са крововима од шиндре, напред јако испалим. Ретко се виђа над кровом још један мали, низак спрат.

Српски, грчки, турски трговци седе у таквим дућанима, један до другог; ту видите

дана, енглеске и турске штофове, еспапе сваке врсте, све то укусно распрострањено и поређано. Поред трговаца, у таквим истим дућанима раде занатлије, било унутра у дућану или на јако испалом ћепенку. Фурунџија, пиљар, продавци печеног меса и рибе изнели су њихове еспапе на ћепенак и справљају, у отвореном простору иза тога, друго тазе. Само кавецџија и берберин раде у затвореном простору и имају на прозорима стакло, што је луксуз у турским варошима. У њиховим је дућанима човек као у каквој соби. Сироман занатлија, обично без жене и деце, живи са неколико момака и станује у свом тескобном дућану и спава у једном малом, мрачном простору у позадини његовој.

Ту се виде најразличније прилике и лица. Терзије, пушкари, фурунџије, ашчије већином су Турци; они се лако познају по белом муселинском омотачу око главе, жутиим мрачним лицима, равнодушном, презривом погледу. Грк са његовом црвеном капом тргује, и очи му лете на све стране, пуне шпекулације и позива странца, да купи што год, са учтивашћу, из које провирује поносита усмехна на велике му претке, на које и најнижи Грк никад не заборавља. — Србин, у његовој округлој капи, скромној ношњи, гледа у оном ко улази код њега *прво госта*, а затим купца и из целог његовог држања провирује весела нарав, наслеђе његовог народа.

У уским улицама, које се час спуштају, час пењу тискају се симиџије и алваџије са великом дреком, а пандур са белим штапом хита послом. Мала кола, у којима су упрегнути волви, запречавају пут.

Ништа тако не пада у очи странцу као то, да женског света сасвим нема по београдским улицама. Ретко се прошуња кавка турска баба, заогрнута и скривена у беле огртаче, поред дућана, а са свим је изузетно, да се види каква Српкиња, где брзим кораком иде улицом.

*

Један мален део Београда одскочио је према осталим, а то је један мали простор на југо-западном крају главне улице у горњој вароши.

Ту се види с једне стране књажева кућа. За тим четвороугао у коме је канцеларијско здање. За тим долази Хришћанска црква, велико скромно, солидно здање, још без торња. Поред ње је, преко пута књажеве куће, дугачко школско здање; преко пута цркве неколико прилично озиданих кућа, међу њима српска кавана.

У близини књажеве куће, у страну од тог простора, лежи конак, који је књаз тада сазидао; и ако није највећа, по својој форми то је најлепша зграда, коју сам видео у Србији. Украси на њој израђени су од дрвета, иначе је циглом озидана, над високим партером има један спрат, а у средини је њеној је-

дна велика сала, која иде у висину све до горе, у самој њој је узвишица, на форму балкона, из које се са две главне стране улази у разне собе.

Још није решено, да ли ће књаз у будуће становати у Београду или Крагујевцу, може бити наизменце у обе вароши.

Ново стање ствари у Србији даће Београду ускоро други изглед. Ако се при томе одмах почне радити по добром плану, то ће Београд, изванредно потпомогнут својим положајем, *постати једна од најлепших вароши ових крајева.* Он ће увек имати двојак значаја, као град и трговачка варош. Ако би се хтело, да се горњи град као цитадела, отприлике у њеном данашњем стању, одржи и ако би се хтела варош поново да подигне, а да се обухвати утврђењем и да буде опет подесна за трговину, онда ће се морати нарочита пажња обратити на простор, који лежи поред Саве. Нови конак и црква били би спојне тачке за нову горњу варош. Ближе но што су та два објекта, према цитадели, не сме се зидати, да би јој се очувао круг њеног дејства. Ако би се позади конака подигао велики парк, који би се пружао југо-западно према Сави и кад би се затим издао простор од цркве ка Сави и поред ње, и подигао леп кеј, онда би се добио један амфитеатар, који би сједињавао у себи лепоту и практичност. Сва државна здања требало би зидати у горњој вароши, а магацине и трговачке куће на Сави, где је најзгодније и за истоваривање и пренос еспапа.

*

Па где и како станују они много имућни, често и богати трговци, како они живе са својим породицама? Тек кад сам дошао по други пут у Београд и кад сам се више упознао, испунила ми се жеља, да ме уведу у неколико породица.

У унутрашњости каре од дућана, скривене од погледа оног који улицом иде, подигнуте су мале врло чисте куће; ту су дворишта, башта, штала. *Главна је особина ове мале вароши скривеност и грациозност.* Човек је јако изненађен кад читав овај свет у малом нађе иза мрачних, јадних дућана. Ту живи српски трговац са женом и децом, ту му је оружје, па и књиге. Ту он примењује своје гостопримство, о коме се добија појам већ по доласку у дућан. Кад се странац један упозна, то му не треба више гостионица. У кући управљају жене; и не само из страховања од могућег рата, већ и због тога, да се жене и деца склоне од очију и суровости турске, изабрао се овако скривен начин живота.

Кад кажете трговцу у дућану, да би желели, да му упознате кућу и породицу, то он оставља радњу калфи каквом или и суседу и води вас у унутрашњост поменутих простора. У лепом предсобљу или у кујни, која се бели као снег дочекује вас домаћица. Затим се улази у собу. Прво се изводе деца, затим

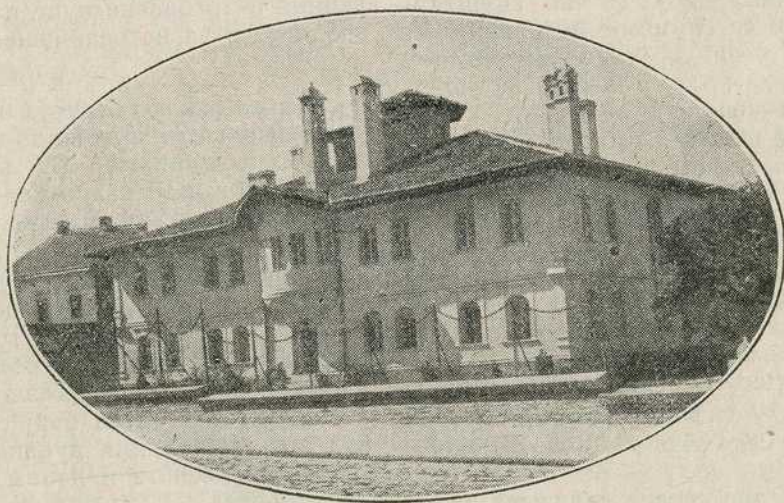
се показује намештај па после домаћин седа са гостима за један сто. Жена доноси ритопечког вина, воћа и слатка, које овде веома добро праве. Што је посета дужа то је домаћин веселији и срдачнији. Од госта се, као знак благодарности за пријатељски дочек, очекује, да прича о томе „како је тамо.“ Пред полазак се наздравља свему оном, што је госту драго: моле га, да што рече о својој породици, како би се и њој могло наздравити. Тиме је ближе пријатељство закључено и од тог доба, где год се сретну, домаћин опомиње на почасти, која је посетом указана његовом дому. Том приликом ће вас умолити, да ту почасти укажете и његовом суседу и води вас к њему; на тај се начин убрзо саставља београдско друштво, које је пуно жудње, да чује шта странац прича.

Већина говори или разуме по мало немачки; међутим је боље повести са собом неког који добро говори оба језика. — У тим малим београдским кућама видећете најоргиналнији намештај. У првој соби је све намештено по европски: софа, ормани, огледало, столови, столице, бакрорези. На једном зиду

повешано је одело домаћице, све по немачком начину скројено и искићено; аљине, шешири, капе, све модерно и елегантно. Затим вас воде у другу собу и ту је све по турском начину. Нигде намештаја, само јастуци поређани су около зидова, а ћилими по патосу. Ту виси српско одело домаћице, богато постављено кожом и у бљештећем шаренилу. У кући је домаћица, често одевена мешовито, у либадету кожом постављеном, црвеним папучама а на глави јој франачки убрадач. Потпуно франачко одело она облачи онда, кад се спрема за посету у парлаторији земунској. Тада дођу њене тамошње познанице да је виде, а у шали и разговору проведе ту цело по подне непрестано раздвојени двојструком оградом.

Уз кућу су често дозидани отворени павиљони (ћошке) где жене у слободном ваздуху и у ладовини седе и разговарају се или везу.

Овде је дакле, мешавина оба начина живота. Али Београђани, па и остали Срби, већ све више напуштају турски начин живота.

Комунално-социјална хроника:

Шта је Београдска општина учинила пред божићне празнике за своје најсиромашније становнике

Социјална политика широког замаха основна је парола савремене комуналне политике. У тешком времену опште кризе живота, када је беда завладала над широким масама грађанства, света је и првостепена дужност Општине да својом благотворном интервенцијом ту беду и тај очај ублажи и омогући својим сиромашним грађанима бар иоле сношљивији живот, живот достојан човека нашега доба.

Управа Београдске општине то је правилно разумела и осетила. И потрудила се да што боље и што више уложи труда у помагању хиљаде и хиљаде својих незбринутих грађана. За делење ове своје помоћи узела је дане симболичног празника Христовог рођења, рођења идеје и вере о љубави међу људима.

Са једним одушевљењем, које је за дубоко поштовање, Београдска општина извршила је са пуним успехом ову своју највећу дужност савремене градске комуне. Са сумом од преко 300.000 динара помогнуто је преко десет хиљада београдских грађана и породица, васкрснут је осмејак радости код хиљаде београдске деце.

Божићна помоћ Општине дељена је у седам реонских центара, у којима су пословале комисије од по једног општинског одборника, једног општинског чиновника и надлежног пароха. Иницијативу прибирања и расподелу ове високо хумане социјалне акције давала је Општинска управа, на челу са претседником г. Милутином Петровићем и потпретседницима г.г. Витором Крстићем и Доброславом Богдановићем. Организацијом посла руководио је надлежни члан Суда, потпретседник г. Доброслав Богдановић, који је непрекидно обилазио сва места, где се помоћ делила, давао иницијативу и у име Суда Општине града Београда одржао пригодне и топле говоре сакупљеним масама сиромашног грађанства које је задовољно и захвално одушевљено подвучило своју благодарност према Општини. Читаве су се спонтане манифестације одушевљења и захвалности догодиле када је потпретседник г. Богдановић у својим говорима истицао да је и овога пута највећу божићну помоћ дао наш љубљени велики Краљ Александар. Тада није било краја дугим, топлим и френетичним манифестацијама Краљу, држави и Општини.

Истичући побуде и значај социјалног старања наше Општине за широке сиромашне масе београдског грађанства, потпретседник г. Богдановић у своме говору подвукао је:

„Драги грађани!

Економска криза, која је захватила цео свет није мимоишла ни нашу земљу, а последице те кризе видно су се осетиле баш у самој нашој престоници, у којој је и у најсрећнијим временима било много више сиротиње него у мањим местима, јер економски слаби у унутрашњости чим осете оскудицу хрле у престоницу очекујући у великом граду боље могућности запослења и сигурнију обезбеду своје egzистенције. Па према томе, драги Београђани, схватите онда колико је напора општинска управа морала да уложи да помогне и олакша тешко стање београдских сиротана, чији је број за последњих неколико година стално увећаван, тако да је у овим данима достигао један огроман број од неколико хиљада породица. Хранитељи свих тих сиромашних породица, стицајем прилика принуђени су да закуцају на општинска врата за помоћ, упућујући погледе, можда, последње наде, а нарочито о овим великим и светлим празницима, када сваки Хришћанин жели да његова породица осети и прослави бар и у најскромнијем оквиру велики празник Христовог рођења. Прослави га уз бољи залагај и топлију собу.

Драги Београђани, сва настојања Општинске управе усредсређена су, да вам се колико је год могуће што више помогне и олакша ово претешко стање.

Зато је Општинска управа одредила за ову помоћ највећу суму коју је могла да одреди.

Обавештавајући грађанство о великом божићњем прилогу Њ. В. Краља за београдску сиротињу, потпретседник г. Богдановић, после најтоплије изјаве благодарности, подвукао је:

Његово Величанство Краљ (Живео Краљ! узвикују одушевљено присутни), овенчани добротвор и заштитник си-

ротих и немоћних, подарио је својим сиротим Београђанима 100.000.— динара, и зато, драги Београђани, не заборавите, када се нађете покрај топле пећи, да пожелите срећан и дуг живот свом највећем добротвору, нашем великом Краљу и Његовом Краљевском Дому. (Френетични узвици „Живео Краљ!“).

Свој говор потпретседник г. Богдановић завршио је овим речима:

„Ми смо се трудили драги Београђани, да вам помогнемо до крајњих граница могућности а сада вам у име целе Општинске управе желим Срећне празнике, да нам милостиви Бог донесе у будућности боље и срећније дане, дане рада и дане општег благостања.

ДЕТАЉАН ИЗВЕШТАЈ О БОЖИЋНОЈ ПОМОЋИ БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ

Социјална акције општине разликује се од социјалне акције државе не само по обиму и слободи иницијативе, него и по обзирима које општина мора имати у остварењу својих циљева због врло велике блискости са грађанством.

То се најбоље види у тежњи сваке веће општине да о божићним празницима притекне у помоћ својим најсиромашнијим члановима и њиховим породицама. О томе религиозном моменту држава није у могућности да води рачуна с једне стране због гломазности своје организације и с друге стране због огромности територије на којој се простира њена социјална акција. Предузимајући мере социјалног карактера, прописујући законе и уредбе, држава тежи да свој циљ постигне без обзира на неки специјалан датум или празник. Општина, међутим, води рачуна и о томе.

Та осетљивост, да се тако изразимо, постала је у Београду традиција. Пред велике празнике Христовог рођења, на заједничком послу помагања сиротних и невољних, налазе се сваке године општинска управа и читаво грађанство. Дарежљивост Београђана је провербијална. Пред божићне празнике она је не само нарочито издашна, него се кроз њу манифестује сарадња најширих слојева са општинском управом на једном неоспорно племенитом послу. Та сарадња ове године била је завиднија и организованија него и у једној прилици после рата. На апел претседника Општине за прикупљање прилога одговорило је цело грађанство иоле имућнијег стања. Стизали су прилози почев од 2 динара па на више до 10.000 динара, што су, као највеће прилоге, дале Народна банка и Општинска штедионица. Кроз те мале прилоге од 2 и нешто више динара манифестује се баш дарежљиви, хумани карактер најширих слојева нашега престонога града. Не само крупним него и овим ситним али многобројним

прилагачима има се захвалити што је на овој тешкој кризи сакупељно од грађанства за београдску сиротињу 179.072,50 динара.

Споменули смо као највеће прилоге прилог Народне банке и прилог Општинске штедионице. Има још један прилог далеко већи од ова обадва. То је прилог Њ. В. Краља. У очи почетка поделе помоћи, 31 децембра, Управа Двора доставила је Општини 100.000 динара као дар нашег узвишеног Владара, са жељом да се тај новац подели сиротињи напореда са општинском помоћи. На овоме узвишеном гесту пажње и љубави према најсиромашнијим становницима престонице, Општински суд захвалио се Њ. В. Краљу и у име своје и у име оних којима је помоћ намењена. Та је захвалност за цело и захвалност целог Београда своје љубљеном и јуначком Краљу.

Прилози у новцу прикупљани су преко Општинске штедионице. Том методом прикупљања омогућена је апсолутна контрола над утрошком прилога, као и тачна евиденција свих прилагача.

*
*   *
*

Пред божић сваке године поставља се питање пред Општинску управу не само у коме облику да се помогне сиротиња о празницима и како да се изврши прикупљање прилога од грађанства, него и на који начин организовати поделу помоћи и у новцу и у дрвима и у одећу, јер то су три најосновније потребе најсиромашнијег света. Проблем није лак кад се има за циљ да се постигне што већа справедљивост, да се погоне тамо где треба и коме треба.

Служећи се искуством из прошлих година када се помоћ у дрвима делила преко одборника, а помоћ у новцу у једној општинској канцеларији, или када се и једна и друга врста помоћи делиле код цркава за дотичну црквену територију, Општинска управа је овога пута прихватила један нов комбиновани систем који се показао врло ефикасан, далеко ефикаснији него у прошлости. Можда у томе систему треба усавршавати неке детаље, али систем као такав показао се неоспорно добар. Остаје да се у току времена организација допуњује и усавршава на основу искуства стеченог у овој години.

Битна карактеристика овога система састоји се у децентрализацији посла и комбинованом начину поделе. Децентрализација се огледа у подели Београда на реоне и у давању помоћи сиротињи по тим реонима. Комбиновани начин поделе састоји се у томе што није употребљен само један начин, подела преко комисија, него је помоћ дељена и на друге начине, и то: преко Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, преко Фондова сиромашних ученика основних школа и преко појединих хуманих друштава и

установа. Благодарети овом комбинованом и децентрализованом начину постигла се велика ефикасност у помагању.

Из даљег излагања видеће се обим извршене поделе. Прво ће бити речи о помоћи у новцу и дрвима, затим о помоћи у оделу, и напослетку, о помоћи учињеној преко појединих хуманих и добротворних друштва и установа.

1 — Помоћ у новцу и дрвима

Код ове поделе, као што је горе речено, дугато се. Ове године подела је децентрализована не по црквеним територијама као прошле године, него по кварталовским реони-

ма. За сваки квартал образована је по једна комисија у коју су ушли по два одборника, реонски лекар за тај квартал и надлежни парохиски свештеници. Подела у новцу и дрвима вршила је ова комисија, а не општински чиновници као прошле године. Чиновник је овога пута био само извршни орган комисије за поделу помоћи.

Комисије су почеле рад 1 јануара а завршиле га 5 јануара у вече. Помоћ су делиле по основним школама. Само у једној основној школи помоћ је дељена за два квартала, а у једној другој за три квартала. У свим осталим случајевима помоћ је дељена за сваки квартал у засебној основној школи.

ПРЕГЛЕД ПОДЕЛЕ БОЖИЋНЕ ПОМОЋИ СИРОТИЊИ

Текући број	Кварт	Датум	МЕСТО ПОДЕЛЕ	Помогнуто		Подељено			
				Породица	Душа	Дрва	Краљеве помоћи динара	Општинске помоћи динара	Свега Динара
1	I	2-1	Основна школа Краља Александра у Дечанској улици	56	137	25 ¹ / ₂	1.825	1.800	3.625
	II	2-1	Основна школа Краља Александра у Дечанској улици	54	84	14 ¹ / ₂	740	1.460	2.200
	III	3-1	Дунавска основна школа (Пушанова ул.)	387	1116	113 ¹ / ₂	6.590	13.090	19.680
	IV	4 и 5-1	Палилулска основ. школа 4 јан. и кафана „Блед“ 5 јан.	357	1105	86 ¹ / ₂	4.540	9.460	14.000
	V	3-1	Основна школа Старине Новака	324	972	107	7.280	13.430	20.710
	VI	5-1	Основна школа на Булбулдеру	964	2166	171	13.835	17.215	31.050
	VII	3-1	Основна школа на Смедеревском Ђерму	336	948	63 ¹ / ₂	7.670	12.510	20.180
	VIII	4-1	Савиначка основ. школа (Цара Николе улица)	464	1004	99	9.870	13.830	23.700
	IX	1 и 2-1	Основна школа на Сењаку	584	1752	125	13.270	26.340	39.610
	X	5-1	Основна школа на Сави	236	708	77 ¹ / ₂	5.800	11.260	17.060
	XI	1 и 2-1	Основна школа Престолонаследника Петра	893	2879	203 ¹ / ₂	20.332	40.668	61.000
	XII	1 и 2-1	Основна школа на Сењаку	27	45	4 ¹ / ₂	900	1.760	2.660
	XIII	1-1	Основна школа на Сењаку	57	114	29	1.440	2.660	4.100
	XIV	4-1	Основна школа на Чукарици	453	1359	80	8.610	11.920	20.540
			Свега	5192	14389	1200	102.702	177.413	280.115
2	Католици	23-XII 1932 г.	Код католичке цркве Христа Краља у Крунској улици	203	672	83 ¹ / ₂	—	14.130	14.130
			Укупно	5395	15061	1283 ¹ / ₂	102.702	177.413	294.245

Напомена: У рубрици краљева помоћ издато је 2.702 динара више него је од Управе двора примљено.

Та разлика се показује услед тога што је практично неизводљиво да четрнаест комисија, делећи помоћ у кратком размаку времена, често и симултано, удесе тачно у пару да поделе онолико колико је примљено, т.ј. 100.000 динара, јер се поштовао принцип, да свако лице које прими општинску прими и краљеву помоћ.

За свој рад комисије су добиле упуства у једном решењу Суда. Између осталог у томе решењу изрично стоји, да се у списковима за поделу помоћи, поред рубрике у коју се бележи износ издате општинске помоћи у новцу, отвори засебна рубрика у коју ће се уносити износ помоћи коју даје Њ. В. Краљ. На тај начин свако лице, одосно породица, које је примило општинску помоћ примило је једновремено и Краљеву помоћ, а комисија му је изрично казала колики је износ Краљеве, а колики општинске помоћи.

За све време док су комисије радиле на терену, потпретседник Општине г. Доброслав Богдановић, обилазио их је, присуствовао на свим местима подели дуже време и у опште, као надлежни члан Суда, руководио целокупном организацијом око поделе помоћи пред божићне празнике.

Пре него су образоване комисије за поделу помоћи по кварталским реонима, Општински суд се сетио и католичке сиротиње пред католичке божићне празнике. По нарочито састављеним списковима, у присуству свештеника, па чак и самог надбискупа г. Родића, подељено је 23 децембра, код католичке цркве Христа Краља, у Крунској улици, 14.130 динара и 83 и по метра дрва, што се има додати помоћи подељеној сиротињи пред православне божићне празнике.

Из табеле прегледа поделе божићне помоћи сиротињи види се износ подељене помоћи у новцу и дрвима као и њен обим, тј. број породица и душа које су помогнуте пред празнике Краљевом и Општинском помоћи.

2 — Помоћ у оделу

Ову врсту помоћи Општина је резервисала само за децу и делила је на два начина, непосредно, преко Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, и посредно, преко Фондова сиромашних ученика перифериских основних школа. У првом случају дељено је одело и обућа, а у другом случају Фондови сиромашних ученика добијали су готов новац који су употребљавали за набавку одела за најсиромашнију децу међу најсиромашнијим.

а) Помоћ дељена преко Централног уреда

Подељено је:

I — Сиромашној деци предшколског, школског и ваншколског доба:

Женских кошуља 74 комада; женских гаћица зимских 85 комада; женских бенкица зимских 85 комада; женских хаљинаца 110 комада; мушких кошуља 100 комада; мушких гаћица 62 комада; кецељица 11 комада; дечијих чарапа 250 пари; џемпера 150 комада; ципела 175 пари; женских зимских капута 40 комада; мушких зимских капута 40 комада; мушког зимског одела 40 пари.

Ове ствари подељене су на 301 дете.

II — Деци у дечијој колонији:

Зимских гаћица 160 комада; пруслука 150 комада; женских хаљина 90 комада; мушких кошуља 40 комада; женских кошуља 140 комада; спаваћица 60 комада; блузица 80 комада; панталона 75 комада; чарапа 100 пари; џемпера 50 комада; ципела 50 пари.

Ове ствари подељене су на 80 деце.

III — За бебе издато је 150 пакета. У сваком пакету налази се: 1 ћебе, 2 кошуљице, 1 бенкица и 4 пелене, што укупно чини: пелена 600 комада; кошуљица 300 комада; бенкица 150 комада; ћебади 150 комада.

Укупно помогнуто је оделом 531 дете. Вредност одела износи 80.000 динара.

б) Помоћ у новцу за набавку одела за најсиромашније ученике периферијских основних школа, добили су:

1 — Фонд сиромашних ученика основне школе на Булбулдеру, дин.	5.000
2 — Фонд сиромашних учен. основне школе на Смед. Ђерму, дин.	5.000
3 — Фонд сиромашних учен. основне школе на Карабурми, дин.	5.000
4) Фонд сиромашних учен. основне школе на Чукарици, дин.	5.000
5 — Фонд сиромашних учен. основне школе на Душановцу, дин.	5.000
6 — Фонд сиромашних учен. основне школе на Вождовцу, дин.	5.000
7 — Фонд сиромашних учен. основне школе на Хаџи Поповцу, дин.	5.000
8 — Фонд сиромашних ученика основне школе Св. Ђирила и Методија, динара	5.000
9 — Фонд сиромашних учен. Грађанске школе у Београду, дин.	3.000

Свега дин. 43.000

3 — Помоћ преко друштава и установа

Код ове врсте помоћи Општина се руководила да исту добију друштва, установе и организације, које, пре свега, не уживају никакву субвенцију од Општине, а баве се хуманим пословима и на тај начин помажу спровођење социјалне акције коју изводи Општина. Исто тако хтело се, и ако је Општина дала за исхрану незапослених радника 50.000 динара баш пред божићне празнике, да се помогну засебном сумом, као божићним прилогом, и неке радничке организације у циљу потпомагања незапослених о празницима.

Помоћ су добили:

1 — Дечије обданиште Кола српских сестара предграђа Краља Александра Првог, динара	1.000
2 — Задруга за помагање у болести и смрти „Јединство“, динара	3.000
3 — Београдска секција Југословен. новинарског удружења у готову 5.000 и у дрвима (20 м ² по 100 дин.) 2.000 свега дин.	7.000

Удружење најсиромашнијих руских инвалида, динара	2.000
5 — Руском склоништу парохиског савета (Дом старца), динара	1.000
6 — Друштву козачких жена — Београдска станица, динара	200
8 — Одбору госпођа „Књегиње Љубице”, динара	3.000
8 — Заједници интелектуалаца Краљевине Југославије, динара	5.000
9 — Југословен. националним синдикатима, динара	3.000
10 — Београдској подружници Савеза графичких радника, динара	7.000
11 — Главном радничком савезу, дин.	15.000
Свега динара 47.200	

Закључак

Ако сада сумирамо шта је учињено од стране Општине за најсиромашније породице Београда пред Божићне празнике долазимо до следећих резултата:

1 — Подељено преко квартовних комисија и католицима пред католички Божић:

а) у готову новцу, динара . . . 294.245

б) дрва 1.283 и по метара у вредности (рачунајући по 100 дин. од метра), динара	128.350
2 — Помоћ у оделу:	
а) Преко Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, одела, обуће и другог у вредности динара	80.000
б) преко Фондова сиромашних ученика перифериских основних школа у готову за набавку одела најсиромашнијим ученицима, динара	43.000
3 — Помоћ у готову разним друштвима, установама и организацијама, динара	47.200
Укупно динара 592.795	

У ову суму урачунато је и 100.000 динара што је Њ. В. Краљ дао за сиротињу.

Речитије од сваког излагања, ове цифре говоре о напорима које је Општина учинила уз помоћ грађанства, да ублажи беду најсиромашнијих у престоници пред велике хришћанске празнике Христовог рођења.

Изјава потпретседника О. г. Б. г. Витора Крстића о стању финансија Београдске општине

Потпретседник Београдске општине г. Витор Крстић, као ресорни члан Суда О. г. Б. за Привредно - финансијско одељење, дао је претставницима штампе следећу изјаву о стању финансија Општине града Београда:

— Приходи Општине београдске у времену од 15 маја (од доласка садашње општинске управе) до 30 новембра 1932 године изнели су 169,645.808 динара, док је за овај период времена било предвиђено 184,414.965 динара. Према томе, остварено је мање 14,769.156 динара. У проценти остварено је 91,99% прихода, а неостварено је остало 8,01%.

По групама прихода, било је предвиђено за поменути временски размак од приреза 19,500.000 динара, а остварено је 9,615.562 динара. То значи да је од приреза остварено мање 9,884.437 динара. Реализовано је око половине предвиђеног износа. Од трошарине био је за време од 15 маја до 30 новембра предвиђен износ 24,375.000 дин., а остварено је 19,752.454 дакле за 4,622,546 дин. мање.

У групи такса наплаћено је на име таксе за запремање земљишта 9,465.525 динара, за 2,386.356 динара више него што је било предвиђено. Такса за држање и истицање фирми подбацила је у погледу реализованог прихода за 329.972 динара и донела за ових шест и по месеци

1,054.194 динара. На име таксе за приређивање забава, балова и концерата било је предвиђено 1,516.666 динара, а наплаћено је 934.126 динара. Таксе по Закону о таксама из ранијих година дале су 327.794 динара, за 214.871 динар мање него што је било предвиђено.

Остале таксе биле су предвиђене у износу 5.976.500 динара, а дале су приход од 4,905.384 динара; према томе за дин. 1,071.115 мање.

Мерина је у времену од 15 маја до 30 новембра била предвиђена, у рубрици прихода са 2,166.666 динара, а остварено је 3,831.883 динара за 1,665.217 динара више.

Закупнина зграда и земљишта пружила је у истом временском размаку 9,993.795 динара, за 5,211.731 динар више него што је било предвиђено.

Санитетске и гробљанске таксе пружиле су приход од 1,243.961 динар, за 326.871 динар мањи од предвиђеног.

Привредна предузећа Београдске општине донела су за ових шест и по месеца 106.246.980 динара прихода, док је било предвиђено 108,195.750 динара. У групи разних прихода за 692.331 динар остварено је мање за 2,253.198 динара, у групи разних прихода за 692.331 динара

више, а у групи непредвиђених и осталих прихода за 3,432.938 динара мање.

У размаку времена од 1 јануара до 15 маја, Београдска општина имала је 118,207.093 динара прихода, док је било предвиђено 127,671.899 динара. Према томе, у поменутом размаку времена остварено је 92,58% предвиђених прихода, а неостварено је остало 7,42%.

У времену од 1 јануара до 12 маја 1932 године (прошла Општинска управа) утрошено је из буџетских сретстава динара 61,735.171, за 63,099.574 динара мање него што је предвиђено. Процент утروشка износио је, према томе 49, 45%. Од 12 маја до краја новембра утрошено је 193,054.389 динара, за 5,802.270 динара (процент утروشка 103,09%). Свега је за првих једанаест месеци ове године утрошено из буџетских сретстава динара 254,054.560, док је предвиђено 312,086.864 динара. Из зајма од 125,000.000 динара утрошено је за ових једанаест месеци 33,848.099 динара, а из кулучарине динара 1,636.899. Свега је од 1 јануара до 30 новембра утрошено 290,274.559 динара.

Стање дугорочних зајмова Општине београдске код Државне хипотекарне банке на дан 1 децембра било је динара 117,527.230 (номинални износ 146,000.000 динара).

Укупан је износ краткорочних зајмова на овај дан био 430,441.151 динар (номинални износ 490,860.776 динара).

Радови на кредит дају цифру динара 71,000.969. Укупно је стање зајмова, према томе, 618.969.359 динара.

На дан 30 новембра 1932 године општинска готовина износила је: у новцу 3,268.346 динара, у хартијама од вредности 136,026.778 динара, у привременим рачунима 11,446.726 динара.

Стање експроприација Општине београдске на тај дан показивало је цифру 16,323.997 динара. Перфективних, а неисплаћених рачуна затекло се 30 новембра у Ликвидатури за 8,973.553 динара.

На име обавеза из ранијих година исплаћено је за време од 13 маја до 21 децембра укупно 18,000.224 динара. На име исплате ануитета по зајму од 26,000.000 швајцарских франака исплаћено је на дан 1 марта динара 12,888.267, а 1 септембра динара 12,992.133 што чини укупно 25,880.400 динара.

На име једнопроцентне преносне таксе примљено је од Среског суда за град Београд од 15 маја до 15 децембра динара 2,029.497. Предложићу да се од ових судских такса оснује Фонд за подизање Палате правде, у којој би били смештени престонички судови. Право је да се судске таксе употребе за Палату правде, а како ће се она несумњиво зидати из зајма, фонд ће повољно утицати на закључење овог зајма.

Поново су отпочели интензивно радови на подизању земунског моста

Питање Земунског моста Краља Александра Првог је за Београд од велике важности. Кад тим мостом проструји пешачки и колски саобраћај, Земун ће постати интегрални део Београда. Тиме се неће постићи само једна саобраћајна олакшица за оне, који су упућени на чест прелаз између ове две вароши због својих послова, него још неколико нових момената, који ће бити корисни становништву обеју вароши као целини. На првом месту, биће много олакшан експедитиван пренос животних намирница из целе земунске околине на београдске пијаце; затим, знатан број становна у Земуно, који су много јевтинији од београдских утицаће нивелисањем цена, на извесан пад кирија у Београду; најзад, до сада плаван терен између леве савске обале и Бежанијског аеродрома, у случају потребе веће грађевинске експанзије града, биће погодан за подизање нових насеља.

Преимућство ових насеља било би у томе, што би се налазили врло близу центра, те би

и изградња њихових постројења била услед тога јевтинија, него ли изградња постројења на далеким периферијама. Ако би Београд требао још да се шири, онда би свакако било погодније да се новим зградама испуни тај простор између Београда и Земуна, који би претстављао једну врсту концентрисања вароши у круг, него да се још даље простире у дужину, у правцу удаљенијих села на авалским падинама.

Изнадном обуставом даљег издавања репарација од стране Немачке, земунски мост претрпео је застој у својој изградњи и даљи радови били су доведени у питање.

Земунски мост, као што је познато, изграђују две фирме: једна француска, која поставља стубове и врши теренске радове; друга немачка, која израђује и монтира гвоздену конструкцију. После обуставе издавања репарација од стране Немачке, и немачка фирма обуставила је даље лиферовање гвоздених конструкција за мост, обавестивши наше Ми-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Министарство грађевина, да ће повући све своје особље са градилишта, ако се питање не реши.

Наша влада одмах је предузела кораке, да не би дошло до обуставе у изградњи једног тако важног објекта. Почетком децембра прошле године Краљевска Влада упутила је у Берлин свога делегата, начелника Министарства финансија г. Константиновића, да настави и заврши преговоре, који су по том питању отпочели још у Женеви.

Ови преговори су завршени брзо и успешно. Наша држава исплатиће остатак потребан за довршење моста у року од 20 година, или ануитетима или аграрним производима.

У вези с овим аранжманом одмах су и радови на мосту отпочели интензивније, ма да смо ван грађевинске сезоне. Услед хладноћа већи радови на монтирању конструкције отпочеће тек у пролеће, али су поново преузети живи радови на довршењу бетонских стубова, од стране француске фирме.

Земунски мост биће једна од најмодернијих и најинтересантнијих конструкција те врсте. Спадаће у ред тако званих viseћих мостова. Биће цео постављен на пет стубова.

Први стуб налази се с једне стране, а други с друге стране Карађорђевог улице, према Сави. Од првог стуба почиње мост, на који ће, са висине Црногорске и Ловћенске улице, улазити трамвајски, колски и пешачки саобраћај. Гвоздена конструкција пребациће се преко Карађорђевог улице. Овај стуб биће монументалан, врло лепо архитектонски израђен, са колнадом, аркадама и великим орловима са грбом.

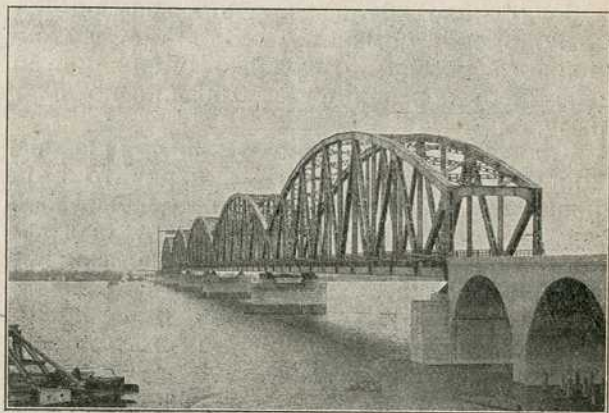
Трећи стуб својом спољном страном ствара ивицу будућег савског кеја, а четврти стуб исто тако ствара ивицу будућег кеја на супротној обали, тако да главни распон моста прелази једним замахом преко целе средине реке, у дужини од 261 метра. На сваком од ових стубова налазиће се велики и снажни гвоздени пилони, од којих је већ један у главном подигнут на београдској страни. Са стубом биће ови пилони високи 52 метра. Гвоздена конструкција главног отвора лежаће на два стуба и висити о јак гвоздени кабел, који ће држати пилони.

Два споредна отвора имаће распон по 75 метара.

Са последњег стуба на земунској обали ићи ће вијадукт, који ће се, са нагибом од 4 од сто, спуштати у насип и тако силазити полако до Земуна.

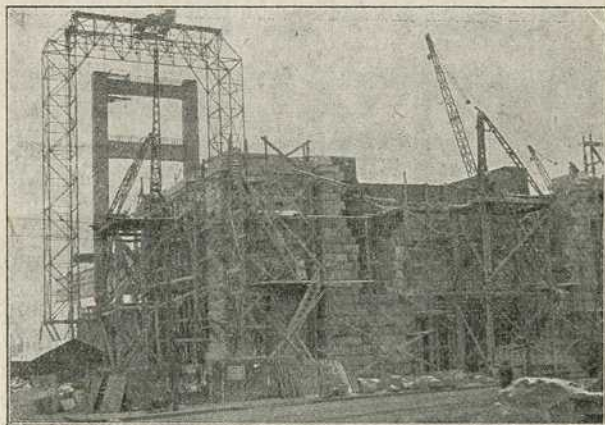
Насипом ће бити осугуран од поплава један велики комплекс до сада плавног земљи-

шта, који ће се наћи заклоњен између насипа земунског моста, железничког насипа и новог насипа који ће се ускоро подићи између земунског и железничког моста.

Панчевачки мост

Ширина коловоза на мосту биће 12 метара. Туда ће пролазити трамвајски колосек и цео колски саобраћај. Са стране ићи ће пешачке стазе, широке по три метра.

Грађење Земунског моста

Оптерећење, које ће мост моћи да поднесе, биће за ваљак 24 тоне, а за камион 12 тона.

Радови на стубовима и теренски радови биће завршени у лето 1934 године. Ако упоредо са овим радовима буду ишли и радови на монтирању гвоздених конструкција, онда ће најдаље у јесен 1934 године мост бити предат саобраћају.

Цене хлеба у Београду повишене су са 0.50 дин. по килограму

— Потреба за хитном интервенцијом државе и општине —

Један врло крупан и неповољан социјално-економски моменат погодио је у току прошлога месеца београдско становништво. Цене хлеба повећане су са 0.50 дин. по килограму.

Када се узме у обзир тежина данашњег економског стања уопште, а нарочито појединачна и читавих друштвених редова; када се узме у обзир да велику већину београдског становништва саставља економски најслабији елеменат, ситне занатлије, неквалификовани радници и надничари, са приходима недовољним за живот, а често и без посла; кад се узме у обзир да други велики део становништва састављају јавни и приватни службеници са врло ограниченим и редуцираним приходима; кад се узме у обзир, најзад, да је хлеб за највећи део београдског становништва главни део хране, код једни зато што им приходи луксузнију храну не дозвољавају, код других зато што је велика потрошња хлеба код нас атавистичка навика — онда излази, да је повишење цена хлеба, тој основној животној намирници, велики ударац за Београд и Београђане.

Ако узмемо колико је у том погођен појединац, видећемо из ових простих цифара. Просечна дневна зарада једног београдског становника, неквалификованог или стално неупосленог радника (а то је велика већина), не износи више од 25 динара. Ако узмемо да дотични има породицу од просечно 4 члана (а толико породице београдског сиромашног елемента просечно имају) онда хлеба, као главне и основне хране, та породица троши на 3 килограма дневно. Од сада, дакле, услед повишења цена хлеба, трошиће за исхрану по 1.50 дин. више дневно. То износи месечно 45 динара, односно, готово две пуне наднице два радна дана имају да иду само на то, да би се исплатила та разлика у цени!

Ако узмемо колико је повишица цена хлеба погодила Београд уопште, онда долазимо до готово фантастичних цифара, за данашње прилике. Услед тог повећања цена хлеба, Београд ће, према својој просечној потрошњи, издавати око 100.000 дин. више дневно, а то чини равно 3.000.000 (три милиона дин.) месечно, односно 36.000.000 динара годишње.

Какви су узроци поскупљењу цена хлеба?

Скок цена настао је услед скока цена пшеници. Повишење цена пшеници није за нас факат, који би имао и смео да изазове ма какво незадовољство. Напротив, он је врло утешан, јер ће многи наши житородни крајеви, до сада јако погођени прениским ценама жита на светским пијацама, тако да су падале испод рентабилитета, сада моћи да

се бар мало економски опораве, у колико нису наравно већ продали своје количине великим трговцима по ранијим ниским ценама.

Од почетка прошлог месеца до половине овог месеца, бачка пшеница на Новосадској продуктној берзи скочила је од 149 на 202 дин. Просечан скок цена пшенице изнео је 36%. У вези с овим поскупљењем скочиле су и цене брашну око 26% до 33%, према врстама.

Хлеб у Београду поскупио је: црни око 20%, а бели око 16%. Дакле, поскупљење је процентуално нешто мање од поскупљења пшенице и брашна.

Али, треба одмах додати, да ће мешавина брашна за хлеб по новој цени бити квалитетом лошије од ранијих мешавина, тако да ће се на томе накнадити разлика у процентима поскупљавања, а зато се правилно поставило питање у београдским привредно-трговачким круговима, да ли је повишење цена хлеба уопште оправдано, то јест, да ли је и цена, по којој се раније продавао хлеб, била оправдана, с обзиром на цене пшенице и брашна.

Сматра се да цена хлеба не сме у најгорем случају прелазити цену брашна употребљеног за производњу тога хлеба. Иначе, она би требала да буде јевтинија од 10—20%. Међутим, у Београду, још по ранијим ценама, потрошачи су плаћали за 100 килограма хлеба око 50 динара више него што је била цена за 100 килограма брашна. То значи, да је раније хлеб био 0.50 дин. по килограму скупљи, него што је требао да буде.

Сада, после повишења цена брашна, повишене су и цене хлеба у односу на ранију сразмеру, те и даље остаје иста разлика. Односно, Београђани и даље плаћају хлеб по 0.50 дин. од килограма више, него што би максимум требали да га плате. Нормала би напротив била постигнута, да су сада, и поред повишења цена пшеници и брашну, цене хлеба остале бар на истој висини, а квалитет непромењен.

Кад се узме у обзир да је ово гледиште потекло из привредничко-трговачких редова, онда би свакако било целисходно да се то питање свестраније и дубље испита, у интересу широких маса београдских грађана и да Београдска општина — као претставник грађанства — и овога пута благотворно интервенише.

Код нас, где је хлеб важнија животна намирница, него ли у другим западним европским земљама, било би потребно да претставници државних и општинских власти образују хитно једну комисију, која ће испитати све околности и услове.

На основу исцрпног реферата те комисије могле би се и требале би се предузети целисходне и оправдане мере.

Јер, у питању су 36 милиона динара, који ће, ако је повишење цена хлебу неоправдано, отићи у корист неколико појединаца, уместо

да се употребе на опште добро заједнице, на повишење нивоа животног стандарда нашег грађанства, или да олакшају живот многим, којима је борба за живот и иначе сувише горка, и везана многим оскудевањем у храни, стану, оделу и огреву.

Нове периферијске пијаце у Београду

У току овог месеца, једна комисија општинских одборника, са Потпретседником г. Витором Крстићем на челу и одборницима г.г. Ј. Виторовићем, Мирицом Митровићем, Павићевићем обишла је удаљенија предграђа Београда, да разгледа места, која би била погодна за подизање локалних пијаца.

Већ дуже времена, услед великог простирања Београда у ширину, становништво удаљенијих предграђа имало је доста тешкоћа око снабдевања свакодневним животним намирницама. Све постојеће пијаце налазе се ближе центру, тако да су становници удаљених предграђа били приморани да губе много времена, да би стигли до најближе пијаце и натраг.

Општинска управа Београда уочила је овај недостатак и непријатности, којима су због тога изложени становници предграђа, те је решила да одмах испита погодне терене и приступи подизању нових периферијских пијаца.

Потпретседник г. Витор Крстић са одборницима обишли су Вождовац, Душановац, Смедеревски Ђерам и Чукарицу, где су разгледали све општинске и приватне плацево, који би се могли узети у обзир за подизање нових пијаца.

Код „Цветкове механе“ сада постоји једна врста импровизоване пијаце. Продавци животних намирница излажу своју робу продаји на ивици друма. То је јако нехигијенски, јер друмска прашина пада на намирнице, а поред тога није ни са естетичке стране zgodно. Г. Витор Крстић је изјавио, да се,

због ових разлога, пијаца ни у ком случају неће гу задржати. Разгледан је један празан приватни плац, који се налази иза механе, и који би могао да одговара условима за нову пијацу.

На Душановцу постоји врло погодно општинско земљиште. Доћи ће у обзир, поред тог земљишта, још и један плац у улици Војводе Степе, те ће се изабрати оно, које буде највише одговарало потребама становништва.

За пијацу на Вождовцу дошло је у обзир земљиште код трошаринске станице на Авалском путу.

На Пашином Брду има приватних имања, која би потпуно одговарала условима за подизање пијаце.

На Чукарици, поред пијаце за свакодневне намирнице, подићи ће се и пијаца за жито и сено. За ту циљ има више погодних земљишта.

Најзад, као погодан терен за пијацу, узето је у обзир и земљиште преко пута Инфективних болница.

Потпретседник г. Витор Крстић испитаће детаљно цело ово питање и поднеће Суду О. Г. Б. конкретан предлог, који ће се затим изнети пред Општински одбор на дефинитивно одобрење. Нема сумње, да ће се подизањем ових нових пијаца учинити велика услуга грађанству, нарочито оном са периферије.

Све нове пијаце биће изграђене на модерној основи, са покривеним делом и делом за смештање кола. Тако ће имати све услове за хигијенски смештај и чување намирница.

Акција за помоћ незапосленима у Београду у току зиме

— Састанак Централног одбора за помоћ незапосленима и претставника свих хуманих друштава у Београдској општини —

Под претседништвом Потпретседника Београдске општине г. Доброслава Богдановића, Централни одбор за помагање незапослених радника и наместеника сазвао је у току овог месеца конференцију свих хуманих друштава и установа, са циљем, да се нађу што бржа и ефикаснија сретства за помоћ оних, који узалуд траже упослење и зараду, да би обезбедили себи и својим породицама egzистенцију у току зиме.

Београдска општина, иницијативом претседника и чланова Суда, схватила је тежак положај у који

је беспослица довела велики број грађана те је решила да сама руководи акцијом за сузбијање и ублажавање тог страшног зла, док још није узело оне сразмере, које је обухватило у многим великим варијацијама и престоницама Европе и Америке.

Конференција за организовање помоћи незапосленима одржана је у великој сали Београдске општине 16 о. м. Било је присутно тридесет и седам делегата.

Конференцију је отворио Потпретседник Београдске општине г. Доброслав Богдановић. Истакао-

ни тежак положај у коме се налазе они, који не могу да нађу рада, г. Богдановић је рекао:

— Централни одбор за помагање незапослених радника и намештеника, у коме су заступљени претставници Београдске општине, Црвеног крста, Берзе рада, Насушног хлеба, Фонда за стварање и одржавање радничких установа, Друштва за помагање сиротиње, Радничке коморе, Југословенског женског савеза и Друштва за чување народног здравља, има за циљ, да се оним радницима и намештеницима, који хоће да раде али рада не могу да нађу, обезбеди бар један оброк дневно топлога јела с парчетом хлеба; да се ти вредни и честити људи и њихове породице спасу тешких последица глади. За остварење овог задатка потребна су замашна сретства. Општина и поменуте установе и удружења дали су свој део. Из тако сабраних сретстава једва се обезбедило отварање једне кујне. Али ова кујна, и друга коју помажемо, недовољне су, иако хране свакодневно више од 600 душа. Потребно је повећати сретства. То је главни задатак овог састанка.

Потпретседник одбора г. Лука Ристић саопштио је после тога, да су свршени сви технички радови за отварање три нове кујне, на Врачару, у Палилули и на Смедеревском ћерму. Потребна су сада сретства, да би те кујне могле радити и делити храну до конца зиме.

У току зиме биће потребно да се изда 300.000 obroka, у вредности 900.000 динара. Међутим, сретствима којима до сада располаже Централни одбор, кухиње ће се моћи одржавати свега до марта месеца. Треба наћи сретства да се њихово постојање и даље продужи, у месецима када је најтеже наћи рада. Г. Ристић је предложио претставницима хуманих друштава, да у току зиме приредне низ концерата и забава, од којих би изванредан проценат ишао Централном одбору за помоћ незапосленима, а да истовремено пропaгирају да и сва друга друштва од прихода својих приредби одвоје један изванредан део за незапослене. Најзад, апелује на присутне претставнике, да друштва и на други начин прикупљају прилоге за исти циљ. Најзад, да активно учествују са Централним одбором у приређивању Недеље за незапослене, која ће се одржати од 26 фебруара до 3 марта.

Сви делегати сложили су се у принципу са овим

предлозима, а многи су постављали и нове своје предлоге, за што шире акцију у том погледу.

Претставница Друштва „Мајке Јевросиме“ изјављује, да ће њено Друштво сав чист приход са своје забаве, коју приређује ових дана, дати за незапослене, а са свих осталих приредаба по 5 од сто.

Г-ђа Продановић, као још бољи и ефикаснији начин, предлаже опорезовање грађана према њиховој имућности, наводећи за пример Загребачку општину, која је већ то урадила.

Г. Аничкић сматра, да би у овом правцу најпре требало да се одазову трговачке установе и банке.

Претставник Црвеног крста мисли, да би врло ефикасно било приређивање једног спортског турнира у Београду, у корист незапослених. Београдски спортски клубови расположени су, да у томе изађу у сусрет.

Секретар Радничке коморе г. Белић слаже се са идејом, да се опорезују имућни слојеви у корист незапослених. Истиче значај одлуке Претседника општине г. Милутина Петровића, да се и преко зиме врше општински радови, да ни један дан не би прошао без рада. Упослење је најбоља и најсоцијалнија помоћ незапосленима.

Потпретседник општине г. Добра Богдановић износи шта све Општина ради, да би изашла у сусрет радном свету и најсиромашнијим слојевима грађанства на све начине и у сваком могућем правцу.

Г. Пејновић предлаже да се заведу таксе на ручкове по ресторацијама у корист незапослених, као што је то уведено у Берлину.

Г-ђа Мара Трифковић, претставница Народне женске заједнице и Друштва домаћица и матера предлаже, да свако друштво узме по једну породицу на издржавање. У име друштава које она претставља изјављује, да ће свако од њих примити по једну сиромашну породицу на издржавање и давати Централном одбору суму од 500 дин. месечно.

За сада, Централни одбор даје у својој кујни, у Мушком радничком склоништу, 750 obroka дневно. У сваком obroку има, поред хлеба, 700 грама куваног поврћа, 150 грама меса и 30 грама масти. Радници, који имају породицу, добијају још по један оброк и за сваког члана породице. Друштво за сузбијање просјачења даје дневно 200 obroka а „Насушни хлеб“ око хиљаду хлебова.

Претставници свих друштава потпуно су се сагласили о заједничкој акцији са Централним одбором, а о детаљима учешћа сваког појединог друштва решиће друштва на својим седницама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

У Н И В Е Р З И Т Е Т С К И
Друштвена хроника:

Скупштина београдских сокола

Изненадна и конспираторска посланица Католичког епископата изазвала је оправдан гнев и незапамћено узбуђење код свих грађана Београда као и целе Југославије. То узбуђење је у толико веће, што је посланица католичког епископата уперена баш на Соколску организацију Краљевине Југославије, т.ј. на ову *par excellence* националну организацију, која претставља синтезу свих националних стремљења и боље будућности југословенског народа. У таквој атмосфери духовна сасвим је природно и разумљиво, што су се сва соколска друштва Краљевине, а на првом месту Београда, тргнула и дигла као један човек, да као заточници државног и националног јединства, даду израза својих патриотских осећања и још једном ставе на знање рушиоцима мира и поретка у држави, да су соколи непоколебљиви и будни чувари државне и народне мисли и њених идеала и да ће се као бујица супротставити сваком нападу, који би се дрзнуо да дирне у њихову националну светињу.

У недељу 22 јануара ове године одржане су у свих осам београдских соколских друштава годишње скупштине, које су протекле у најбољем реду. И ма да је поменута посланица лишена свих обзира хришћанства и његових идеала о миру и љубави међу грађанима једног истог народа и као таква уперена не само против соколске организације, већ и против интереса државе и народа, ипак су сва соколска друштва Београда на озбиљан и достојанствен начин осудила бискупску посланицу и једнодушно истакла њен антирелигиозан, антидржаван и анационалан садржај.

Поред једнодушне осуде посланице католичког епископата, на недељним скупштинама прочитани су извештаји о годишњем раду, из којих се могло са задовољством констативати, да је соколство у сталном и наглом порасту, и то у свима београдским соколским друштвима.

Соколско друштво „Матица“

Најстарије београдско соколско друштво „Матица“ одржало је скупштину у својој соколани у Босанској улици. Скупштину је отворио старешина г. Драгутин Прица, адмирал у пензији, а посланицу Соколског Савеза

прочитао је изасланик жупе г. д-р Драгићевић, који је у име жупе истакао постигнуте резултате и соколски рад у вези са последњим догађајима. После г. д-р Драгићевића поднео је извештај о просветном раду вредни просветер г. д-р Милан Главинић. Из овог се извештаја види, да је у току прошле године одржано 15 већих и 108 мањих предавања.

Извештаји појединих функционера показују, да је током прошле године прошло кроз вежбаоницу 35.980 вежбача. Број чланова износи 1077.

Покретна и непокретна имовина београдског соколског друштва „Матица“ износи 3.205.000 динара.

После прочитаних извештаја, које је скупштина примила са задовољством, пришло се избору нове управе. За новог старешину изабран је г. д-р Милан Главинић, његов први заменик г. Богољуб Крејчик, професор, за тајника г. Јован Јовановић, банкарски чиновник, за претседника просветног одбора г. Момир Синобад, проф. Војне академије, за заменика начелника г. Милош Крсмановић, студент медицине, и другог заменика Фрањо Гертнер, кројач, за начелницу г-ђа Олга Кеђонкова, чиновник, за заменика г-ца Вера Вељковић, студент, за другог заменика г-ца Марија Комфриштова учитељица, за благајника г. Драг. Јовановић, чиновник Управе монопола, за економа г. Александар Плавшић, кројач и за статистичара г. Раде Косовић, капетан.

Соколско друштво Београд I

Скупштина је одржана у соколани Друге мушке гимназије Милетина улица број 24. Пре почетка рада скупштина је одала пошту просветеру друштва г. Михајлу Лукићу и своме члану Винку Пердашу. Затим је старешина г. Јован Бакић поздравио Њ. В. Краља, Соколски савез, Београдску соколску жупу и Општину. Г. Бакић се на веома спретан начин осврнуо на подмукли напад извесних мрачних људи, који руше народне тековине и братску слогу. „Соколски савез мирно и достојно одбија све клевете. Идући путем савезног рада још јаче ћемо учврстити своје редове. Варају се непријатељи, који не познају етичку величину лепог народног гесла:

„Брат је мио које вере био!“ Варају се ако мисле, да ће моћи својом подмуклом акцијом да униште светле соколске идеале. Наш рад биће идуће године још напреднији и интензивнији.”

Из прочитаних извештаја види се, да је Друштво показало знатан напредак у току ове године. Друштво данас има 387 вежбача, 86 вежбачица, 271 мушког нараштаја и 86 женског нараштаја, 408 мушке деце и 273 женске деце.

После прочитаних извештаја делегат жупе г. д-р Бранко Чипчић похвалио је рад и озбиљан напредак Друштва, па је за текућу годину изабран за старешину г. Јован Бакић.

Соколско друштво Београд II

Ово Друштво одржало је своју годишњу скупштину у сали основне школе „Краља Петра“. Делегат жупе био је г. д-р Риста Пурић, лекар. Скупштину је отворио г. Михајло Лукаревић, заменик старешине, па је затим дао реч г. д-р Пурићу, који је у име жупе похвалио рад Друштва и уједно поменуо најновије догађаје, који иду на то, да уносе забуну и раздор међу соколима.

Прочитани извештаји показују несумњиви успех Друштва. За старешину Друштва предложен је г. Ђура Брзаковић.

Соколско друштво Београд III

На веома достојанствен начин Соколско друштво Београд III, које спада у најактивнија наша соколска друштва у краљевини уопште, одржало је своју годишњу скупштину у великој дворани свога властитог дома на Смедеревском Ђерму.

Скупштину је отворио старешина Друштва и потпредседник Београдске општине г. Доброслав Богдановић. Пошто је претходно прочитао поздравне телеграме, упућене Њ. В. Краљу и Старешини сокола Краљевине Југославије Њ. В. Престолонаследнику Петру, претседник г. Добра Богдановић одржао је један темпераментан и патриотски говор, који је на све многобројне учеснике учинио најснажнији утисак.

Свој говор претседник Сокола г. Богдановић завршио је овим речима:

„Данас је соколство авангарда наше младе државе и гаранција за лепшу будућност нашег народа. Соколство је данас идеал читаве југословенске омладине. Идеја соколства, кроз многе деценије, била је негована у нашем народу са једним ентузијазмом, који није знао ни за какве препреке.

На жалост, и такво национално соколство, које је од вајкада имало широке видике и упоредо са снажењем мишица крепило и васпитавало дух многих генерација, показало се да има непријатеља. Недавно је Католички епископат издао

посланицу, у којој је осудио, на један беспримеран начин, наш несебичан и патриотски рад. У нашим соколским редовима таква анационална посланица, у којој смо недостојно нападнути, примљена је са гнушањем. Али, ми морамо остати на висини свога идеалног позива. Ми не желимо полемику, јер би она била испод нашег соколског достојанства. Такве незаслужене нападе, које су на нас сручили, на жалост, великодостојници Католичке вероисповести, ми само одбијамо са индигнацијом.”

Цео говор г. Богдановића пропраћен је од свију присутних са великом пажњом и живим одобравањем а крај је дочекан са бурним и дуготрајним аплаузом. Иза тога Скупштина је једногласно одобрила и похвалила рад Управе старешинства, па је затим на предлог г. Богдановића усвојено, да се упуте протесни телеграми Претседнику владе г. д-р Милану Сршкићу и Савезу Сокола Краљевине Југославије.

У име Жупе скупштину је поздравио г. Мира Стојановић, адвокат и делегат Београдске соколске жупе.

У току дискусије поводом извештаја узео је реч г. д-р Нико Калођера, који је нарочито упозорио присутне на двоструки морал римске цркве.

„Римокатолички епископат нема права да се назива југословенским, јер је он „југословенски“ само у толико колико се може рећи на пример, за југословенску туберкулозу или југословенске издајце. Посланицу римокатоличког епископата сматра као акт велеиздаје. Посланица претставља издајство, инфамију и клевету. То је инфамни памфлет, каква историја не памти. Поштено, морално Соколство Краљевине Југославије назвали су аморалном организацијом.

Карактеристично је, да је италијански фашизам отворено говорио, да је противник вере и сваког милосрђа и љубави, па ипак римска курија и наш епископат ништа нису рекли против фашизма ни онда, када су фашистичке руље са оружјем јуришале у наше словенске цркве. Цела Римска курија благосиља фашизам, нападајући југословенски народ, југословенску државу и југословенско соколство заједно и исто онако, као што то чине италијански фашисти и римокатолички епископат у нашој Југославији.”

На крају говора г. д-р Калођера позива све присутне да истрају у борби за соколске идеале, јер ови претстављају синоним најужвишенијег југословенства.

Говор г. др. Калођере оставио је најдубљи утисак и изазвао буру одушевљења код присутних.

После тога прочитани су извештаји појединих секција, па се прешло на избор Управе старешинства. Управа је остала у главном,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

иста, са г. Добром Богдановићем на челу, али је веома карактеристично, да су у старешинство ушла и три свештеника разних вероисповести и то: старокатолички свештеник г. д-р Нико Калођера, православни свештеник г. Магазиновић и имам београдске џамије г. Абдул Хоџић.

Уопште, у овом одлично уређеном Соколском друштву, заступљене су све вероисповести, од православне преко старокатоличке до израелске и мухамеданске. Тај детаљ најбоље илуструје и широкогрудост, и националност, и духовну снагу нашег Соколства, пионира југословенства.

Соколско друштво Београд IV

У Соколском дому на Чукарици одржана је годишња скупштина овога Друштва. Жупу је претстављао изасланик г. Мира Стојановић, адвокат. За ово Друштво нарочито је карактеристична чињеница, што у своме чланству има велики број радника из свих крајева Југославије, а нарочито из западних и приморских.

Скупштину је отворио г. д-р Миодраг Стевановић, лекар и старешина Друштва, који је у свом говору истицао напоре соколског рада и тежак национални грех, који су претставници римокатоличке цркве причинили соколству. На ове његове речи протествовало је целокупно соколство против рада католичког епископата. Ваља истаћи, да је Соколском друштву на Чукарици редовно одбијан сваки црквени обред од стране католичког свештенства, ма да су чланови Друштва у већини католици и ма да је Друштво стално указивало нужну пажњу и поштовање према цркви а нарочито према католичкој.

Из прочитаних извештаја запажа се успешан рад Друштва у ширењу соколске мисли на Чукарици, што је за сваку похвалу.

На крају је једногласно решено, да и за текућу годину остане на челу старешинства досадашњи старешина г. д-р Миодраг Стевановић.

Соколско друштво Београд V

Ово Друштво одржало је своју годишњу скупштину у соколани „Дома културе“ на Сењаку. Скупштини је присуствовао изасланик жупе г. Душан Цветковић, генерал у пензији.

Скупштину је отворио г. д-р Васа Петровић, лекар, који је најпре предложио да се упуте поздраве Њ. В. Краљу и Њ. В. Престолонаследнику, па се потом прешло на комеморацију врлом соколу Вилку Пердану.

Скупштина је једногласно осудила посланицу римокатоличког епископата, коју сматра за један подмукли издајнички и конспираторски акт.

Из старешинског извештаја види се, да је у Друштву вежбало 300 сокола и соколица. Овај се извештај завршава речима:

„У овој години морамо још интензивније радити, јер су непријатељи соколства почели полако да подижу главе и да путем предавања по светим храмовима божјим наносе љагу једној од најидеалнијих организација у нашој земљи.“

Соколско друштво Београд VI

Скупштина је одржана у просторијама Основне школе на Душановцу.

Скупштину је отворио г. Милоје Живковић и одмах у почетку говора саопштио савезну посланицу. Иза тог саопштења цела скупштина осудила је јединодушно разоран рад и мучки напад римокатоличког епископата на савезну организацију.

После овога прешло се на читање старешинског извештаја. Извештај документарно потврђује замашан напредак и успех друштва. Пада у очи, да се нарочито деца и омладина са Душановца уписују у великом броју у Соколско друштво.

Старешинство је остало и даље са г. Милојем Живковићем капетаном I класе на челу.

Соколско друштво Београд VII

Ово је уједно најмлађе соколско друштво у Београду. Оно је одржало своју годишњу скупштину у дому „Привредника“. Скупштини је претседавао старешина друштва г. Петар Бекић. Рад овога друштва је значајан по томе, што се у њему највећим делом налазе питомци „Привредника“. Од стране жупе био је делегиран г. Радиша Нишавић, који је поздравео скупштину изнео садржину посланице Соколског савеза. Скупштина је једногласно осудила недостојан поступак католичког епископата у Краљевини Југославији и тражила да провокатори искусе законске последице.

*

На крају треба нагласити, да је у свима београдским соколским друштвима владао за време одржања скупштине примеран ред и да су Београдски соколи и у овој прилици умели да сачувају потребну хладнокрвност и достојанство.

Слава Друштва за улепшавање Предграђа Краљевића Томислава

— Славу су посетили потпретседници Општине г. г. Витор Крстић и Добра Богдановић са кметом-правником г. Вујићем —

Друштво за улепшавање предграђа Краљевића Томислава прославило је своју славу, трећу по реду, 19 о. м.

Славу су посетила оба потпретседника Београдске општине г. г. Витор Крстић и Доброслав Богдановић и кмет-правник г. Вујић. Поред великог броја грађанства, слави су присуствовали и многи претставници патриотских и хуманих установа.

Резање колача извршено је у 11 часова пре подне. После тога претседник Друштва г. Милан Цветковић поздравио је госте и изнео циљ Друштва, који је, поред задатка улепшавања свог предграђа, исто тако и хуман, јер се брине о помагању сиротиње у том предграђу.

Покровитељ Друштва је Њ. В. Краљевић Томислав и њему је са славе упућен следећи телеграм:

„Са друштвене славе хитамо да Вас поздравимо и изразимо наше лепе жеље

и рођендану Њ. Краљевог Височанства, уз изразе оданости и верности. Да живе Ваши узвишени родитељи и цео Краљевски Дом.“

Друштво за улепшавање предграђа Краљевића Томислава основано је 1928 године, под покровитељством Њ. В. Краљевића Томислава, чији је дан рођења узело за своју славу.

У својој хуманој акцији, Друштво је у току прошле године послало на летовање на Јадран неколико слабуњаве деце. О божићним празницима поделило је сиротињи свог предграђа помоћ у новцу и у дрвима.

Друштво сада интензивно ради на прикупљању прилога за подизање цркве, за коју је већ добило од Београдске општине земљиште.

Домаћин славе био је г. Ђока Јанковић, а за идућу славу примио се домаћинства г. Тодор Стоиљковић.

Слава Првог београдског певачког друштва

Прво Београдско певачко друштво прославило је 14 овог мес. своју славу Св. Василија, у великој сали Основне школе Краља Петра. То је била осамдесета слава овог најстаријег београдског певачког друштва.

Прослава је била врло свечана и на њу су дошли најугледнији гости наше престонице.

Њ. В. Краља заступао је дивизијски генерал г. Никола Христић. Њ. Св. Патријарх г. Варнава дошао је на славу лично, у пратњи епископа г.г. Георгија Летића, Мардарија и Викентија Вујића. У име Београдске општине дошао је потпретседник г. Доброслав Богдановић. Поред ових најугледнијих званичних претставника, присуствовао је велики број грађанства.

Резање колача извршио је прота г. Миливоје Петровић, са протођаконом г. Јелићем и претседником Друштва г. Елезовићем. На јек-

тенија одговарао је мешовити хор Друштва, под вођством г.г. Предрага Милошевића диригента Опере и Војислава Илића.

Првом београдском певачком друштву припада велика заслуга, што је током пуних осамдесет година песмом пропагирало велику националну идеју. Године су прошле, неколико се генерација изменило, али Прво београдско певачко друштво, верно својој идеји, још увек својом песмом чува и држи на висини дух наше националне песме и наше националне музике. Нове, младе генерације и младе снаге, које су замениле осниваче, пошле су њиховим трагом и достојо заузеле њихово место, радећи у духу старих традиција.

Београђани су својим присуством на слави показали, да умеју да цене тај дугогодишњи, незаинтересовани, предани и национални рад свог најстаријег певачког Друштва.

Привредна хроника:

Др. Реља Аранитовић

Педесет година рада Београдске задруге

(свршетак)

Рад Задруге за време светског рата

Ниједан рат није користио привреди, а најмање светски рат 1914—1918. Он је уздрмао целу привреду у свету тако јако да се и данас цела земаљска кугла љуља од тих удараца. А ко зна, када ће се све ово и стишати. Сви оптимисти, постали су песимисти, а да бар неко мисли о бољитку!

У тешкој атмосфери прохујалих ратова морао је бити обустављен сваки рад на привредном подизању земље. Сва народна снага, све живо и мртво Србије, стављено је на расположење одбрани земље. И земља је била одбрањена!

Београдска задруга је храбро издржала терор рата. Она, поред Народне банке, што уосталом не може у овоме случају ни бити узето у обзир, једина је за цело време рата држала отворена своја врата. Кад јој је рад у Београду био онемогућен, Задруга се преселила у просторије Крушевачке задруге у Крушевцу. Кад јој је и ту запретила опасност, Београдска задруга, праћена у стопу Народном банком, преселила се у Солун. После два месеца, кад је било очигледно да ће земљу непријатељи окупирати, месеца децембра 1915 године, Задруга се преселила у Марсељ, где је остала за цело време рата. 1 марта 1919 године, тресори Београдске задруге поновно су враћени у Београд.

Рад Београдске задруге није могао бити обилан. Он се у главном састојао у томе да помогне својим повериоцима. Како је скоро цео рад био ограничен на издавање улога, за време рата Задруга је исплаћивала улоге на штедњу у појединим овако:

1915	Динара	445.749,47
1916	„	373.394,80
1917	„	186.590,45
1918	„	237.182,10

Свега Динара 1.242.916,82

Улози на штедњу крајем 1913 године износили су свега динара 4.234.306,61. Исплатити за време рата, у време мораторног стања више од једне четвртине својих улога, и то кад није могла примити ни пет пара од никога, говори да се Задруга показала достојна поверења.

Пословање Задруге после светског рата

После Светског рата отпочео је нови живот у Београду. Нови у сваком погледу не само за Београд и Србију, него за целу нашу Краљевину. Нова политика појединих покрајина захтевала је и нову

привредну оријентацију. А новчарство, које је било у највећем делу Краљевине, поред његова трајања од давне прошлости, било је тек на помолу. Скучени новчани систем није дозвољавао да се банкарство развије. Колико га је у томе спречавала скученост народа, који ради прегомиланости политичких идеја није био у стању да довољно привредно размишља, толико му је, врло често, сметао и страни капитал, који се у свим деловима земље био довољно укоренио да је могао парирати сваком домаћем новчаном заводу.

Тако о правом раду новчарства пре Светског рата код нас би ће тешко могло говорити. Оно тек после рата добија своју солидну основицу, почиње да развија свој рад онако како то захтевају интереси привреде. Сасвим је разумљиво, да су ти његови радови бивали често код извесних случајева, и штетни по општу привреду. О томе смо говорили на другом месту, и не желимо да овде понављамо. За нас је овога пута важно то, да се новчарство по свршетку рата нашло пред потпуно новим хоризонтом. Најбољи доказ о томе пружа нам слика пораста сопствених средстава уплаћене главнице у резерви банака, која су се, према подацима Министарства трговине, кретала овако:

(У милионима динара):

1920 773,3; 1921 1.098,4; 1922 2.213,5; 1923 2.283,6; 1924 2.450,9; 1925 2.554,7; 1926 2.476,4; 1927 2.610,4; 1928 2.829,5; 1929 2.951,6; 1930 3.775,9.

Од 1920 до 1930 године, то јест у току од десет година, капитал и резерве банака су порасле за више од четири пута. Ако узмемо 1920 за 100 јединица 1929 нам даје 381 јединицу. Тај пораст говори о једном де факто новом стању новчарства. Али није само расла сопствена средства банака. Расла су и туђа средства (улози на штедњу) са којима су банке располагале. Ова су расла још више, што доказује да су банке биле гуране напред самим повећањем капитала у народу.

У Београду је било 1914 године 39 банака са укупном главницом од 319 милиона динара. Предратна Србија без Београда је у то време бројала 64 банке, са капиталом од 129.074.000 динара, 27 штедионица са капиталом од 36.114.000 динара и 30 задруга са капиталом од 48.561.000 динара, свега 121 новчани завод располагао је са 213 милиона 749.000 динара. После рата главница новчаних завода у Београду расла је овако:

Крајем	1920 године	износила је	337,000.000.—
"	1921	"	352,000.000.—
"	1922	"	407,000.000.—
"	1923	"	408,000.000.—
"	1924	"	478,000.000.—
"	1925	"	483,000.000.—
"	1926	"	496,000.000.—
"	1927	"	559,958.000.—
"	1928	"	674,958.000.—
"	1929 (оснивањем Прив. Аграрне банке)		1,404,958.000.—

У свему је од 1920 до 1930 године било основано 22 нова новчана завода у Београду са укупним капиталом од милијарду 85 милиона и 958.000 ди-

нара. У Србији, без Београда, било је основано од 1914 до 1930 године 127 банака са капиталом од 251.236.000 динара; 5 штедионица са капиталом од 7.000.000 и 2 задруге са капиталом од 2.000.000 динара. У свему 124 новчана завода са капиталом од 260 милиона 236.000 динара.

То неколико бројки довољно нам доказује да је наше раније тврђење тачно — банкарство се по свршетку рата нашло пред новим радом, пред новом дужношћу према народу и привреди. Један пример тога новог рада показује нам Београдска задруга.

Да би бар донекле добили слику целокупног рада Београдске задруге пре рата, како би боље могли да проценимо њен рад после рата изнећемо неколико података из биланса.

Стање г. удина-рима	Главница	Улози на штедњу	Есконт	Займови на залогу	Текући рачуни	Укупан обрт свих послова
1885	413.225.60	459.098.30	616.873.64	96.672.80	58.318.61	10.518.557.88
1890	977.501.50	2.263.703.59	1.933.236.16	1.027.313.—	4.283.351.58	50.046.849.98
1900	1.054.000.—	3.067.380.61	1.680.643.40	1.732.741.—	1.240.363.40	219.278.398.26
1906	1.000.000.—	2.308.134.11	1.440.019.80	1.294.506.—	1.369.969.70	200.478.936.68
1928	20.000.000.—	34.093.571.17	43.242.231.65	2.373.072.—	25.942.743.24	2.809.225.700.73

Да ли је могуће упоређивати ове цифре које нам претстављају рад Београдске задруге у размаку од најмање скоро четврт столећа? Само донекле. Пре свега, ако се апстрахује вредност динара у овоме размаку године а друго, једина исправна компарација била би, која би нам приказивала међусобан однос појединих радњи у једној те истој години. Ако ту упоредбу спроведемо онда н. пр. добивамо ово:

1885 године. Улози на штедњу били су за 1,1% већи од главнице, сконт је био већи за 49,2% док су займови и текући рачуни стајали испод нивоа главнице. Највећу позицију заузимао је есконт, који је био већи од улога на штедњу за 34,3%.

1900 године, то је петнаест година након тога, услови на штедњу били су већи од главнице за 130%, есконт је био већи за 44%, залог за 29,3% и текући рачуни за 36,8%. Најјача позиција, те године су били улози, који су надмашили есконт за 60,2%.

1928 године, то јест 28 година касније, есконт поново заузима главно место у билансу банке и надвисује главницу банке за преко 23 милиона динара што је за 116,2%, док су улози били јачи од главнице за 70,4%, а текући рачуни за 29,7%. Есконт меница био је, те године над улозима на штедњу за 26,8%.

У упоређењу појединих годишта међусобно, видимо велике разлике. Док су 1885 године улози били већи од главнице за 1,1%, они се појачавају 1900 године на 130,7%, док опет нису, 1928 године спали на 70,4%. Тај баланс горе за преко 100 на сто и одозго доле за скоро половину вредности, преста-

вља узбурканост не толико банчанинских послова колико саме привреде у земљи. Тако је на пр. износ текућих рачуна од 1885 до 1906 године порастао за двадесет три пута, док су улози на штедњу за то време порасли свега 5 пута а есконт за нешто више од 2 пута. Ако проматрамо укупно стање обрта, од 1885 до 1906 године видимо да је највећа разлика између 1890 и 1900 године, када се обрт Задруге повећао за четири пута. 1906 године, обрт према, 1900 години осетно пада, што се уочава и на свим осталим позицијама изузев текућих рачуна. То доказује да је највећи период рада Задруге, био између 1890 и 1900 године.

Али највећу карактеристику показује упоређење 1928 године са осталим годинама, у колико се може, бар у општем смислу, о томе говорити. Ако претпоставимо да је вредност динара опала за девет пута, што просечно одговара стању, онда добивамо да је 1928 године обрт свих послова округло износио 253 милиона динара у злату, односно био већи него пре 22 године за 26,5%. Тај плус од 26,5% иако изгледа мален, претставља у себи много. Не сме се изгубити из вида да је банка 1900 године, била већ у највећем жеку свога рада. Друго, привредне прилике у земљи поред јаког напретка, поред повећања њеног продуктивитета, нису 1928 године биле ни далеко тако повољне као 1906 године. Криза се већ тада појавила код нас у свој својој снази.

За нас је неоспорно од највеће важности рад задруге од 1919 године па на даље. Тај први период рада приказаћемо у ово неколико цифара:

Година	Обрт благајне	Обрт меничних послова	Обрт по текућим рач.	Обрт улога на штедњу
1925	1.453.657.457.60	269.287.285.40	578.400.475.95	26.224.439.51
1926	2.813.128.178.51	1.072.407.657.50	848.112.450.23	46.652.875.01
1927	2.735.464.341.68	1.107.408.109.65	876.970.438.88	53.171.172.—
1928	2.809.225.700.73	1.063.293.726.—	847.603.293.05	75.153.025.40

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Док је обрт благајне достигао, у ове четири године, највећу тачку 1926 године, обрт меничних радова и текућих рачуна то постизавају 1927, а улози 1928 године. Сви радови, изузев улога, показали су извештан баланс према горе и према доле док је обрт улога стално растао. Највећи удео у раду банке, показују менични радови, који су се у току ове четири године учетворостручили. То, уосталом, карактерише највећи део осталих наших банака.

Меница је постала главни предмет рада у банкама, и главно помоћно средство свих привредника, и осталих који су новац требали. Њом се служило, до изнемоглости, и сам сељак. А, банка је често пута, да ли је то било добро или није, о томе овде не желимо говорити, била сретна да је свој новац могла пласирати у менице, јер их је сматрала најликвиднијом и најопаснијим средством рада. Тако је и Београдска задруга 50% свога пословања пренела на меничне радове.

Свакако, појачање обрта, и појачање улога на штедњу најбоље нам говоре о порасту банчине делатности. Годишњи обрт благајне од скоро три милијарде динара представља банку великих размера. Београдска задруга је, увек у банкарству Београда водила ако не главну реч а оно је била међу главним банкама престонице. Јачањем банкарских послова код других завода она је развијала сукцесивно и своје послове тако да, и ако један међу најстаријим заводима Београда, она је увек била у духу времена, како би могла да до максимума послужи својим повериоцима и осталој клиентели.

Јачање улога на штедњу је од нарочите важности. Задруга је и била основана са том сврхом, да развија смисао у Београдском грађанству за штедњу, јер су људи уочили тај привредни недостатак нашега народа. Задруга је додуше јачањем њених послова, морајући да се бори са осталим београдским банкама, од те своје првотне замисли данас и сувише јако одскочила, и радила оно што раде и све остале банке. Њен задатак око сакупљања улога, око организовања рада на стварању малих штедиша је постепено добио споредно значење. Зато бар овде, у време од 1925 до 1928 године, кад је привреда после ратних маневара почела бар мало да се стишава, и припрема на другу буру која се јављала свим могућим знаковима, важно је да се истакне тај стабилан пораст улога на штедњу.

Стање Београдске задруге према балансу закључку године, даје нам наша табела број 1. Рад задруге се у току од шест година по свима позицијама бар удвостручио.

СТАЊЕ ПРЕМА БИЛАНСУ

АКТИВА: (у хиљадама динара)

Година	Менице	Текући рачун	Хартије од вредности	Вредност резервних премија и харт. од вредности и неп. имању
1925	33.435	17.278	9.715	5.821
1926	44.678	33.677	11.445	6.481
1927	46.985	29.722	13.895	18.186
1928	43.242	25.942	27.148	23.770
1929	70.111	35.437	34.285	23.718
1930	76.175	38.899	36.122	17.223
1931	66.446	55.320	27.219	14.227

ПАСИВА:

Година	Главно ница	Фондови и резерве	Улози на штедњу	Текући рачун	Реес-конт	Добит на поделу
1925	10.000	25.545	12.513	7.771	17.875	1.500
1926	20.000	22.365	33.842	471	22.997	2.000
1927	20.000	27.373	30.149	6.943	27.988	2.000
1928	20.000	57.958	34.093	6.004	16.565	2.000
1929	40.000	45.156	43.006	39.440	7.815	7.017
1930	40.000	47.649	56.434	6.263	29.676	7.730
1931	40.000	35.304	22.660	44.007	39.960	6.383

Од активних послова најважније су менице. Како смо раније истакли, а то се и овде види јасно, банка је гро својих послова пренела на менице. То нарочито важи за раније године. Касније, обрт меничних послова опада на корист текућих рачуна или на хартије од вредности, што значи, да је Задруга своје пословање пренела на или активна суделовања у појединим привредним београдским предузећима, или је чак куповала њихове акције и тако своју готовину упославала.

И саме банке су биле отвориле широм своје благајне меничним бланкетима. Народ је, разуме се после пропасти у коју је бар донекле сваки од нас запао, био пресретан да новац може добити, и низао дуг за дугом не водећи довољно рачуна о својој моћи плаћања. Да је касније дошло до чега је дошло а то је јурњава на шалтере банака оних који су били у противном положају него први, то је сасвим јасно. И код Београдске задруге, је портфеј меница осетно порастао. Улога, капитала, резерви свега је тога бивало из године у годину више. А новац није смео лежати. Да ли се више требало и могло улога пласирати у хартије од вредности, појачати текуће рачуне, него је то Задруга учинила, у то се не желимо упуштати. Знамо само толико да је Београдска задруга у томе погледу много боље поступала него многе друге банке. Јачању текућих рачуна, како пасивних тако и активних, раније се није приписивала велика важност. Данас се тако не мисли. Привреда, ма како она код нас била недовољно солидна ипак је много поузданији клијент него земљорадник и чиновник. Стога овоме порасту текућих рачуна како на левој тако и на десној страни биланса Задруге приписујемо велику важност.

Код хартија од вредности као и код вредности резервних премија у хартијама од вредности, стање је било врло променљиво. Већ тиме да се код послова хартија од вредности још увек слабо показују у трговини, довољно тумачи ту нестабилност. Друго, политика Задруге, коју је она провлачила из године у годину кроз извештај главне скупштине, тежила је за тим да се све спекулативне операције не примају. А то је и кочило рад са хартијама од вредности, које саме по себи претстављају неку врсту спекулативне радње.

Главница се 1926 године удвостручила, а за ове три године поновно удвостручила, тако да је крајем 1931 године износила 40 милиона динара са резервним фондом од 35 милиона динара. Укупна средства Београдске задруге од 1931 године била су већа него 1925 за 40 милиона динара, што је више него

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

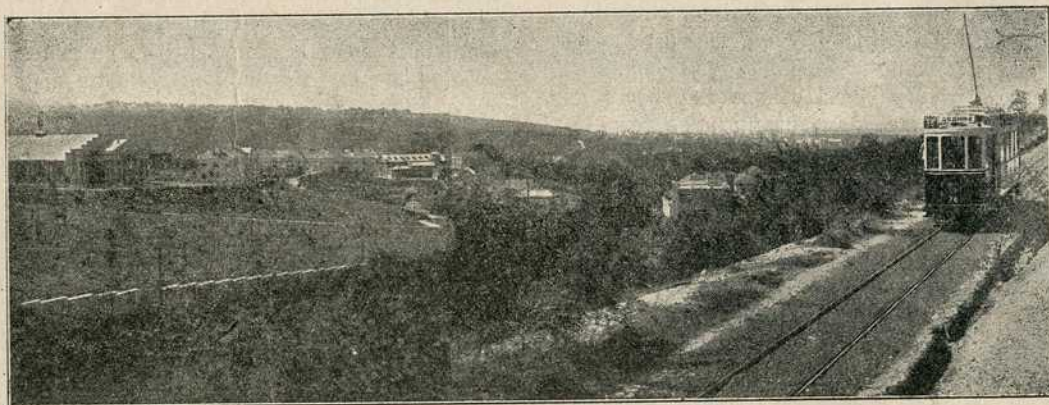
www.unilb.rs

www.100%.rТо повећавање сопствених средстава и омогућило је Задрузи да своје послове развије до оног максимума до кога их се је де факто и развила.

О улозима на штедњу говорили смо већ раније. Они су од 1925 до 1930 године рапидно расли. Са 12 милиона динара попели су се на 56 милиона динара, што претставља пораст од преко четири и по пута. 1930 године било је улога на самим књижицама преко 25 милиона динара. За Београдску задругу, уопште за Београдске банке, то значи много, и ако је у ствари сасвим обична појава. За Задругу је важан тај пораст улога, наклоност штедише. Штедиша је врло осетљив човек, што је потпуно на месту. 1931 година била је за улагаче на једној страни и за банке на другој страни, катастрофална. Та катастрофа ма да је прошла, оставила је иза себе видан траг. Новац који је изашао из банчаних каса, ретко се враћао. А на тај радикалан преокрет мало је банака бело спремно. Искрено речено, ни једна банка није ни сањала да би могло доћи до онога, до чега је дошло, иако су знале да су се ти случајеви одиграли дуж целог света. Београдска задруга

у своје билансу за 1931 годину показује као стање улога 22 милиона динара. Ако се узме да су ово само улози на књижице, јер су улози по текућим рачунима пренети на ставку текућих рачуна, онда су се улози смањили према стању од годину дана раније за три милиона, односно за 12%. За Задругу је то много. Једино, ако се с обзиром на остале банке и њихово стање, ово се стање може сматрати као релативно повољно. Не треба заборавити да су улози на штедњу, према извештају Народне банке, код свих банака и штедионица у земљи, од 1 септембра 1931 године када су износили 13,235 милиона динара спали 1 децембра на 12.170 милиона динара, значи смањили се за 1.065 милиона динара, односно за 7,4%, док смањење 1 децембра 1930 године према 1 децембру 1931 године износи 1.718 милиона динара односно 12,9%. У свакоме случају Београдска задруга је сачувала, колико се највише могло сачувати. Преостаје јој још да или посвети већу пажњу улагачима, што би јој ми препоручили, или да се баци на менице — што београдске банке опет најрадије чине.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ОПШТИНСКА ШТЕДИОНИЦА

И

ЗАЛОЖНИ ЗАВОД ГРАДА БЕОГРАДА

УГАО ВАСИНЕ И ДОБРАЧИНЕ УЛИЦЕ БР. 1

**Даје зајмове на ручну залогу
уз најповољније услове:**

на одела, зимске капуте, штофове,
рубље (веш), шиваће и писаће ма-
шине, занатске израде, државне па-
пире, златне и сребрне ствари итд.

Прима улоге на штедњу

и исте враћа улагачима без икаквих тешкоћа.

**ЗА НОВАЦ УЛОЖЕН У ШТЕДИОНИЦУ ГАРАНТУЈЕ
ОПШТИНА ГРАДА БЕОГРАДА, СВИМ СВОЈИМ
ИМАЊИМА И ПРИХОДИМА.**

ГРАЂЕВИНСКО ЗАКОНОДАВСТВО

УРЕЂУЈЕ

ЈОВАН И. ОБРАДОВИЋ

инжењер

виши саветник Министарства грађевина

ИЗАШЛЕ СУ ИЗ ШТАМПЕ 5 КЊИГА ГРАЂЕВИНСКОГ
ЗАКОНОДАВСТВА:

1-ва књига: Грађевински закон са објашњењима и упутствима за рад	броширано	Дин.	60.—
	у платну	"	80.—
2-га књига: Уредба о градовима и варошицама са упутствима за рад Грађевинских одбора	броширано	"	10.—
	у платну	"	20.—
3-ћа књига: Правилник о изради регулационих планова са потребним расписима и уредбама за рад по правилнику	броширано	"	35.—
	у платну	"	30.—
4-та књига: Општа упутства за израду Уредбе о извођењу регулационог плана и Грађевинског правилника са потребним Законским прописима	броширано	"	35.—
	у платну	"	50.—
5-та књига: Правилник о удаљености грађевина		"	5.—
Свих пет књига заједно	броширано	"	125.—
	у платну	"	150.—
2-га, 3-ћа и 4-та књига заједно	броширано	"	70.—
	у платну	"	100.—

ГОТОВИ СУ СВИ ПОТРЕБНИ ОБРАСЦИ ЗА ОВАЈ ЗАКОН.

ИЗДАЊЕ ГРАФИЧКОГ И УМЕТНИЧКОГ ЗАВОДА

„ПЛАНЕТА“

Ускочка ул. број 8

БЕОГРАД

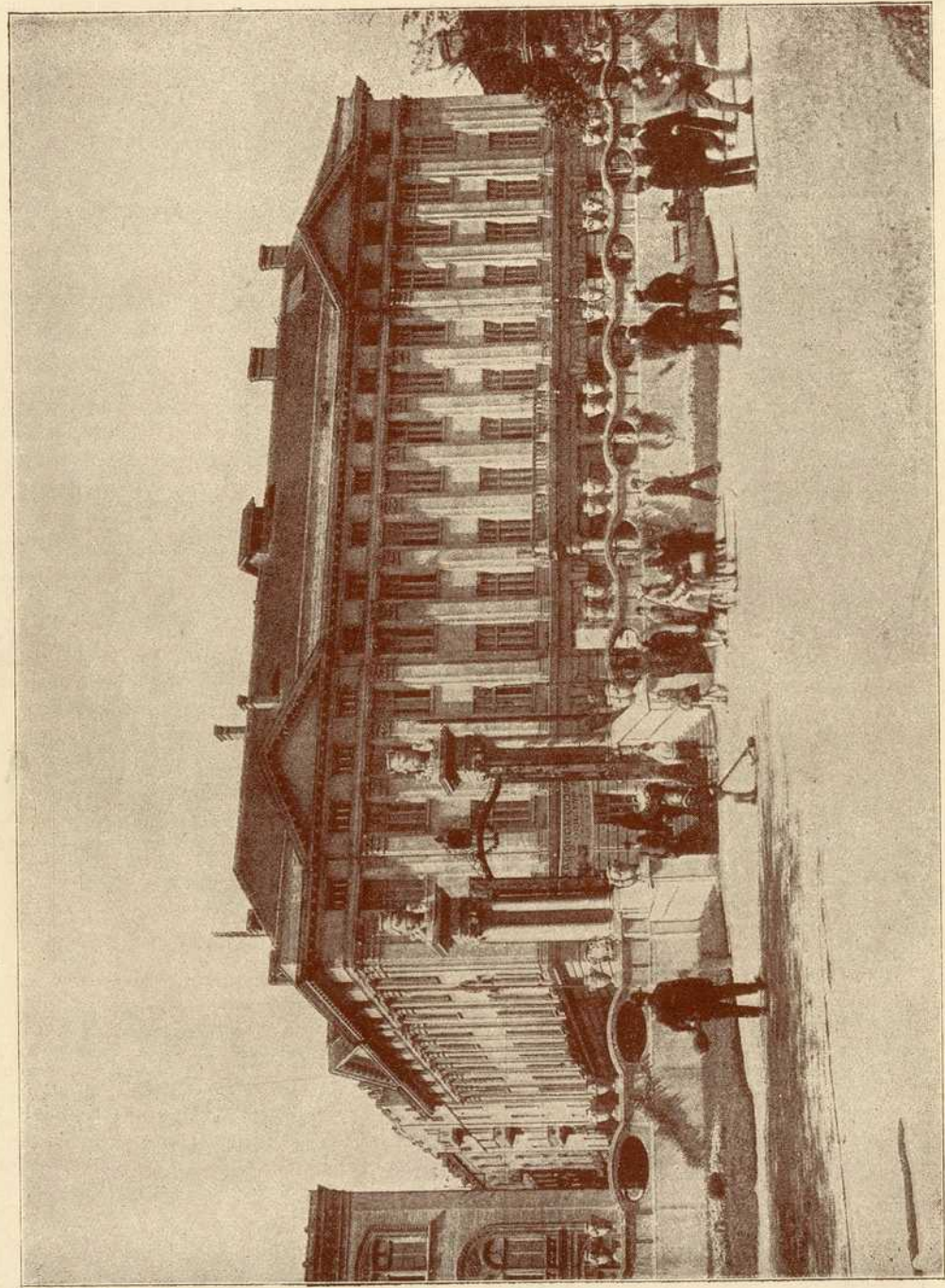
Поштански чек 52461

WWW.UNILIB.RS

КАКА
НОВИ БЕОГРАД — БЕОГРАД ДАЈУК
ДАНАС — БЕОГРАД ДАЈУК

Данас: зграда новог Универзитета
Le nouveau bâtiment de l'Université

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd.)

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. г. Београда.)

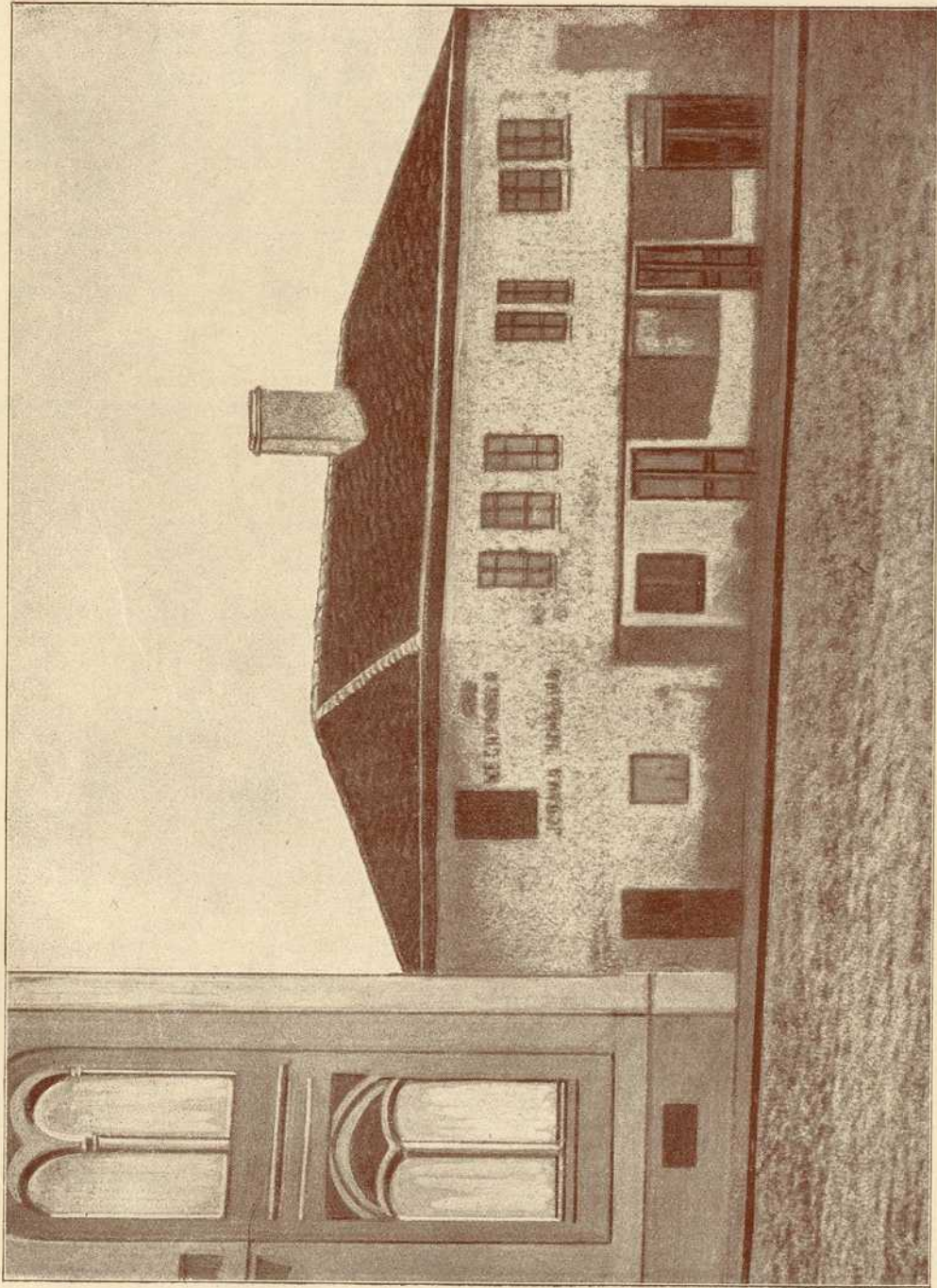

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

СТАРИ БЕОГРАД — ANCIEN BEOGRAD

Исто место пре четрдесет година
Le même coin avant quarante ans

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-
паганду и туризам О. г. Београда.)

(Photo-archivé du Bureau communal de la
presse de Beograd.)